FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI INTÉZET

Állomkönyvi Könyvtár
3.429

SÉTÁK A FŐVÁROSBAN

Kézikönyv
általános iskolai pedagógusok számára

Írta:

MAKOLDI MIHÁLYNÉ

2002

1974

FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI INTÉZET

1996 -09-

SÉTÁK A FŐVÁROSBAN

Kézikönyv
általános iskolai pedagógusok számára

Írta :

MAKOLDI MIHÁLYNÉ

1974

ELŐSZÓ

Mi budapesti emberek nap mint nap járjuk a főváros utcáit. Életünk minden mozzanata ezer szállal füződik városunk fejlődéséhez, öröméhez, gondjaihoz.

Budapest egy-egy része, utvonala, kerülete különösen kedves és ismerős. Itt lakunk, vagy itt dolgozunk, erre jövünk s megyünk. A város többi része közül bizonyára akad olyan, amelyet kevéssé, vagy talán egyáltalán nem ismerünk. Fővárosunk olyan nagy, hogy valószinüleg van olyan része is, melyet talán nem is fogunk megismerni, mert sosem járunk arra.

A jól ismert utcákon is legtöbbször ugy megyünk végig, hogy elmerülünk gondolatainkba, és a sokszor látott városképet meg is szokjuk. Lehet, hogy nézzük az utcát, de valójában nem látjuk.

Néha talán feltünik, ami uj és szembeötlő. Uj épitkezés, uj emlékmü, uj közlekedési eszköz, vagy éppen valamilyen akadályozó tényező felkelti érdeklődésünket. Van, aminek örülünk, van, amiért bosszankodunk, de végül is napirendre térünk felette.

Mindennapi jártunkban, keltünkben legtöbbször eszünkbe sem jut, hogy a mai város, melyben élünk, hogyan is alakult ki, milyen történelmi, várostörténeti érdekességek, nevezetességek kapcsolódnak hozzá. Azt sem nagyon mérlegeljük, mekkora emberi erőfeszités eredménye a vi-

lágvárosi méretüvé nőtt mai város. Igaz, az emlékművek és az emléktáblák sok mindent elmondanak, - de valljuk be őszintén - többnyire egyáltalán nem, vagy csak felületesen olvassuk el ezeknek feliratait is.

Igy áll elő az a tréfásnak tünő, de nagyon valós helyzet, hogy egy idegen városba érkezve, térképpel és utmutatóval a kezünkben bejárjuk annak minden nevezetességét, és néhány nap mulva az idegen várost jobban ismerjük, mint saját szülővárosunkat, lakóhelyünket. De igy vannak ezzel a külföldi vendégek is, akik a néhány napos budapesti látogatás után tájékozottabbak a legfőbb látnivalókban, mint mi magunk, és olyan kérdéseket tesznek fel, amelyekre, bizony, nem mindig tudunk válaszolni. Ők is, mi is, talán - kimondatlanul bár - ugy vélekedünk, ki tudja, mikor jutunk el ujra a távoli városba. A saját városunkat mindig látjuk, és nem is gondolunk rá, menynyire nem ismerjük.

Nekünk, pedagógusoknak ismernünk kell lakóhelyünk legfontosabb látnivalóit, mert ezek ismeretére kell nevelnünk a ránk bizott tanulókat is.

A megismerésnek nemcsak értelmi tényezőket kell tartalmaznia, hanem össze kell kapcsolnia őszinte érzelmekkel is, amely cselekvésekben, tettekben is megnyilatkozik. Igy juthatunk el a személyiség teljes formálásához.

Hogyan és mit vétessünk észre tanulóinkkal?

Érdekes a város multja, annak ismerete, hogy itt, ahol most járunk, száz vagy ezer évvel ezelőtt milyen volt az élet. Milyen erők alakitották, formálták.

A mult ismerete vezet a jelen megértéséhez. A város azonban nemcsak emlékekből áll. Emberek élnek benne, és ez a mai élet a legfontosabb látnivaló.

A mult és a jelen mellett érdekes a város jövője is. Erre mindig hivjuk fel a figyelmet, hiszen a jövő épitésében, alakitásában már az utánunk következő nemzedék, a mi mostani sok kedves tanitványunk is dolgozni fog.

A séták során tanitsuk meg a gyermekeket tudatosan látni, megérteni és értékelni a szép emberi alkotásokat, például szobrokat, épületeket, a szép tereket, az általános városképet. A természeti szépségekről se feledkezzünk meg! Mutassunk rá, mennyire változik a város képe, ha más-más évszakban nézzük. Milyen más hangulatu a Duna télen, a jég fölött surranó sirályokkal, mint a vadgesztenyék virágzása idején.

Felmerül a kérdés, mikor mutassa meg mindezt tanitványainak sok munkája mellett a pedagógus?

A tanterv és utasitás az általános iskolában kötelező tanulmányi sétákat, kirándulásokat ir elő. Ezek egy részének célja a város megismerése. Minél jobban ismerjük mi, pedagógusok a várost, annál többet tudunk adni gyermekeinknek is. Itt nem az ismeretanyagra, az adatok halmozására gondolunk. Nyujtsunk olyan jól kiválasztott ismereteket, amelyek élményszerüen meg is maradnak tanulóink emlékezetében; olyan összefüggések megláttatására van szükség, amelyek ráépülnek eddigi tudásukra, és további érdeklődésre serkentik őket.

A kirándulási célhoz vezető utunk gyakran érdekes várostörténeti emlék, müszaki, vagy müvészi alkotás elő vezet el. Előfordulhat például, hogy egy muzeumba vezető utvonal vetekszik a muzeumban látható érdekességekkel. Ha utközben beszélünk erről, ezzel tartalmasabbá válhat a kirándulás.

Néha csak levegőzés a séta célja, például napközi otthonos foglalkozás keretében. Ha változatosan és cél-

tudatosan állitjuk össze sétáink utvonalát, sok mindent láthat a gyermek, amire egyébként nem kerülne sor. A szünidőben kivételesen jó lehetőség kinálkozhat a lakóhely egy-egy darabkájának megismertetésére.

A kisdobos és az uttörő foglalkozások keretében is tehetünk sétákat, kirándulásokat. Ezeknek időbeli terjedelme, utiránya az iskola fekvésétől és az adott osztálytól is függ.

A családban töltött vasárnapoknak is jó programot kinálhat fővárosunk egy-egy pontjának megtekintése. A pedagógus jó tanácsával az egyébként talán üres "családi" vasárnap délelőtt is tartalmassá válhat.

A pedagógusnak persze ismernie kell a várost, és vállalnia kell az "idegenvezetéssel" - jelen esetben a lakóhely, a szülőföld megismertetésével - járó fáradtságot. A sok egyéb feladat mellett ez bizony többletmunkát jelent. Végső soron azonban megtérül nevelési eredményeink összegezésében.

Ha megtanitjuk "látni" a gyermekeket, akkor tudatosabban nézik majd a városnak azokat a részeit is, melyeken "vezetés" nélkül járnak. Tulajdonképpen kulcsot adunk tehát a kezükbe, mellyel megtanitjuk őket más városok megismerésére is. Olyan képességet fejleszthetünk ki bennük, melyért felnőtt korukban is hálásak lehetnek.

Számos Budapestet ismertető, tudományos mü, utikönyv jelent meg - különösen a centenárium időszakában. Ezek tudományos mélységgel, terjedelmesen és minden látnivalóra kitérően ismertetik a fővárost.

A pedagógusok sok munkájuk mellett nem mindig tudnak annyi időt szakitani, hogy terjedelmes anyagokat tanulmányozzanak át, és azokból emeljék ki azt a néhány vonatkozást, adatot, amely egy-egy iskolai séta alkalmával nekik szükséges és hasznositható. A forrásmunkák nincse-

nek meg minden pedagógus személyes tulajdonában, és a könyvtárban sem mindig hozzáférhetők. A mi kézikönyvünk szeretné megkönnyiteni a pedagógusok munkáját, időt és energiát kiván megtakaritani számukra.

Ez a kis könyv a főváros teljes bemutatására már terjedelme miatt sem vállalkozhat, és célkitüzése is más. Nem tartalmazza az utikönyvek egyébként hasznos idegenforgalmi fejezeteit sem. A sok látnivalóból csupán az általános iskolai tantervhez kapcsolódó témákat emeli ki. Azokról a létesitményekről, személyekről szól tehát, amelyeket, akiket a gyermekek ismernek, vagy az általános iskolai tanulmányok során meg kell ismerniök.

Könyvünkben az általános iskolai tanulók szemével néztük a várost, és csak a legfontosabb részeken haladunk végig.

A város különböző kerületei, területi egységei nem egyformán hangsulyosak a városkép szempontjából. Vitán felül áll, hogy bármelyik kerületben lakó gyermek számára a legjelentősebb például a Belváros vagy a Vár mondanivalója.

Vannak városrészek, amelyekre a könyv korlátolt terjedelme miatt egyáltalán nem térünk ki, bár bizonyára azokban a városrészekben is sok érdekesség található.

Területi elrendezésben ismertetjük a látnivalókat. Persze ebből mindenki annyit és ugy emel ki, amennyit a rendelkezésére álló időkeret megenged, vagy amennyi az illető osztály számára éppen érdekes.

Az átfogó ismereteket tartalmazó müvek irodalomjegyzékét, valamint az ismertetett leglényegesebb létesitményekkel részletesen foglalkozó forrásmunkákat a könyv végén közöljük.

Néhány gondolat a séták pedagógiai feldolgozásához

Ha azt akarjuk, hogy a látottak megmaradjanak a gyermek emlékezetében, akkor egyrészt biztositsuk azokat az alapokat, melyekre épithetünk. Használjuk fel azt a tantervi anyagot, melyet a környezetismeret, olvasás, irodalom, történelem, földrajz keretében szerzett, azokat az olvasmányokat, amelyek az előzetes alapot adhatják és az érdeklődést is felkelthetik. A további "hozzáolvasás" - ha eredményes volt a séta - elmélyitheti az ismereteket. Ehhez segitségként a megfelelő helyen felhivjuk a figyelmet a Szülőföldünk, Budapest cimü könyv szemelvényeire. /A továbbiakban Sz.B./ /Makoldi Mihályné: Szülőföldünk Budapest, Tankönyvkiadó, 1972./ Ezenkivül helyenként utalunk további irodalmi anyagra is, sőt, rövid idézeteket, szemelvényeket is közlünk.

Sajnos, könyvünk jellege nem teszi lehetővé, hogy képekkel illusztráljuk rövid utikalauzunkat. Képek helyett tehát a valóságot figyeljék meg, véssék emlékezetükbe a tanulók. Esetleg gyüjtsenek budapesti képes levelezőlapokat.

Ha a nevelőnek fényképezőgépe van, a saját maga készitette fényképek igen jól kiegészithetik a látottakat. Értékük jóval nagyobb minden más fotónál, ha abból a látószögből, olyan szituációban rögziti a képet, ahogyan a gyermek is látta. Ilyen fényképek készitésére talán egy-egy kisérő szülő is vállalkozik. Esetleg a felső tagozatos gyermekek maguk is rendelkeznek fényképezőgéppel, vagy éppen fényképész-szakkör tagjai.

A mult képének vizuális megismeréséhez a régi metszetek, fotók, rajzok adnak segitséget. Ezek közül a muzeumokban sokat láthatunk eredetiben. Ahol ugy éreztem, hogy a mult ismerete egy-egy kiránduláshoz feltétlenül kivánatos, ott a megfelelő archiv képet az Sz.B. oldalszámával jeleztem.

Az uticél megbeszélésekor nézzük meg a tanulókkal együtt Budapest térképét, esetenként vigyük magunkkal a kirándulásra is.

Könyvünket elsősorban a budapesti pedagógusoknak szántuk, de vidéki kartársaink is eredményesen forgathatják. Hiszen igaz, hogy Budapest nekünk lakóhelyünk, szülőföldünk, de ugyanakkor mindnyájunk fővárosa is.

.-.-.-.

GELLÉRTHEGYI SÉTA

Egy várossal akkor ismerkedhetünk meg leginkább, ha először felülről, egészében, mintegy rálátással szemléljük elhelyezését, fekvését, utjait, épületeit.

Az egész áttekintése után kerülhet sor a részletekre. Ha ezt a szempontot megjegyzik maguknak a gyerekek, később más városokkal való ismerkedésük során, felnőtt korukban is hasznosan követhetik.

Budapesten több olyan természetes magassági pont van, ahonnan jól áttekinthető a város. Mindegyikről a város más és más része látható. Az eleven képeskönyv talán akkor tárul fel legszinesebben, legteljesebben, ha a Gellérthegyről nézünk szét.

Kevés főváros kellős közepén áll olyan hegy, mint a mi Gellérthegyünk, ahonnan az egész város egyszerre áttekinthető. Az idegenek - mint ezt az utikönyvek is emlitik - a Duna Gibraltárjának is hivják. Valóban imponáló a fantasztikus szürke sziklatömeg, közvetlenül a Duna partján, a város szivében. S mert a város belterületén hirtelen emelkedik ki, meredek falával magasabbnak is látszik valóságos méreteinél.

Ide, a Gellérthegyre, az általános iskolai tanulók többször feljönnek tanulmányaik során. Elsősorban a Felszabadulási emlékmühöz látogatnak el.

A gellérthegyi séta alkalmával ne felejtsük el észrevétetni az elénk táruló páratlan panorámát, Budapest szép fekvését és a kiemelkedő emberi alkotásokat.

Sok költő nézte innen szeretett fővárosunkat. Szabó Lőrinc, a "Kilátó Budapest felett" cimü versében igy ir:

Száz szemem nyilik: Nézd! a város!
Ott lent! Milyen szép, milyen óriás!
Hogy szétcsap! Fölcsap a hegyekre!
Ház, palota, ház, s ujra ház!
Házak, háztenger, kertek, villák.
Hány ezer? Tiz? Husz? Nem tudom.
Lehet hogy harminc. Gyönyörü kép ....

Innen nézte Dutka Ákos is a várost. Ő, mint soraiból kitünik, az esti órákat, a naplemente világitását szerette a legjobban:

"Gellérthegy ormán sokszor ér az est,
nézegetlek százszor, tornyos Budapest,
s valahányszor veled igy találkozom,
simogatlak szemmel, örök városom."

/Budapest. Részlet/

GELLÉRTHEGY

A Gellérthegy a tengerszint fölé 235 m-nyire emelkedik, Tényleges magassága a Duna nullpontjától számítva 100 méterrel kevesebb, tehát csak 135 m. Anyaga dolomit.

A Duna felőli oldalon hirtelen szakad le a hegy. A törésvonal mentén egyre mélyebbre süllyedt a dolomit réteg, olyannyira, hogy a városligeti mélyfurásnál már csak 1000 m mélyen található ujra.

A Gellérthegy neve természetesnek tünik az északkeleti oldalán álló Gellért-szobor láttán. Az az érdekes, hogy Gellérthegy tulajdonképpen nincs is, mert a budai közgyülés 1847-ben Döbrentei Gábor javaslatára a hegyet Kelen-bércnek nevezte el, s ezt a hivatalos névadást azóta soha senki meg nem változtatta. A határozat és a gyakorlat azonban nem mindig fedi egymást: volt és marad a Gellérthegy név, amelynek már kilencszáz éves multja van, s igy egyike a legrégebben élő fővárosi helyneveknek.

Hivták régen Pesti-hegynek is, mert a mai Tabán helyén feküdt Kispest. A törökök egyik hősükről Gürz Eliász hegyének mondták, a németek pedig az ormon épült Blockhaus, azaz őrház után Bloksbergnek.

A Gellérthegy már a réges-régi időkben is szerepelt a környék településének életében.

Kelta /eraviszkusz/ település nyomait tárták fel a tabáni lejtőn néhány évtizede. Ennek emlékét az ugynevezett gellérthegyi oltárkövet a Nemzeti Muzeumban láthatják a tanulók.

A hagyomány szerint Vata lázadó pogány magyarjai a hittérítő Szent Gellért püspököt a hegyről guritották le szeges hordóban a Dunába 1046-ban. Emlékére a török időkig kápolna állt itt.

Később Mátyás királynak /uralkodott 1458-1490/ nagy tervei voltak a heggyel. Itt akarta megépiteni a Fekete sereg laktanyáját.

A törökök a 16. században megfigyelőerődöt épitettek a hegy tetejére. A törökök kiüzése /1686/ után az idetelepülők szőlővel ültették be, s egy ideig békés területté vált.

1814-ben csillagvizsgálót épitettek a török kori erőd helyén. A lakosság, különösen a fiatalság kedvelt megfigyelőhelye volt, amikor a Dunán megindult a "nagy csoda", a gőzhajó. Innen lesték, mikor közeledik Bécs felől a csodálatos jármü, melyet sem ló nem huz, sem vitorlája nincs, és még csak evezővel sem hajtják. /Lásd: Sz.B. 90.old./

A mult század első felében természetesen más volt a hegyről kitáruló panoráma. A Vár lejtői még nem voltak beépitve, a Tabánban már állt a ma is látható tabáni templom, és szétszórtan néhány földszintes ház lapult. A Gellérthegy lejtőjén pedig békésen legeltek a juhok. /Lásd: Sz.B. 88. oldali kép/.

A pesti oldalon a Duna partján a Városszépitő Bizottság kezdeményezésére felépült az első többemeletes épületsor, de mögötte csupán kevés és jórészt alacsony ház állt. Az Invalidusok háza /mai Városháza/, a Belvárosi templom és a szomoru emléku Ujépület látszott a Gellérthegyről. /Lásd: Sz.B. 89. oldali kép/.

A szabadságharc idején az osztrák tüzérség szétlőtte a csillagvizsgálót. A szabadságharc leverése után pedig, 1849-ben, jórészt a szabadságharcban részt vett

katonák kényszermunkájával az osztrák kormány felépitette a hegy tetején fenyegetően emelkedő Citadellát, hogy ellenőrizze a rebellis magyarokat. A 3 m vastag és 12-16 m magas falak valóban alkalmassá tették, hogy erődként őrködjék a város élete felett. 1897-ig állomásozott itt a katonaság.

A második világháboru során ujra katonai jelentőségüvé vált, amennyiben a fasiszta német csapatok egyik utolsó állása maradt.

Nemcsak ilyen komor emlékei vannak a hegyoldalnak. A mult század második felében nevezetes szórakozást jelentett a husvéthétfői gellérthegyi bucsu. Ilyenkor a budaiak és pestiek családostul vonultak fel a hegyre. Fedett kosarakban sült libát, főtt sonkát, turósbélest vittek magukkal, és nem maradhatott el a jófajta budai bor sem. Akik tehették, még muzsikusokat is fogadtak. Megtörtént, hogy negyvenezren szorongtak, zsufolódtak összsze az akkor még rendezetlen dombon. Voltak ott büvészek, leteritett pokrócon ugráló akrobaták. Árultak pipát, bicskát, sőt még könyvet is.

Milyen ma a Gellérthegy teteje? Milyen létesitményeket látunk ott?

A Citadella előtt áll a Felszabadulási emlékmü, amely 1947-ben épült a felszabaditó Vörös Hadsereg emlékére. Kisfaludi Stróbl Zsigmond alkotása. A főalak /14 m magas női alak, az alapzattal együtt 40 m/ a felszabadulást hozó csapatok érkezési irányába fordulva pálmaágat tart. A szobor a rövid idő alatt is valóságos jelképe lett a fővárosnak. A főalak előtt az alapzaton szovjet katona áll. A talapzat hátoldalán a Budapest felszabaditásáért vivott harcok során életüket vesztett hősök névsora olvasható.

A Citadella most vendéglátó üzemi egység. Vendéglő, borozó, idegenforgalmi szálló található itt. A külföldiek egyik kedvelt uticélja. Valóban, ennél szebb kilátópont kevés fővárosban akad. Nehéz eldönteni, hogy nappali világitásban, napsütésben szebb-e a táj, vagy este, amikor fényárban uszik a hatalmas város.

A DUNA

Budapest a Duna királynője. Impozáns és szép a nagy folyó ezüst szalagja a főváros közepén. Nem véletlen, hogy annyi irodalmi mü szól a Dunáról, és annyi festmény örökiti meg szépségét.

Az idegen látogató, ha csak egy napot tölt is Budapesten, a város szépségével együtt örökre elviszi magával a Duna emlékét is. A budapesti panoráma a Duna nélkül szinte elképzelhetetlen.

A Dunáról sokat és sokszor hall a gyermek. Néhány adatot mégis érdemes itt felidézni. A Duna Közép-Európa legnagyobb folyója. A főváros területén mintegy 28 km hosszan folyik végig. Szélessége eléggé változó. Legszélesebb a Szentendrei-sziget déli csucsa alatt, ahol 640 m széles. A Lánchidnál már csak 330 m, a Gellérthegy alatt pedig 285 m széles a meder. A Duna vizállását egy alapszinthez, az ugynevezett semponthoz viszonyitják, melyet a Vigadó téri vizszintmércén 95,65 m Adriai-tenger szintje feletti értékkel rögzitettek. Ugyanez a szint a Lánchid budai pillérén látható mérce nulla pontja is. A rádió vizállásjelzése a Lánchid mércéjének értékei szerint közli a napi vizállást.

Bármelyik kilátópontról tekintünk le a városra, mindenhonnan látszik a lenyügözően szép Duna. A gellérthegyi panoráma egyik különös vonzóereje, hogy innen teljes budapesti hosszában áttekinthetjük a folyót. Láthatjuk a főváros területén levő szigeteket, az ezüst csikon átivelő valamennyi hidat.

A gellérthegyi sétákon, kirándulásokon mindig lehet és kell is beszélnünk a Dunáról. Hogy mit és milyen mélységben, azt a tanulócsoport kora, érdeklődése szabja meg. A Dunáról nyujtható mondanivaló szinte kimerithetetlen.

Észre kell vétetnünk a folyam szépségét, amelyet innen a Gellérthegyről olyan pompásan szemléltethetünk.

Feltétlenül szóljunk arról, hogy milyen jelentősége volt a város kialakulásában annak, hogy a Duna szinte együtt él a város életével, fejlődésével.

A Duna megismertetése egyébként önálló kirándulási cél is lehet. Erre egy másfél órás nyáreleji vagy késő őszi sétahajózást ajánlhatunk, amikor a Dunán, közelről ismerhetjük meg a legfontosabb látnivalókat.

Érdekes végiggondoltatni a gyermekekkel, hogy a multban a folyó elválasztott, hiszen például a római korban országhatár volt. Védelmet jelentett a tatárjárás idején, mig be nem fagyott. Ma mint nemzetközi viziut, nyolc országot köt össze.

Ahogy a hegy lábánál, a Dunán uszó hajókat látjuk, érdekes arra utalni, hogy már római majd középkori gályák is usztak lefelé a Dunán. A rómaiak idejében hadihajók is közlekedtek rajta.

A magyarok mindig kihasználták a folyó lehetőségeit. Éppen ezért már Zsigmond király /uralkodott 1387-1437/ rendelettel szabályozta a dunai hajózást.

Szándékosan irtuk, hogy lefelé usztak a hajók. A gőzhajó feltalálásáig ugyanis elsősorban ebben az irányban hajóztak. A viz sodrával ellentétes irányban haladni nehéz munka volt. Ekkor vagy evezőkkel, emberi erővel hajtották a hajókat, vagy a parton haladó állatok, emberek vontatták hosszu kötélen.

Álljon itt két példa arra, hogy a magyar történelem nevezetes eseményei alkalmával is fontos szerep jutott a dunai viziutnak. I. István /uralkodott 1001-1038/ felesége, Gizella hajóval érkezett Passauból Budára.

Mátyás király Bécsben halt meg. Holttestét dunai hajón hozták haza Budára.

A dunai hajózás korszerüsitése Széchenyi nevéhez füződik. Az első dunai gőzhajó 1818-ban indult meg. Rendszeres gőzhajó forgalom 1831 óta van.

.. Pest-budai helyi gőzhajójárat egyik érdekes epizódját irja le a korabeli ujságiró. /Sz.B. 93. old./

Uj fejezet kezdődött a Duna és egyuttal a főváros életében is, amikor az 1918-20-as párizsi szerződés nemzetközi viziuttá nyilvánitotta a Dunát.

A csepeli vámmentes "szabad" kikötő 1928-ban nyilt meg. Az első tengerjáró hajó pedig 1934-ben indult Budapestről.

A Duna vizierejét évszázadokon át vizimalmok hajtására is felhasználták. Bármily hihetetlen, de csak 1830 táján tüntek el az utolsó vizimalmok.

Viz nélkül nincs élet. Az itt lakók a Dunából nyerték az ivóvizet. Természetesen nagyon különböző módon, a történelmi kornak megfelelően.

A Várba a 15. században vizemelő szerkezet juttatta fel a Duna vizét. Az első vizmü Zsigmond uralkodása idején épült. A taposómalmos vizszivattyu a mai Ybl Miklós tér helyén állt.

3.429

I. Ulászló /uralkodott 1424-1444/ idejében egy másik hasonló szivattyu is készült a mai Fő utca 7. számu ház helyén. Erről Evlija Cselebi, a hires török világutazó is ir, ami azt bizonyitja, hogy a törökök is használták.

Mindkettő szürt Duna-vizet juttatott a Várba, ólom vagy cserép csöveken.

Pesten nem volt vizvezeték. Néhány kut volt csak. Az esővizet gyüjtötték, és főként a Duna vizét használták.

Hosszu ideig a vizet - a Duna vizét - a várost járó dunavizes árulta. Az első szamárfogat 1825-ben indult el. Addig csak gyalogoló puttonyosok, többnyire asszonyok vitték a vizet. Igy volt ez Petőfi korában is.

Százhusz-százötven évvel ezelőtt még német szóval kinálta áruját a Lipót- és Terézváros utcáin a dunavizes. Később, a várossal együtt magyarosodva harsány hangon igy kiáltott fel a kapuk alól az emeletekre:

- Duna-vizet, friss Duna-vizet vegyenek!

- Hé, vizesember! Hárommal ide a harmadikra - volt a válasz.

A vizesember egy kötéllel a derekához szoritotta a hátán kotyogó puttonyt, és szuszogva, izzadva cipelte fel terhét oda, ahová rendelték.

Bizony nem is volt könnyü mesterség a vizhordás! Kora reggel megjelent a vizhordó család a Duna partján. Az asszony a csacsifogatra vigyázott. A dunavizes, meg a segitője - egy jó erős legény - hordta a vizet a Dunából. Azután elindultak a városba.

Télen, mikor a Duna befagyott, léket kellett vágni a Duna jegén, és ugy kellett kiemelni a hideg vizet. Majd fel kellett kapaszkodni a nehéz puttyonnyal a jeges, csuszós parton, a kordéhoz.

A Duna vize persze nem volt tiszta, ezért egyik járvány követte a másikat. 1866-ban kolerajárvány tört ki, s nyilvánvalóvá vált, hogy az egyre növekvő várost egészséges ivóvizzel kell ellátni.

A korszerü nagyvárossá váló Budapestet is szolgálja a Duna. A város vizellátásáról gondoskodó vizmü a parti kutakból és a Dunából veszi a vizet a Szentendrei-sziget magasságában. Megfelelő derités és tisztitás után csőhálózaton juttatja el a lakosságnak. Budapest csatornahálózata is a Dunába ömlik a Csepel-sziget környékén, ugyancsak megfelelő szürés és derités után.

Egészen a mult század közepéig a Duna az élelmezés egyik forrása. Jelentős volt ugyanis a dunai halászat. A régi elnevezések több helyen utalnak is erre. Ha iskolánk Duna melletti kerületben fekszik, érdekes össze is gyüjteni ezeket az elnevezéseket. Több akad, mint gondolnánk.

Az 1930-as években megkezdődött a sportszerü evezés a Dunán. Majd az uszósport is felfedezi a nagy folyót. Az első katonai uszoda a napóleoni háboruk után létesült 1817-ben a mai Lánchidfőnél.

Andersen, a nagy dán meseiró egyszer itt járt fővárosunkban, és látott egy uszóversenyt. Innen a Gellérthegyről nézte végig a nagy mérkőzést. Elragadtatott sorait olvastassuk el a tanulókkal. /Lásd: Sz.B. 94. oldal./

A két világháboru között még megvolt az Erzsébethid pesti hidfőjénél az az uszoda, amelyet a főváros tartott fenn. A dunai uszodák u.n. kosár-uszodák voltak. Lécszerkezetet süllyesztettek a Dunába, s megfelelő mélységre leeresztve kikötötték a parthoz.

A mult század közepétől a Duna arculata sok tekintetben megváltozott. Legjelentősebb fejlődés a gőzhajó

megjelenése, az árvizvédelem szempontjából oly fontos rakpartok kiépitése. Utóbbiak munkálatai 1851-ben kezdődtek meg a Lánchid pesti hidfője körül. A rakpartok legnagyobb része a mult század végén készült el.

A Duna ellenségként is jelentkezett a város történetében. Erről részletesebben a Belváros cimü fejezetben szólunk. A legpusztitóbb az 1838-as árviz volt. A sok irodalmi feldolgozás közül Barabás Miklós, Wesselényi Miklós naplóját emlitjük meg, valamint Jókai Kárpáthy Zoltánját. /Lásd még: Sz.B. 97-100. oldal/

A DUNA SZIGETEI

Kövessük végig tekintetünkkel a Duna budapesti szakaszát. Északon, a Szentendrei-szigetnél lép be a Duna Budapest területére, de maga a sziget nem tartozik a fővároshoz.

Ha végigpillantunk a Dunán, több szigetet látunk. Jellegükben és a főváros életében betöltött szerepükben igen különbözőek. Kialakulásukban azonban közösek a vonások. A Csepel-sziget kivételével hordalék-szigetek, vagyis a Duna hordaléka épitette fel őket. Ezért ezek a szigetek mindaddig, mig a szabályozás kőburkolattal nem védte a partokat, a viz folyása irányába vándoroltak. Felső végüket elhordta a viz, alsó végükön meg lerakódott a hordalék.

A balparton a Szentendrei-szigettől délre van a Palotai-sziget. Ez még nincs kőfalak közé szoritva, éppen ezért érdekes jelenség figyelhető meg rajta. Növekedik a sziget. Az utóbbi 30 év alatt több mint 500 méterrel meghosszabbodott.

A Palotai-sziget közelében a Nép-, vagy Szunyog-sziget található. Mintegy 2 km hosszu. Keleti oldalán van a hajók téli kényszerpihenője, az ujpesti téli kikötő. Ebben és az óbudai hajógyár javitómühelyének kikötőiben javitják a hajóparkot.

Az Óbudai-sziget a Duna jobb partján van. A multja igen érdekes. Feltárt leletek igazolják, hogy évezredek óta emberi település helye volt. A rómaiak korában hid vezetett a szigetre. A hajógyár épitésekor több érdekes leletre bukkantak. Különösen a mozaik-leletek értékesek. Kiemelték és az Aquincumi Muzeumba szállitottákezeket.

Ha délfelé halad tekintetünk, akkor a Margitszigetet pillantjuk meg. "A" szigetet. A Margit-szigettel külön séta keretében is megismerkedünk.

Legdélebbre van a Csepel-sziget. A 47 km hosszu szigetnek csak az északi csucsa tartozik 1950 óta a fővároshoz, ez a rész azelőtt önálló község volt.

A déli vasuti hidtól délre, 1 km-nyire két ágra szakad a folyó. A balparti kis ágat a Kvassay zsilip zárja el a főágtól. Ez az ág karolja körül a Csepel szigetet, és 47 km után ismét a főágba ömlik.

A szigeten feltárt őskori temetők igazolják, hogy a történelem előtti korban is lakott volt. Római kori emlékek is kerültek felszinre. Honfoglaláskor a fejedelmi törzs, Árpád törzse ütött itt tanyát. Utóbb a királyok birtoka Csepel lett. A 18. században szerb és német telepesek lakták.

A modern Csepel története mintegy 100 éves. A nagyipar kialakulásával függ össze.

A városnak ezt a negyedét külön séta keretében nem ismertetjük, mert a leglényegesebb látnivalói zárt területet képeznek. Ha a gyorsvasuttal végigutazunk Csepelen, láthatjuk a hatalmas gyári létesitményeket.

Az 1951-ben megindított gyorsvasut kb. 10 perc alatt teszi meg az utat a Boráros tér és Csepel között. A déli összekötő vasuti hid alatt fut el a szerelvény a Csepel-szigeti vasuti hidon át a szigetre. Bal kéz felől a Nagyvásártelep látszik. Csepel északi végénél,a két Dunaág szétválásánál van a Kvassay-zsilip.

A köztudatban az él, hogy a zsilip feladata a hajók átbocsátása az egyik Dunaágból a másikba. Ez a zsilip azonban összefügg a Reiter Ferenc által kidolgozott budapesti Duna szabályozási elgondolással. A fővárosi árvíz biztosabb elhárítására lezárják a zsilipet, ezáltal meggyorsul a főág vizsodra, és igy a jégréteg gyorsabban sodródik lefelé a folyón.

A gyorsvasut a Dunaág hidján át a Szabadkikötő főutja mellett halad, és a Szabadkikötőt érintve jut el Csepel főterére - ahol a Csepel Vas- és Fémművek főbejárata van-, majd folytatja utját a lakótelepig.

Érdekes a nagy gyárkombinát története. A Weiss fivérek 1882-ben huskonzervgyárat alapitottak a mai Markusovszky utcában, ahol a konzervdobozokat is maguk állitották elő. Később, 1892-ben a hadsereg számára töltényeket is gyártottak. Mivel azonban a robbanóanyag a környékre veszélyes volt, a tölténygyárat kevéssé lakott területen, a Csepel-szigeten épitették fel. Az első világháboru idején fejlődött nagyüzemmé a gyár.

Csepel a nagy munkáscentrum a munkásság szervezkedésének központjává vált. A csepeli munkásság vezető szerepet vállalt több sztrájkban, megmozdulásban, igy az emlékezetes 1912. május 23-i tömegtüntetésben is.

A csepeli munkások elsőként foglaltak állást a proletárdiktatura mellett. A Tanácsköztársaság védelmében küzdő Vörös Hadseregnek municiót szállitottak.

A második világháboru alatt is több jelentős eredményes megmozdulás indult ki innen. A német fasiszták megszállásaira a csepeli munkásság fegyveres ellenállással felelt. A fegyveres ellenállás egyik kommunista hőse Pataki István volt. Sopronkőhidán végezték ki a nyilasok.

A DUNA-HIDAK, RAKPARTOK

A Gellérthegyről jól láthatók a Duna-hidak. Ezeket a tanulók már jórészt közelről ismerik. Innen felülről érdemes mégegyszer áttekinteni őket, hiszen a város életében a hidaknak óriási szerepük van.

A Duna sokáig elválasztotta Pestet Budától, s az első állandó híd megépitéséig a két település külön városként élt.

Az állandó híd létesitésével, a Duna-part kiépitésével kezd a város nagyvárossá válni. A hidak megépitésének története a világvárossá válás történetével fonódik egybe. A felszabadulás utáni ujjáépités egyik legfontosabb láncszeme a hidak ujjáépitése volt.

A Duna-hidak közül a Margit-, Lánc-, és Erzsébethidról a hidfőket érintő séták keretében részletesebben is szólunk.

Azokról a hidakról, melyek ma már nem láthatók, képek találhatók a Szülőföldünk,Budapest c. könyvben. A régi Erzsébet-hid képe a 187. oldalon, a Kossuth-hid épitésének képe a 202. oldalán látható. /Részletesebben szólunk róla a vizivárosi sétánál./

A hidak összesitő adatait közreadjuk a Budapest-Lexikon alapján. /B.L. 257. old./

A felrobbantott hidakat a tanulók nem láthatták.A vizbeszakadt Lánchid képe Illyés Gyula megrázó versével együtt a Sz.B. 201. oldalán található.

A hidakat nézegetve utalhatunk mai hidjaink őseire. A rómaiak idejében is volt valamilyen hid a Dunán, amint azt Révay József irásában olvashatjuk. /Sz.B. 15. old./ A törökkori hajóhid rajzát a Sz.B. 59. oldali képe ábrázolja.

Hogy mit jelentett a dunai téli átkelés még kétszáz évvel ezelőtt, amikor a jégzajlás miatt a hajóhidat eltávolitották, azt egy drámai kép és szemelvény mondja el. /Sz.B. 78.old./ Ez egyben egészen nyilvánvalóvá teszi, hogy ameddig nem volt állandó hid, nem alakulhatott ki a Duna két partján egységes főváros.

A későbbi, un. réshajó müködéséről mulatságos karcolatban számol be egy korabeli ujságiró. /Sz.B. 79.old./ A hidon való áthaladásért hidpénzt kellett fizetni. Ezt egy korabeli metszet ábrázolja /Sz.B. 81.old./.

Ma, amikor a hidak a nagyvárosi forgalomnak legtermészetesebb feltételei, jó, ha gyermekeink azt is tudják, hogy milyen hatalmas emberi munka, küzdelem eredménye a mai gyönyörü hidak sora a Dunán, melyre joggal vagyunk büszkék mi, budapestiek.

Nem szóltunk még a Duna partjairól, amelyek mindkét oldalon szegélyezik a folyót. Ezeken jórészt végighaladunk az egyes séták során és érzékeltethetjük, milyen különböző jellegüek. Más és más a kiépitésük és különböző a főváros életében való szerepük. Például a Rómaipart üdülő és sporttelep, az Ujpesti rakparton a teherforgalom bonyolódik le, a belvárosi dunaparti szakaszról indulnak a különböző személyszállitó hajójáratok.

BUDAPESTI DUNA-HIDAK

N e v e	Épitès	Átépitès, vagy megerösitès	Robbantás	Ujjáépitès	Hossz m	Szélesség m
	i d ő p o n t j a					
Északi összekötő vasuti hid	1894-96	1911 1932-33	1944.XII.24.	1952-55	898,0	12,0
Árpád-hid	1939-44 1949-50	-	-	-	928,0	13,0
Margit-hid	1872-76	1935-37	1944.nov.4. 1945.jan.18.	1946-48	637,5	25,0
Kossuth-hid+	1946	-	-	-	364,0	13,7
Lánchid	1839-49	1913-15	1945.jan.18.	1948-49	380,0	15,7
Erzsébet-hid /régi/	1897-1903	-	1945.jan.18.	-	374,0	18,0
Erzsébet-hid /uj/	1960-64	-	-	-	380,0	27,5
Szabadság-hid	1894-96	-	1945.jan.16.	1945-46	331,0	20,1
Petőfi-hid	1933-37	-	1945.jan.14.	1950-52	514,0	25,6
Déli összekötő vasuti hid	1873-76	1909-13	1944.dec.31.	1948-53	477,3	14,1

+ 1960-ban lebontották.

A körpanoráma az általános tájékozódáson kivül igen alkalmas arra, hogy a főváros már ismert pontjait az "élő térkép" egészében elhelyezzük.

Ha a térképet már ismerik tanulóink, akkor tájolják be az égtájaknak megfelelően. Keressük meg saját kerületünket, iskolánkat és a többi ismert pontot.

Vétessük észre, milyen jól látszik a pesti oldal uthálózatának fő elrendeződése, a körutak és a központból kifelé haladó sugárutak vonala. A város kelet-nyugati tengelyét a Rákóczi ut képezi.

Ha a fő irányvonalakat megtaláltuk, akkor megkereshetjük a valóságban és a térképen is, a legjellegzetesebb, jól látható középületeket.

A távolban láthatók a pesti oldalt körülvevő nagy, uj lakótelepek és a gyárak gyürüi. Elgondolkoztató az uralkodó északnyugati szélirány és a gyárnegyedek elhelyezése, amikor olyan sokat hallunk a környezetvédelemről. Fontos erre felhivni a figyelmet, megemlitve, hogy az ezirányu rendezés folyamatban van.

Vétessük észre - innen jól látszik -, hogy Kőbánya és a Rákosok /XVI., XVII. kerület/ mennyivel magasabban fekszenek, mint a Belváros. A felső tagozatosok hallottak a Duna teraszrendszeréről, rendkivül érdekes megfigyeléseket tehetnek ezzel kapcsolatban.

A budai oldalon, északi irányban, az óbudai gázgyártól indulva a budai hegyek koszorujját láthatjuk. Térképpel a kezünkben könnyü az "azonositás". Segit ebben néhány közismert létesitmény /kilátó, TV-torony, stb./. Dél-Buda felé nézve hivjuk fel a figyelmet az uj, nagy lakótelepekre.

Végül vessünk egy pillantást a Várhegyre. A Gellérthegy magasabb, mint a Várhegy, ezért szokatlan szemszögből, szinte magunk alatt látjuk a Vár legérdekesebb déli részét. A látványt az teszi még értékesebbé, hogy igen közelről nézhetjük mindezt.

Ha eldöntöttük, hogy a Gellérthegyről merre indulunk lefelé, akkor ajánlatos az utvonalat előbb innen, felülről szemügyre venni.

Amint látjuk, alapozó jellegü lehet az első gellérthegyi séta, de összefoglaló jellegüvé is válhat, ha a főváros sok részletét bejárták már a gyermekek. A kilátópont távlatából az egyes célpontok elrendeződnek, szintézisbe kerülnek.

LEFELÉ A GELLÉRTHEGYRŐL

A Gellérthegyre autóbusz jár. Ha igy jöttünk fel, javasoljuk, hogy az utat lefelé gyalog tegyük meg a gyermekekkel. A hegytetőről több uton jöhetünk le. A látnivalók kedvéért válasszuk a déli vagy az északi irányt.

Ha dél felé indulunk, a Jubileumi parkon visz át utunk. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára létesitették. Teraszokkal tagoltan vezet le a hegyről. Csodálatos innen a kilátás.

Gyönyörü a park, és a természeti környezeten kivül sok müvészi alkotás emeli szépségét. Például Kiss István dombormüve, melyen a homoru figurák a mult, a domboruak a jelen élet alakjai. A park alsó szélén áll Medgyessy Ferenc Gellért kutja. A Gellért legendát véste kőbe. De sorolhatnánk tovább a déli lejtő képzőművészeti alkotásait. Valóságos szabadtéri kiállitás!

A Gellért térhez közel, a hegyhez simulva, érdekes tornyos épületet látunk. A pálos rend kolostora volt,ma diákszálló. Felette van az ugynevezett Szent Iván barlang, amelyet egy ideig kápolnaként használtak. Jelenleg befalazva áll.

A hegy lábánál a Gellért térre érünk. Dél-Buda egyik legforgalmasabb közlekedési csomópontja. A térre néző monumentális épület a Gellért Gyógyfürdő és Szálló. 1911-1918 között épitették. A mai modern fürdő és szálloda épülete tehát nem régi, de a forrás története annál inkább.

A legenda szerint itt prédikált a csodatevő Szent Iván. Innen a barlang neve. Csodáit valószinüleg a gyógyforrás okozta. A forrás csodálatos hatásáról, Evlija Cselebi is megemlékezik. A törökök idejében már állt itt egy fürdő.

Jelenleg tizenhárom forrás adja a Gellért fürdő vizét. A viz legnagyobb hőmérséklete: 48 C^{o}.

A tér déli oldalán látható a Budapesti Müszaki Egyetem kémiai épülete, s mögötte az egyetem hatalmas épületcsoportja, amely napjainkban egyre több uj, egészen modern csarnokkal, laboratóriummal, diákotthonnal gyarapodik.

A Gellérthegyről észak felé, a szerpentineken az Erzsébet-hid irányában is lemehetünk. Ide felhallatszik a közlekedés dübörgése, a hatalmas város szive dobogása. Ez az utvonal meredek, balesetveszélyes, sok a lépcső és a kilátó, éppen ezért intsük óvatosságra a lefelé induló tanulócsoportot.

A Gellérthegy északi oldalán lefelé haladva, a Sánc utca 3/b. alatt van az Uránia Bemutató Csillagvizsgáló, a tanulmányi kirándulások ismert és kedvelt célpontja.

Az Erzsébet-híd tengelyében a hegyoldalon áll a kolonnádtól övezett Szent Gellért-szobor. A hegy névadójának emlékműve 1902-ben készült el. A mellékalak egy keresztény hitre térő pogány magyart ábrázol. Itt találjuk az igen mutatós, esetenként kivilágított mesterséges vízesést.

A hegy lábánál terül el Budapest egyik legnagyobb zöld területe, a régi városrész, a lebontott Tabán helyén. Földrajzi értelemben a Várhegy, Naphegy és Gellérthegy között elterülő völgyet hívják Tabánnak. Ma szépen ápolt park.

Az Erzsébet híd táján - mert itt legkeskenyebb a Duna - ősidők óta átkelőhely volt. A római időkben mindkét parton erőd védte az átkelők biztonságát. A pesti parton állt Contra Aquincum, melyről a belvárosi sétán lesz szó. A budai őrtorony maradványait az 1926-os ásatások tárták fel. A környéken a régészeti kutatások során kőkori, rézkori és bronzkori emlékeket is találtak.

A honfoglaló magyarok is használták ezt az átkelőhelyet. Neve: Kispest, Alhéviz, Szent Gellért falva, Kelenföld elnevezéssel váltakozik.

A tatárok, a Dunán átkelve, ezt a települést is felperzselték. A lakosság a budai hegyekbe és barlangokba menekült. Ez a terület a várhegyi település kialakulása után elővárossá lett. A környéket szőlővel ültették be.

Mátyás király idejében a király csodálatosan szép kertje a Gellérthegyig nyult le. A palotából fedett lépcsőn lehetett lejutni a királyok fürdőjébe, a mai Rácfürdőbe /lásd: Sz.B. 36.old./

Az 1936. évi ásatások idején a római őrtorony maradványain kívül néhány 15. századból való ház maradványai is felszínre kerültek. Egyiknek pincéjéből, földalatti folyosó indult. Feltehetően ez az a földalatti folyosó, amely a vár barlangrendszerébe vezet.

A török megszállás után a környék élete uj fordulatot vesz. Itt telepedtek le a cserzővargák és timárok. Lehet, hogy a mai Tabán név is a török tima szóból származik.

Buda visszafoglalásakor, amikor idegen telepesekkel népesült be az elpusztult város, szerbek laktak itt. Azért hivták ezt a részt Rácvárosnak is, a fürdőt pedig Rácfürdőnek.

Az átkelőhely fontosságát ebben az időben az is fokozta, hogy a hajóhid budai hidfője itt volt a Döbrentei téren. Itt álltak később a budai bérkocsik is.

A városrészt egyszer óriási tüzvész, majd 1838-ban az árviz pusztitotta el. Az akkor legnagyobb vizszintet jelző tábla ma is látható a Döbrentei utca egyik házán.

Ezen a területen folyt át a nyitott Ördög-árok, amely felhőszakadáskor elöntéssel fenyegette az egész környéket, komoly árvizet, pusztulást okozva. /1873/. Az Ördög-árok a Nagykovácsi medencétől, a Remetei szurdokon és a Hüvösvölgyön át tart a Duna felé. Átszeli a Városmajort, Vérmezőt, és az Erzsébet-hid előtt torkollik a Dunába. Ma a Pasaréttől a Dunáig terjedő szakasza be van boltozva. A Tabánban látható az Ördög-árok középkori támfalának egy kis része, amelyen emléktábla van. Érdemes elolvasni a szövegét!

Mialatt a város többi része nagyvárosias fejlődésnek indult, ez a rész megmaradt a szegények városnegyedének. A 20. század első évtizedében határozatot hoztak, hogy lebontják a Tabánt, de az első világháboru gazdasági válságai közbeszóltak, s minden maradt a régiben.

A harmincas évek elején bontották le végre. Messziről és kivülről nézve romantikus városrészt volt, ezért a költők és bohémek megsiratták. Valójában egészségtelen szegény negyed volt, amely sem lakás, sem városstörténeti szempontból nem vált diszére a fővárosnak.

Itt áll a már emlitett Rác-fürdő is, melyet egy ideig Szent Imre fürdőnek is neveztek. Hunyadi Mátyás szivesen időzött itt. Bonfini, Mátyás olasz tudósa azt irja, hogy fürdő a Dunától husz lépésnyire volt, s innen nyugatra a királyoknak és szolgáknak kellemes kutjaik voltak, és ezektől husz lépésnyire kezdődtek a bájos látványt nyujtó szőlőhegyek.

A fürdő kupolacsarnoka a török időben épült. A forrás kénes, savanykás vize nyolc márványmedencét töltött meg, ahol mindenki fürödhetett, ha köténykét és törülközőt vitt magával. E fürdő vizét az aranymüvesek palackokban hordták disztárgyaik fényesitéséhez, a timárok pedig a bőr feldolgozásához.

A török idő után is ismert maradt a fürdő. Utolsó épitészeti formáját Ybl Miklós tervei szerint alakitották ki. A felszabadulás után helyreállitották. A városrendezés során ujjáépitésével kapcsolatban több terv merült fel.

Közvetlenül az Erzsébet-hid budai hidfőjétől délre találjuk a Rudas fürdőt. Hires fürdő ez is. A 15. században egy francia utazó irta róla: "a budai vár falain kivül álló, szép, meleg fürdő..."

A török időben itt is fellendült a fürdőélet. Szokoli Musztafa basa 1566-ban ujjáépitteti az épületet. A fürdőn kivül dervis kolostor is volt.

A Rudas fürdőnek nyolc forrása van. Legismertebb a Juventus és a Hungária forrás.

A mai fürdőépület központi fürdőcsarnoka azonos a Szokoli Musztafa által épitettel. /Archiv képe: Sz.B. 61.old./.

A mai Tabán szélén néhány érdekes müemlék jellegü épület áll. Ilyen a Szent Katalin templom. Török dzsámi helyén épült. Régi tabáni látképeken is megtalálható.

A Szarvas téren közismert, régi ház az u.n. Szarvas-ház. Kapuja felett a dombormüvel. Innen indul a lépcsősor a Vármuzeum felé. A parkban középkori török temetőből származó sirkövek láthatók.

Az Apród utca 1-3. számu ház Semmelweis Ignác /élt. 1818-1865./ szülőháza. Ma Orvostörténeti Muzeum.

Külön érdemes megfigyelni az Erzsébet-hid budai felhajtóját. A város egyik legkorszerübben kialakitott forgalmi csomópontja. A hid ujjáépitésével egyidőben készült,és világitása is a legkorszerübb.

.-.-.-.

A BELVÁROS

Ma az V. kerület déli része az a terület, melyről az egész Duna-parti városrész a Pest nevet kapta.

Pest nevének eredete nem egészen tisztázott.

A balparti és a jobbparti városrészt hajdan egyformán Pestnek nevezték. Ez furcsán hangzik, mégis igy van. A balparti Pesttel egyidőben alapitották a Gellérthegy és a Várhegy közötti völgyszorosban a jobbparti Pestet, a későbbi Kispestet. Ezt azonban nem szabad összetéveszteni a mai Kispesttel!

A Pest szó értelmét sokféleképpen magyarázták. Egyes történetirók és nyelvészek szerint pest szláv nyelven kemencét jelent. Valóban, a város környékén sok mészégető kemence volt. Az is lehet, hogy a Gellérthegyet nevezték kemencének, amelynek oldalából a gőzölgő melegvizü források fakadtak. Pest város neve származhat a pestis szóból is. Pestis latin nyelven veszedelem. A vén Gellérthegy meredek szikláival valóban sok veszedelmet jelentett.

Pest a multban tulajdonképpen csak a városfallal körülvett terület volt. A történelmi városrész, nagyjából a Duna és a Kiskörut /a Tolbuchin, a Muzeum, a Tanács körut, a Deák tér és a Deák Ferenc utca/ által határolt rész.

A település történelmi maradványai elárulják, hogy jóval a honfoglalás előtt lakott volt, és élénk kereskedelmi forgalom bonyolódott itt sőt, katonailag is nagy volt a jelentősége.

A római korban a mai Erzsébet-hid pesti hidfője környékén volt az átkelőhelyet biztositó balparti erőd. A negyedik század végén a népvándorlási hullám elérte a Dunát, és a rómaiak kiüritették a települést. Később is fontos átkelőhely maradt, és a népvándorlás korában is lakott volt. Éppen a közlekedési lehetőség miatt főként kereskedők telepedtek ide.

Az Árpád-házi királyok idején is itt volt a "város". Mindig osztozott a nemzet történelmi sorsában. Többször elpusztul, igy a nagy történelmi forgószél - a tatárjárás - is elsöpri.

A szomoru eseményt egy krónikából ismerjük. Rogeriusnak hivták azt a főpapot, aki szemtanuja és szenvedője volt a tatárok pesti dulásának. 1241. március 17-e volt, amikor megjelentek Pest falai alatt a tatár előőrsök.

Rogerius leirja könyvében, hogy amikor a tatárok Pesthez közeledtek, rengeteg menekült volt már a város falai között. A pestiek a gyermekeket és a nőket át akarták szállitani a Dunán, de erre kevés volt az idő és a csónak.

Védekezésre gondoltak hát. Rögtönzött erődítéseket épitettek, árkokat ástak, cölöpsorokat állitottak fel. Az erődítések csak félig-meddig készültek el, a tatárok máris bekeritették a várost.

Három napig állta Pest az ostromot. Az utolsó menedék a domonkosok templomának kőfala volt, /ez valószinüleg a Váci utcában a mai templom helyén állt/. Erre a kis térre 10 000 ember szorult össze, leginkább nők és

gyermekek. Mozdulni is alig lehetett. Pest tulnyomóan fából épitett házakból állt. A tatárok harccal nem tudták elfoglalni, azért gyujtó nyilaikkal felgyujtották a kolostort, s igy mindenki benn égett.

Hogy Pest gazdag város volt, azt a mongolok pusztitásáról irt krónikából, Rogerius leirásából tudjuk.

A tatárok kivonulása után a budai Vár felépitésével Pest másodrendüvé vált a két város versenyében. Főként kereskedők lakták és vásárhely volt.

A városon kivül, a Rákos mezején országgyüléseket tartottak, ilyenkor megnőtt a forgalom a városban.

A 15. század vége felé fallal vették körül Pestet. Ez a városfal egészen a reformkorig fenn állt.

Tudós történészünk, Rómer Flóris irja le, hogy milyen is volt a pesti városfal. "Pest városát a szárazföld felől közönséges városi fal vette körül, a dunai oldalról pedig egyszerü gerendákból összerótt kerités zárta le."

A falakon nyolc félkör és négy köralaku torony volt. Ezek a tornyok zsindellyel /deszkalappal/ fedett kupolában végződtek. Minden tornyon néhány ágyu állt.

A falnak három kapuja volt. Észak felé nyilt a Váci-kapu /a mai Martinelli tér táján/, kelet felé a Hatvani-kapu /a mai Kossuth Lajos utca végén/, délkelet felé a Szolnoki-, vagy Kecskeméti-kapu /a mai Kecskeméti utca végén/. A dunai oldalnak volt még két vizikapuja is.

A falaknak és a bástyáknak távol kellett lenniök a belső házsoroktól, hogy a város védői a falon belül szekérrel is körüljárhassák a falakat.

A török idők alatt egyrészt pusztul Pest városa, másrészt minaretek szilüettje változtatja meg a város képét. /A falak látképe Sz.B. 59. oldalon/.

A fejlődés 1686 után indul meg ujra. Ekkor idegenek is letelepszenek itt, erre néhány utcanév ma is utal.

A 18. században a városfalakon kivül is épül a város, s igy válik lassan a régi városközpont belvárossá. A reformkorban a városfejlesztési tervek kiinduló pontja a Belváros.

Miként a korabeli irodalom leirja, a király helyettese, József nádor /élt 1776-1847./ Budán, a királyi palotában lakott, ahonnan sokszor elnézte a Duna tulsó partján fekvő Pestet. Mindannyiszor elszomorodott, valahányszor Pest elhagyatott állapotát szemügyre vette. Látta, hogy a várost a roskadó kőfal három oldalról a Dunához szoritja. Szántóföldek, szőlők között épült majorságok, vert falból, vályogból, imigy-amugy összetákolt házikók raja képezi a várost. Északról süppedékes homokbuckák, posványok, nádasok övezik.

Egyszer, amint a nádor igy gondolatokba merült, lelkében nagyszerü terv, Pest felvirágoztatásának munkaterve alakult ki. Az egykoru feljegyzések szerint a tervet igy foglalta össze:

- Három dolgot kellene végbevinni: bontani, korlátozni és kötni. Le kellene bontani a város bilincsét, azt a kőfalat, mely körülszoritja; megzabolázni, korlátozni a folyót medrében; megkötni a futóhomokot künn, Rákos mezején.

A kigondoltakat elhatározás követte. József nádor vezetésével "Szépitő Bizottmány" alakult, mely 1808-ban kezdte meg müködését.

Az 1838-as árviz sok régi épületet lerombolt, s ezzel tulajdonképpen - bár tragikus körülmények között - meggyorsitotta a fejlődést. Kiépült a Duna-part és a Belvárosban is megindult az épitkezés. /Lásd: Sz.B. 89. oldali kép/.

Az épitkezés lendületét megtörték a szabadságharc nehéz évei. Ezekről igy ir Jókai:

"Budavár bevétele után, egy szép tavaszi napon Pest utcáin sétálgattunk. Szomoru látvány volt: a háztetők bombáktól átlyuggatva, a gránit utcaburkolat feltépve, szétházyva; a Duna-part járhatatlan.

Az egész palotasor, mely a főváros büszkeségét képezte, végtől-végig leégve, összerombolva. A kormos falak ijesztően meredeznek felfelé, egymásra hajoltak mintha tanakodnának, hogy ki dőljön le előbb. Az egész utcasor üszkös gerendákkal, kőfaltörmelékkel boritva. Alig lehetett néhány embert látni a romok között, akik bizonyosan töprengtek, hogyan kellene a romok eltakaritásához hozzáfogni."

A 20. század elején, az első Erzsébet-hid épitésekor a korszerü városközpont kialakitásának igényével együtt nagy városrendezés következett be. Sok, történelmileg érdekes épületet lebontottak, és széles, egyenes utat nyitottak a hídig. Ekkor bontották le a régi pesti Városházát is, mely a Pesti Barnabás utca 1. szám helyén állt.

Az uj igények kielégitése, a korszerüsités ma is követelmény. Erre példa a Martinelli tér rendezése, kiépitése, és a Váci utca bevásárló központtá való kialakitása.

Miért népesült be ez a terület annyi történelmi vihar és pusztulás után ujra és ujra? Könnyü rá a felelet. Itt volt legkönnyebb az átkelés a Dunán, mert itt legkeskenyebb a meder. Itt kereszteződnek az Alföldet a Dunántullal összekötő utak. Természetesen figyelembe kell venni azt is, hogy régen a Duna meder szélesen elterült, mocsarak szegélyezték, kivéve ezt a parti részt. Ez a keskeny átkelési lehetőség vonzotta már a rómaiakat

is, akik tulajdonképpen ennek védelmére épitették ide a castrumot. A castrum /mai nyelven szólva támaszpont/ és a Gellérthegy sziklái jobban elzárták az utat mint ma, s lehetővé tették, hogy a rómaiak ellenőrzés alatt tartsák a dunai közlekedést.

A tatárjárás után az átkelő helyet az egyik oldalról a budai Várhegyen épült vár, a másik oldalról az ujra felépült Pest védte. Később a hajóhid is itt kötötte össze a két partot.

Érthető módon a mai világvárosi Budapest közlekedési utvonalai is itt az ősrégi átkelési pontnál futnak össze. Hiszen a város főutvonalai történelmileg kialakult utvonalak. Erre a legérdekesebb és legmeggyőzőbb példa a Kossuth Lajos utca, amelynek meghosszabbitása a Rákóczi ut, ez ma is tengelye a városnak.

Az utcák házszámozása mindig a Dunától keletre és nyugatra, illetve a Rákóczi ut irányától északra és délre indul.

A Belváros utcáin többnyire a nagyvárosi élet nyüzsgése, a kirakatok változatossága köti le a figyelmet. Nem igen vesszük észre a történelmi emlékeket, pedig szükséges, hogy ezeket is felfedezzük és felfedeztessük gyermekeinkkel is.

Mivel a Belvároshoz számos irodalmi mü és irodalomtörténeti emlék kapcsolódik, ajánlatos előkészitő munkaként vagy a látogatás után irodalmi szemelvényeket felhasználni.

A Belvárost három séta keretében tekintjük végig.

Első sétánk az Erzsébet-hid pesti hidfőjétől indul és az Astoria Szállóig tart.

Célszerü az Astoria Metró állomástól vagy az Erzsébet-hid pesti hidfőjétől indulni. Mi az utóbbit választjuk.

Mielőtt elindulunk, vessünk egy pillantást a budai oldalra. Szemben a Gellérthegy, tetején a Citadellával és a Felszabadulási Emlékmüvel. A hid tengelyében a Gellért szobor, alatta vizesés. Jobbra a budai hegyek koszoruja.

Minden idők költőjét megihlette a látvány. A különböző korokban, más és másként láttak és irtak a költők a Dunának erről a partjáról. Mondanivalójukban azonban a budai panoráma láttán közös az elragadtatás.

Gvadányi igy ir:

"Ki is mentem másnap a Duna partjára,
Szememet vetettem Pestre, hol Budára,
Nem tudtam, mit nézzek elől s utoljára,
Azért mostan adom mindennek tudtára;

A természet tette itt remek munkáját,
Mert ha ki tekinti Budavára táját,
Nem fog itt mást látni,csak szépség csodáját,
És a teremtésnek egy nemes formáját."

/Egy falusi nótárius budai utazása/

Móricz Zsigmond innen a pesti Duna-partról gyönyörködött a panorámában:

"Különös ősz van az idén, egész májusi fény egyes napokon. Végigsétálni déli napsütésben a Ferenc József

hidtól a Lánc-hidig, valami bübájos, végtelen szép és komoly panoráma.

A fák lombja rőt és szines, zöld, bordós, és a Gellérthegy furcsa irdatlan sziklái közt üdezöld foltok kacagnak.

Milyen szép a Gellérthegy! Ilyen közelről talán még szebb, mint távolról, bár alacsony kősüvege, a Citadella, oly komolyan s méltósággal köszön az áldott rónának.

S mily csodálatos, hogy éppen itt van helyben, a főváros kellős közepén. Milyen szépségesen szép ez a hely, ha jól megnézi az ember. Régiói vannak, a barlangtól északra mohos, barna hegyhátakon tul már ott fehérlik a fentről hulló napfényben a mészkősziklás szakasz. Milyen tündérmeseszerüen szép a fehér kövek fala.

Milyen szép a Duna, az Erzsébet-hid. Milyen szép, üditő és gazdagitó végigsétálni és vissza a viz fölött ezen a tiszta, kellemes hidon."

/Budai Duna-part/Részlet/

Érdekes feladatot jelenthet a gyermekeknek a tanult és ismert irodalmi szemelvények összegyüjtése, mert ez is a szülőföld szeretetét erősiti.

Külön figyeljük meg az Erzsébet-hidat. A most látható karcsu szerkezet a hid ujjáépitett formája. A régi Erzsébet-hid épitése 1897-ben kezdődött, és 1903. október 4-én adták át a hidat a forgalomnak. Nevét Erzsébet királynőről kapta. Egyetlen, 290 m-es remekszép ivével 1926-ig Európa legnagyobb nyilásu lánchidja /függőhidja/ volt. /Képét lásd: Sz.B. 187. oldal./ A fasiszták 1945-ben felrobbantották. Megmaradt roncsai a Közlekedési Muzeumban láthatók.

A felrobbantás annyira tönkretette, hogy nem lehetett helyreállitani. Ezért a régi pillérek felhasználá-

sával uj kábelhid épült a helyén. Ezt 1964 november 21-én adták át a forgalomnak. Ez épült ujjá utolsónak a régi hidak közül. /Az uj hid képét lásd: Sz.B. 203. oldal/.

Érdekes az Erzsébet-hid forgalma is, melyet a hidfőről láthatunk a legjobban. Hivjuk fel a gyermekek figyelmét arra, hogy a kétmilliós fővárosunk kinőtte a közlekedés régi formáit, ezért került sor a Metró megépitésével egyidőben arra, hogy az Erzsébet-hidat csak autó és autóbusz forgalom számára szabaditsák fel. A villamosközlekedés 1973. január 1-én szünt meg a hidon. Ha a látogatás forgalmas időszakra esik, érdemes megszámláltatni az áthaladó gépjárműveket. Az igy nyert adatokat máshol is felhasználhatjuk.

Ha a Dunától elfordulva tovább megyünk, az első történelmi nevezetességü hely a Március 15. tér.

Elnevezését 1948-ban, a szabadságharc centenáriumán kapta. Petőfire emlékeztet az elnevezés, akinek emlékét a Belvárosban sok helyen megtaláljuk. Idézzük fel Petőfi egy ismert versét, melyben ő maga nyilatkozik a várossal való kapcsolatáról:

"Hiába, Pest csak Pest, tagadhatatlan!
S én Pestnek mindig jóbarátja voltam..."

/Pest /Részlet/

Itt, a Március 15. téren van az egyik legrégibb látható történelmi emléke fővárosunknak. Mint emlitettük, a rómaiak itt épitették Aquincum ellenerődjét, a Contra Aquincumot.

Erről, neves tudósunk, Révay József igy ir:

"Átmegyünk a Duna-vonalán ... Kényelmes hid vezet át a "barbár-földre", ahol ma Európa egyik legszebb városa éli eleven életét. Itt a Március 15. téren, a templom

szomszédságában, ahol Petőfi szobra áll, valamikor komor várfalak őrizték a Duna átkelőhelyét. Ma lépcsők vezetnek lefelé: ott őrzik az egykori római erődítmény maradványait. Ezen a helyen hatalmas erősséget épitettek a rómaiak a III. század végén, mikor egyre veszedelmesebbé váltak a barbárok...

A Március 15. téri castellum szabványos római kis vár módjára épült.

Ez a castellum olyan erős volt, hogy a krónikák szerint ... mikor honfoglaló őseink ideértek, még épségben találták a falakat és a kapukat...

Azóta népek és évszázadok multak el Aquincum felett. Uj, erős és vad népek rengették meg a birodalom oszlopait. Ebben a viharban eltünt Aquincum, eltünt a Március 15. téri vár..."

/Séta a római korból a belvárosba/

Az irodalmároknak, a régészeknek volt tudomásuk az erődről. Egy térképen, mely 1750-ben készült, az erőd helye is be volt jelölve.

Az első leletek a régi Erzsébet-hid alapozásakor kerültek elő. A rendszeres ásatást 1932-ben rendelte el a főváros. Az erőd alapjai ma is megtekinthetők a helyszini szabadtéri muzeumban, a jelenleginél mélyebb terepszinten.

Részint az idők folyamán töltődött fel a környék, részint a hid épitésekor feltöltötték a feljáró kialakitásakor. Igy a másik érdekes látnivaló - Pest legrégibb épülete - a Belvárosi plébánia templom, szinte a mélyben fekszik. Hasonló jelenséggel, több helyen is találkozunk a városban.

A templom többször is utjában volt a városrendezésnek, ezért különböző tervek voltak vele, pl. a továbbto-

lása, sőt lebontása is felmerült. Szerencsére egyik sem valósult meg.

A Belvárosi plébánia templom régibb, mint az első pillanatban hinnénk. Már 1046-ban volt itt templom, s építéséhez a római kori maradványokat is felhasználták. A történelem során többször elpusztult és ujjáépitették.

Falai között több nevezetes esemény zajlott le. A templom történetével kapcsolatban megemlithetünk néhányat a gyermekeknek is. Ide temették Gellért püspököt; Árpádházi Erzsébet, II. Endre király szent életü leánya /1207-1231/ itt tartotta eljegyzését Wartburg urával, Lajos gróffal.

Hunyadi Mátyás uralkodása alatt bővitették a templomot.

A török először mecsetnek használta /lásd: Sz.B. 59.old./, majd visszaadta a kereszténynek. Ez volt az egyetlen pesti templom a török megszállás ideje alatt.

A mai Erzsébet hid feljárója helyén állt a lelkészi hivatal. Itt lakott Liszt Ferenc, amikor az 1838-as nagy árviz hire hazahivta Velencéből.

A templom mai formája a 18. század közepén alakult ki. A gótikus alapra a kor stilusának megfelelő barokk templom épült.

Széchenyi halála után, 1860-ban gyászmisét tartottak a Belvárosi templomban. Ezen a városlakóknak mintegy a fele összegyült. A sok tizezer ember a környékbeli utcákat és tereket is megtöltötte.

1944-45-ben is osztozott a Belvárosi templom a város sorsában. Sok találat érte. Természetesen már helyreállitották.

A templom környéke mindig jelentős volt a város multbeli életében. Ide futottak össze a fő utvonalak. Élénk élet folyt itt.

A mai Március 15. tér helyén piac volt. Sátrai a Duna-parton, egészen a mai Dimitrov térig lehuzódtak. A Belvárosi templom falainak is bódék támaszkodtak. Ez volt a város legforgalmasabb helye, ezért itt épült az első kávésbolt is.

Rómer Flóris pesti krónikájában olvashatjuk, hogy a "Kávésbolt" nevü pesti kávéházat 1714-ben nyitotta meg a Halpiac 241-es számu házban bizonyos Kávéfőző Balázs, egy Pesten letelepedett torontáli sváb, aki nyilván délvidéki rácoktól tanulta meg a kávéfőzés mesterségét. Mi volt a teljes neve Balázs mesternek? Nem tudjuk. Rómer Flóris sem tudta megállapitani, pedig lelkiismeretesen utánanézett a pesti telekkönyvben.

Ha az első pesti kávés nevét nem is őrizte meg a várostörténelem, kávésboltjáról tudjuk, hogy oszlopos, boltives, tágas helyiség volt. Szürkület beálltával viaszgyertyával világitották, és esténként egy lengyel hegedüs muzsikált benne. Balázs mester vendégeinek erős törökös kávét szolgált fel, amelynek erejét a piaci hölgyek számára kevés mandulatejjel enyhitette.

Aki akart, ujságot is olvashatott a kávésboltban. A gazda ugyanis előfizetője volt a német nyelvü budai ujságnak, és az ugyancsak német nyelvü norinbergi kalendáriumnak. Ezeket vendégei rendelkezésére bocsátotta.

A Március 15. téren van a Mátyás pince, a külföldiek kedvelt étterme. Az Erzsébet-hid feljárója alatti autóparkoló világvárosi jelleget ad a környéknek.

A Március 15. térhez kapcsolódik a Petőfi tér. Ezt a helyet jól ismeri az ifjuság, mert március 15-én itt rója le kegyeletét Petőfi szobránál az egész nemzet.

Érdekes a szobor keletkezésének története. Megalkotására Izsó Miklós kapott megbizást, váratlan halála miatt a végső megmintázás Huszár Adolf nevéhez füződik.

A szobor leleplezésekor 1882-ben ünnepi beszédében Jókai Mór többek között ezt mondta: "A Petőfi szobor a legdrágább emlék a kerek földön, mert a legcsengőbb ércből van öntve: csupa hegedüszóból készült ..."

A hegedüt Reményi Ede hegedümüvész szólaltatta meg. Hangversenyei jövedelméből teremtette meg a szükséges anyagi alapot, majd országos gyüjtést kezdeményezett. /Sz.B. 127. oldal. Egy szobor, hegedüszóból öntve/.

A második világháboru idején, 1942-ben történelmi jelentőségü politikai tüntetés volt a Petőfi szobornál. A Békepárt /az illegális kommunista párt/ és a Történelmi Emlékbizottság tartott itt tömeggyülést. Munkások, értelmiségiek, diákok sokezres tömege tüntetett a szobor előtt a független demokratikus Magyarország mellett. A tüntetőket rendőrök oszlatták szét. Válaszul 500 kommunistát és baloldali gondolkodásu magyar embert tartóztattak le, köztük Rózsa Ferencet és Schönherz Zoltánt, akiket kegyetlenül megkinoztak és meggyilkoltak.

A szobortól északra a Hotel Duna Intercontinentál áll. Óriási külföldi forgalom bonyolódik le benne és körülötte.

Hivjuk fel a tanulók figyelmét a szép sétányra. A magas partfal, a jól megépitett rakpart árviz ellen teljes biztonságot nyujt a városnak.

Az Erzsébet-hid folytatása a Szabadsajtó ut. Elnevezése az 1848. március 15-i eseményekre emlékeztet. Erre sem ismernének rá azok, akik Kávéfőző Balázsnál itták kávéjukat! A régi részt a hid épitésekor teljesen lebontották. Igy alakitották ki a közvetlen kapcsolatot, a város kelet-nyugati tengelye és a hid között.

A hidfő közelében, a Szabadsajtó ut elején áll az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészeti Karának épüle-

te. Északi homlokzata a Pesti Barnabás utcára nyilik. Ezt az utcát az illegális kommunista párt egyik, 1944-ben kivégzett mártirjáról nevezték el. Az utca másik oldalán található a világi épitészet egyetlen pesti barokk emléke, a Péterffy vagy Kriszt ház, Bejárata a mai utcaszintél mélyebben van, ami jelzi a városszint ujabbkori emelkedését.

A Szabadsajtó ut folytatása a Kossuth Lajos utca. Nevénél érdemes kissé elidőzni. A város régi központi utcáinak és tereinek neve sokszor változott, s e változás felidézi a városrész történetét is.

A mai Kossuth Lajos utca régebbi nevei:

1537-ben: Szent Péter utca.
1700-ban: Hatvani utca, egyideig Egri utca, majd ismét Hatvani utca,
1848-ban: Szabadsajtó ut,
1894-óta Kossuth Lajos utca. Ekkor hozták haza Kossuth Lajos hamvait, és itt haladt el a halotti menet.

Az utca elején áll a Ferences templom. Régi, középkori alapokra épült és érdekessége, hogy a török időkben mecset volt.

Falán 1905-ben helyezték el Wesselényi Miklós emléktábláját. /Holló Barnabás készitette./

Budapest történetében a legnagyobb árviz 1838. március 13-a és 15-e között volt. 1838. január 6-án a Csepel-szigetnél a Dunán megállott a jég. A Szentendrei-szigetnél is képződött egy jégtorlasz. Ez a jégtömeg is megakadt a csepeli jégtorlasznál, s annyira felduzzasztotta a vizet, hogy március 13-án a Duna elöntötte a várost.

A jég március 13-án indult meg a Dunán, de a pesti lakosság nem tartott a veszedelemtől, bár a jégtömegekben megtorlódott viz a váci töltést már átszakitotta.

Wesselényi este szinházba ment, ő is azt hitte, elmult a veszedelem. De még vége sem volt a szinházi előadásnak, végignyargalt a hir, hogy a Duna kiöntött. Wesselényi hazasietett, lovat nyergeltetett, s mire a város piacára ért, az áradat már hömpölygött a Váci utcán lefelé. A lova hasig gázolt a vizben. Éjfél után került haza Wesselényi, miután megnyugtatták, hogy a Duna apad, s nagyobb veszedelemtől nem kell tartani.

Másnap reggel azonban a Kigyó utcán át már övig, majd nyakig érő, jeges vizben gázolt a város piacán. Mire szárazra jutott, a ruháját jégkéreg boritotta. Gyorsan átöltözött, nyomban ladikba ült, s a Belváros utcáiból biztonságosabb helyre szállitotta a károsultakat.

Naplójában Wesselényi igy ir a nap eseményeiről:

"Oly szerencsés voltam, hogy sem akiknek ily igéretet tettem, sem másoknak, akiket a romok tetején, vagy düledező fedeleken voltam kénytelen hagyni, egyszer is későn nem jöttem, s rendre mind kimenthettem; többször megtörtént ellenben, hogy a házak s fedelek, honnan öregeket, asszonyokat, csecsemőket szedtem le, alig távoztunk velük egy-két száz lépés- vagy ölnyire, rémitő robajjal zuhantak az egy, sőt helyenként két ölesnél is mélyebb hullámba."

Kevesen tudják, hogy a Kossuth Lajos utca 3. számu házban, /helyesebben annak 1816-ban épült elődjében/ volt a Landerer és Heckenast nyomda. A ház sarkán emléktábla jelzi ezt.

Itt nyomtatták ki a márciusi ifjak a Nemzeti dalt és a 12 pontot, a szabadsajtó első termékeit.

Landerernek, a nyomda tulajdonosának szerepét igy irja le Lestyán Sándor:

"Landerer Lajos a műhelyben állt. A szedők köréje gyülekeztek, már várták az ifjuságot. Jókai haladt elől. Otthonosan lépkedett, nem volt idegen a nyomdában, hiszen Landererék adták ki az Életképeket, amelyeket ő szerkesztett. Mellette Petőfi, mögöttük Vasvári és Vidacs, az egyetemisták képviselői, A menet pedig elhelyezkedett a nyomda körül, az utcán. És az eső esett.

Petőfi meglobogtatta a kéziratot - a Nemzeti dalt és a 12 pontot - Landerer előtt, aki a nyomdagépekhez támaszkodott:

-Kinyomtatásukat kérjük!

Landerer Lajos nem mozdult:

-Rajta van a cenzor engedélye?

A hangja száraz volt. Hivatalos. Kötelességszerü.

Mire Petőfi keményen:

-Nincs szükség többé a cenzor engedélyére!

És Landerer, enyhe vállránditással:

-Sajnálom. Anélkül lehetetlen.

Az ifjak összenéztek. Nem tudták, mitévők legyenek.

A pillanatnyi zavarban Landerer odasugta Jókainak:

- Foglaljanak le egy gépet!

Irinyi meghallotta, s hirtelen ráemelte kezét a nyomdagépre. Érces hangja betöltötte a terem minden zugát:

- E gépet a nép nevében, lefoglaljuk!

Irinyit megéljenezték. Landerer meghajolt a népakarat előtt: - Az erőszaknak nem állhatok ellent - mondta, s egy ollóval felszabdalta a Nemzeti dal kéziratát, hogy több szedő dolgozhasson egyszerre, ugy adta át a szedőknek, a 12 ponttal együtt. A szedők érezték a pillanat nagyszerüségét. Lelkesedésben törtek ki:

- Éljen a sajtószabadság! Éljen a nép!

Az ifjak, hogy a munkásokat megkiméljék az esetleges utólagos zaklatástól, jelképesen segitettek a betük keresgélésében, a sorok összeállitásában. Petőfi a felkiáltó jelek után kutatott a szedőszekrényben. Jókai a számjegyeket válogatta.

- Jobb, ha a szerkesztő urak abbahagyják a segitséget, - mosolygott Landerer Lajos - anélkül hamarabb elkészülünk.

- Azt akarjuk, ha sor kerül rá, bennünket lőjjenek főbe - vitatkozott Vasvári Pál -, ne pedig e derék polgártársakat, kik remélhetőleg boldogan élvezik majd a népszabadság vivmányait."

Egyébként ebben a nyomdában nyomták 1841-49 között a Pesti Hirlapot, melyet 1841-ig Kossuth Lajos szerkesztett.

Az utca jobboldali, utolsó épülete /19.szám/ az Astoria Szálló. Fontos helyszin volt az 1918-as forradalomban. Itt müködött 1918.október 23-31-ig a független Magyarországot előkészitő Nemzeti Tanács. Október 31-én vonult a tömeg a szálló elé, követelésére alakitotta meg a Nemzeti Tanács a független magyar kormányt.

Irodalmi érdekesség, főként az 5. osztályosoknak, hogy az Astoria Szálló helyén állt az a ház, amelyben 1844-ben Petőfi lakott. Itt irta a János vitézt.

Az Astoriával szemben, a Semmelweis utca sarkán találjuk a Szovjet Tudomány és Kultúra házát, amelyet szakkör vagy uttörő foglalkozás keretében bizonyára meglátogatnak a gyermekek.

Itt,a Kossuth Lajos utca végén állt egykor a Hatvani kapu. Lebontását a város terjeszkedése tette szükségessé. A kapu helyét jelző emléktábla az aluljáróban található.

A Kossuth Lajos utca bizonyára ismerős a gyermekek előtt, mert itt van az Uttörő Áruház, ahol alighanem valamennyien jártak már.

A KOSSUTH LAJOS UTCÁTÓL A VÖRÖSMARTY TÉRIG

A Kossuth Lajos utcától északra fekvő részben járunk.

A Váci utca a Belváros egyik legrégibb utcája. Ma un. sétáló utca, mert járművek nem közlekedhetnek rajta. Számozása a Vörösmarty térnél kezdődik.

A 3. számu házon látható az az emléktábla, amely azt hirdeti, hogy itt állt Pest északi kapuja, a Váci-kapu. 1785-ben bontották le. /Képe: Sz.B. 77.old./

A 9. szám alatt volt a hires Hét Választófejedelemhez cimzett vendéglő. Itt lakott Mikszáth Kálmán. Az emeleti diszteremben hangversenyezett a 11 éves Liszt Ferenc 1823-ban.

A 19. számu ház helyén állt az az épület, amelyben 1830-ban Kisfaludy Károly, 1855-ben Vörösmarty Mihály meghalt.

A Váci utca a Vörösmarty térbe torkollik, ahol a nagy költő carrarai márványból készült szobra áll. Kallós Ede és Telcs Ede alkotása. A gyermekekkel vétessük észre a mellékalakokat, akik a különböző társadalmi rétegeket jelenitik meg. A fehér márvány nehezen birja a szennyezett városi levegőt, ezért az év csapadékosabb, hidegebb felében a szobrot letakarják, ugy védik.

A Deák Ferenc utca a Vigadó térre vezet. Ennek közepén áll egy obeliszk, a Pest felszabaditásában részt vett, hős szovjet repülők emlékmüve.

Az elmult 150 év eseményeit idézi fel a Pesti Vigadó története. Helyén állt a reformkor rendezvényeinek

szinhelye a hires Redut. Pollack Mihály tervei szerint épült 1829-32-ben. Itt tartották a nagy táncmulatságokat, hangversenyeket, gyüléseket. Liszt Ferenc több izben hangversenyezett itt. Itt volt az a hires hangversenye is, amelyet az árvizkárosultak javára tartott.

Itt nyilt meg az első népképviseleti országgyülés 1848. julius 11-én. Itt hangzott el Kossuth történelmi jelentőségü beszéde: "A haza veszélyben van..."

A szabadságharcban, 1849-ben, Hentzi ágyulövedékeitől a Redut kigyulladt és leégett. Helyén, 1865-ben épült fel a Pesti Vigadó, Feszl Frigyes tervei szerint. Itt zajlott le Buda és Pest egyesitésének 50. évfordulóján az az ünnepi hangverseny, melyen Bartók, Kodály és Dohnányi ez alkalomra irt müveit mutatták be.

A második világháboru idején a Pesti Vigadó épülete kiégett. A sulyosan sérült épület helyreállitása folyamatban van.

Ha végigsétálunk a Váci utcán és a kis keresztutcákat figyeljük, érdekes várostörténeti emlékekre hivhatjuk fel a tanulók figyelmét.

A legészakibb mellékutca a Türr István utca. Türr István a szabadságharc egyik neves tábornoka volt, aki a bukás után Itáliába menekült, és Garibaldi seregében harcolt. Halála évében nevezték el róla ezt az utcát. Régebben ez volt a Kishid utca, a vele párhuzamos Deák Ferenc utca pedig a Nagyhid utca. Itt volt a régi hajóhid pesti hidfője.

A hajóhid lehorgonyzott hajósoron nyugodott. Olyan széles volt, hogy kétoldalt gyalogjárója és középen kocsiutja volt. A kocsiuton két szekér fért el egymás mellett.

Sok nehézséggel járt a Dunán járó hajók áteresztése. Ilyenkor az ugynevezett réshajókkal megnyitották a hid középső részét.

A nemesek, hivatalnokok, katonák és a két város polgárai saját kocsijukért, szekerükért nem fizettek átkeléskor hidpénzt, a többiek igen. /Sz.B. 79.old./

A Váci utca baloldali első mellékutcája, a Kristóf tér. Itt állt Szent Kristóf szobra 1909-ig. Ehhez a helyhez érdekes közlekedéstörténeti emlék füződik. A pesti bérkocsisok - fiákeresek - központi állomása a Kristóf téren volt. A legragyogóbban fényezett, piros számmal ellátott bérkocsikat itt lehetett találni. A Szinház tér /ma Vörösmarty tér/ volt a pesti fiákerek másik, fő állomása. A 134 bérkocsi jelentős része mindig itt tanyázott. Főként este gyültek ide, hogy a szinházból, vagy ahogy mondták, a "teátrumból" hazaszállitsák a müpártoló közönséget.

A Régiposta utca neve utal régi nevezetességére. Itt volt a 19. század elején Pest első postahivatala. Erre emlékeztet a 13. számu ház kapuja fölötti szines, kerámia dombormü. Nem korabeli emlék, 1937-ben készült.

A Régiposta utca és az Apáczai Csere János utca sarkán állt a Rondella. Mint a neve is jelzi, kerek bástyatorony volt, a városfal egy része. Ezt a régi épületet alakitották át szinházzá. Itt hangzott el 1790-ben az első magyar nyelvü szinielőadás. Nagyjelentőségü esemény volt ez akkor, hiszen a város lakóinak többsége németajku volt. 1815-ben a Rondellát lebontották, ma emléktábla utal a multra. Jókai: És mégis mozog a föld cimü regénye állit emléket a magyar szinészet hőskorának.

A Váci utcával párhuzamos a Petőfi Sándor utca. Régebben Uri utcának hivták. Uj nevét az indokolta, hogy a mai Pilvax köz helyén állt a Pilvax kávéház, a márciusi ifjuság törzshelye, ahol Petőfiék elhatározták a 12 pont kinyomtatását. A régi Pilvax kávéház tehát nem azon a helyen állt, ahol mai névutódja! A Pilvax kávéház-

ban lezajlott eseményeket már az alsó tagozatos tanulók is ismerik. A kávéházat és a márciusi ifjakat ábrázoló képet a Sz.B. 120. oldalán láthatjuk.

A főváros multja, jelene és jövője, egyaránt egységbe ötvöződik a Martinelli téren. A tér névadója építész volt. Ő tervezte az Invalidusok palotáját, a Fővárosi Tanács mai székhelyét.

A Martinelli téren a fejlődő Belváros néhány, modern épületét találjuk, igy az Országos Müszaki Fejlesztési Bizottság uj székházát és a többemeletes, 400 gépkocsit befogadó garázst.

Ismerkedjünk meg a Fővárosi Tanács épülettömbjével is. Érdekes a története. A török háboruk rokkant katonáinak elhelyezésére 1716-ban kezdik épiteni. A tervek szerint 4000 rokkant katonának nyujtott volna otthont. Akkori neve Invalidusok háza. Később kaszárnyának használták. A főváros 1894-ben szerezte meg az épületet városháza céljára.

A régi épület két közeli multra utaló emlékére hivjuk fel a figyelmet. A főhomlokzat Gerlóczy utca felé eső sarkán emléktábla hirdeti, hogy a második világháboruban megsérült, 26 000 lakóház tetőzetének helyreállitását a főváros befejezte 1949-ben.

A Tanács első udvarában találjuk Ságvári Endrének 1949-ben felállitott mellszobrát.

A Fővárosi Tanács székháza mellett áll Budapest egyik legszebb és történelmi emlékekben leggazdagabb müemléke, a régi Megyeháza, mai nevén a Pest Megyei Tanács Székháza. Első formájában mintegy 250 évvel ezelőtt épült. Bővitették, majd a nagy árviz után ujjáépitették. Itt, a megyeház termében hangzottak el a reformkorban Kossuth, Széchenyi és Teleki László felszólalásai. Itt határozták el a Lánchid épitését.

A megyeház emlékei kapcsolódnak azokhoz a történelmi ismeretekhez, amelyeket a földesuri önkényről tanulnak a diákok. Itt volt a vármegyei törvényszék börtöne, akasztó udvara. A mult század elején számos rabot, ugynevezett szegénylegényt akasztottak fel itt. Gyakran nem volt ezeknek a "betyárok"-nak egyéb vétkük, mint hogy menekülni próbáltak az osztrák katonai szolgálat, vagy a földesur elviselhetetlen önkénye elől. Jókai a "Rab Ráby" cimü regényében állitott emléket ennek a kornak és a kor üldözöttjeinek.

A KOSSUTH LAJOS UTCÁTÓL A TOLBUHIN KÖRUTIG

A Kossuth Lajos utcától délre a Belváros más hangulatu, mint a világvárosi jellegü északi rész. Itt még több emlék utal a multra. Érdemes felhivni a gyermekek figyelmét az utcanevek eredetére. Az utcát részint arról a városról nevezték el, amely felé vezetett. Igy kapta például a nevét a Kecskeméti utca. Régen az egyforma foglalkozásuak többnyire egy utcában laktak, erre utal ebben a körzetben a Molnár, a Képiró, a Pintér utca. Néha az utcában lakók nemzetiségét jelzi az utcanév, például Magyar utca, Szerb utca.

A ferencesek templomától a Károlyi utcán át vezet az ut az Egyetem térre. Az utca Magyarország első köztársasági elnökéről, Károlyi Mihályról kapta a nevét.

A Károlyi Mihály utca 10. szám alatt van az Eötvös Loránd Tudományegyetem több mint egymillió kötetes könyvtára. 11 Corvina és 175 kódex tartozik a kincsei közé.

A 16. számu épület a volt Károlyi palota. Ebben kapott helyet a Petőfi Irodalmi Muzeum. Az épület Ferenczy utcai oldalán emléktábla utal az 1919 után emigrációba kényszerült Károlyi Mihályra.

A Károlyi Palotában fogták el 1849-ben az első felelős magyar miniszterelnököt, Batthyány Lajost. A letartóztatás helyét emléktábla jelöli meg a Henszlmann Imre utcai oldalon. További tragikus sorsát a történelemből ismerik a gyermekek.

Itt székelt a szabadságharc leverése után 1849-50-ben a kegyetlenségéről hirhedt Haynau osztrák tábornok, a magyar szabadságharc véreskezü hóhéra.

A Petőfi Irodalmi Muzeum szinte valamennyi kiemelkedő magyar költő életével kapcsolatban értékes, a gyermekek számára is élményt nyujtó ismereteket ad. A költők emlékét idézik a kéziratok, első kiadásu könyvek, személyi emléktárgyak.

Kiemelkedik a Petőfi gyüjtemény. A költő életének sok·emléke, irodalmi hagyatéka több termet betölt. Különösen érdekes a "Petőfi és a szabadságharc" terem.Itt többek között látható a Landerer és Heckenast nyomda sajtógépe és az 1849. augusztus 8-i fekete keretes ujság egy példánya, mely a költő halálhirét közli.

Érdekes és értékes a tanulóknak a reformkor irodalmával foglalkozó terem is. Széchenyi és Kossuth arcképei, Széchenyi "Hitel, Világ, Stádium" cimü munkája, politikai müvei, a folyamszabályozás tanulmánya és jelentős reformkori müvei itt láthatók.

Az Egyetem téren áll az Egyetemi templom. Az épitészeti stilusokat már ismerő gyermekeknek emlitsük meg, hogy a hazai barokk épitészet egyik legjelentősebb alkotása. A templom belső berendezése is korabeli. Hivjuk fel a visszatérő hollómotivumra a figyelmet. Nem a Hunyadiak cimerállata ez a holló, hanem a szájában tartott kenyérrel a pálosok jelképe. A pálos rend 1263-ban alapitott magyar szerzetesrend. I. Lajos királyunk idejében, Lengyelországban is alapitottak a pálosok rendházakat.

Mint érdekességet megemlithetjük, hogy ennek a templomnak harangzugását közvetiti minden délben a magyar rádió.

A templom mellett áll az Eötvös Lóránd Tudományegyetem központi épülete. Az egyetemet Pázmány Péter alapitotta 1635-ben Nagyszombaton. 1777-ben Budára költözött az egyetem, majd II. József császár rendeletére Pestre helyezték át.

A téren a Szerb utca és a Királyi Pál utca sarkán álló, kétemeletes ház régen kolostor, kórház majd zálogház volt. Most a müszaki egyetem egyik tagozata használja az épületet. A gyermekek számára igen érdekes az épület sarkán elhelyezett emléktábla, amely az 1838-as árviz idején elöntött terület térképét és az ezen a helyen mért vizszintet szemlélteti.

A Károlyi Mihály utca folytatása a Kecskeméti utca. Neve az utirányra utal. A régi Pestnek egyik legfontosabb utvonala volt. A dél felé irányuló forgalom a Kecskeméti kapun át itt bonyolódott le.

A 19. számu ház falán emléktábla hirdeti a Kecskeméti kapu egykori helyét. A Bástya utca 35. számu ház tüzfalában a régi városfal maradványai láthatók. A 17. számu ház udvarán ma is látható, a szomszéd ház tüzfalába épitve, a várfal egy része, öt lőréssel.

A Szerb utca és a Veres Pálné utca sarkán áll a görögkeleti Szerb templom. Az 1690-ben idetelepedett, - a törökök elől menekülő - szerb iparosok és kereskedők épitették. Egy évszázad mulva nyomdájuk, később tudós társaságuk is müködött itt. A templom falába régi szerb siremlékek vannak beépitve. A szentélyben a 17. és 18. század elejéről való ikonfal müvészettörténeti látnivaló. A templom belsejében felhivhatjuk a tanulók figyelmét arra is, hogy a mellvéd választja el a nők és férfiak helyét egymástól.

A Váci utca 47. számu ház müemlék. Ugyanezen telken áll a 18. században épült Szent Mihály templom. Számunkra érdekesebbek azok az épületek, amelyek a mostaniak helyén álltak a tatárjárás idején. A Rogerius-féle krónikában olvashatunk róluk.

A Belváros déli részének Duna-partján hajóállomás van, a budai parton pedig a Gellérthegy zárja le a kilátást.

•-•-•-•

A VÖRÖSMARTY TÉRTŐL A SZENT ISTVÁN KÖRÚTIG

Mielőtt erre a sétára indulunk, vessünk egy pillantást Budapest térképére. A most bemutatásra kerülő városrész utcái egyenesek, párhuzamosak és derékszögben metszik egymást. Ezért olyan a városrész térképe, mint a sakktábla. Első pillantásra elárulja a tudatos tervezést és épitkezést.

Rendezettségében eltér a többi kerülettől. A mai VI., VII., IX. kerület is a városfalon kivül és jórészt az elmult kétszáz év alatt épült. Ezekben a kerületekben azonban keresztülvezetnek a régi, Pestre tartó utak, és a mellettük létesült régi épitkezések megszabták a további épités lehetőségeit.

A régi városfalon kivül eső terület volt ez. Hogy milyen volt a régi Váci-kapu környéke, azt az archiv képek bizonyitják. /Lásd: Sz.B. 77. oldal/ A 18. század első negyedében itt csak rendezetlen pusztaság volt.

Jókai ezt irja:"A Lipótvárosnak még akkor hire sem volt, a mostani börze helyén ugy vadásztak akkor a vadkacsákra, mint ma a hirlapi kacsára, s a Deák Ferenc utca hosszában vonult végig egy iszapos árok, sárral tapasztott sövénykeritéssel".

Ennek a városrésznek a kiépitése már 1785-ben felvetődött, s a mai Engels tér környékét parcellázták is.

Kialakulása egy emberöltő alatt valósult meg. Ebben jelentős szerepe volt a Szépitő Bizottmánynak.

A mérnöki rendezés már a 19. század elején megtörténik. A terület beépitése azonban - a Duna-parti házsoron kivül - jórészt csak a 19. század második felében valósul meg.

A pontos, szabályozás tervezésnek voltak - a mai szemmel nézve - fogyatékosságai. Tereket például nem terveztek, mert "fa" nem kell a városba! A ma ismert tereket később alakitották ki, akkor egyedül a mai Engels teret hagyták meg vásártér céljára.

Hogy milyen imponáló volt az épitkezés üteme, arról egy angol utazó feljegyzése is tanuskodik:

"Pest növekedése az utolsó néhány évben olyan rendkivüli méreteket öltött, hogy ez idő szerint a házaknak több mint a fele ugy hat, mintha csak tegnap épült volna. Jelenleg kilencven ház épül a városban, és ezek egy részében több család fog lakni. Egy széles tér van most a város közepén.

Néhány évvel ezelőtt ez a terület még annyira kivül esett a városon, hogy az első települők aludni sem tudtak a szomszédos mocsarak békái miatt. E mocsarak helyén most már szép házsorok állnak.

A terek nagy része igen célszerüen épült, csak az a kár, hogy központi helyzetü épitmény hiján üresnek és elhagyottnak látszanak, meg aztán tág teret adnak ama homokbuckáknak, amelyek időnként Pestre támadnak és felhalmozódnak.

Ez a homok Pest egyik legnagyobb csapása. Olyan finom, hogy behatol mindenbe, tönkreteszi a butort, egészségében támadja meg a lakosságot - még a londoni ködnél is jobban.

Egy forgószél itt borzasztó valami. A vidék Pest körül homokos síkság, erdő vagy kert alig van a környéken.

Nincs semmi, ami megkötheti a szél erejét, s így, ha viharossá erősödik, majd minden akadály nélkül halad előre, a Duna folyása csak vonzza magához, és végigsöpri Pest széles utcáit. Azt beszélik, hogy talán megszüntetik a bajt a város környékének fásításával."

E viszonylag fiatal városrésznek nincs a Belvároséhoz hasonló történelmi multja. Jellege azonban rövid idő alatt is sokat változott. A mult század végéig elsősorban a nagykereskedelem szintere volt. Majd megépült a parlament, és ettől kezdve sajátos állami hivatali városrésszé alakult.

Amikor 1945-ben a minisztériumok az elpusztult várnegyedből ide költöztek, kialakult e városrész mai arculata. Viszonylag kevesen laknak ebben a negyedben, de igen sokan dolgoznak itt.

A VÖRÖSMARTY TÉRTŐL A LÁNCHIDIG

Az Engels tér a régi vásártér. Hogy ez a környék legrégibb tere, azt a nagy - 100 évesnél idősebb - fák is elárulják.

Érdekes a Danubius-kut, felül a Dunát jelképező Neptun alakkal. Ybl Miklós és Feszler Leó alkotása 1880-1883-ból. Eredetileg a VIII.ker. Kálvin téren állt.1959-ben helyezték át ide.

A pedagógusok számára érdekes még Veress Pálnénak /1815-1895/, a magyar nőnevelésügy egyik előharcosának szobra.

Az Engels téren van a távolsági autóbuszok központi pályaudvara. A közelében levő Deák téri Metró állomás érdekes, uj közlekedési csomópont. A Metró és a régi "kis" földalatti vasut különböző szinten itt keresztezik egymást, itt van az átszállási lehetőség.

A Dorottya utcáról azért szólunk, mert József nádor feleségéről nyerte nevét. A szépen kiépitett utca annak idején a pestiek nagy büszkesége volt. Kazinczy Ferenc ezt irta: "Pestnek ez a legszebb utcája, s a franciák is ugy vallják, hogy Párizsba is beillene."

A közeli teret József nádorról nevezték el. Középen szobra áll ezzel a felirattal: "Pest városát ujjá alakitotta..." /József nádor Habsburg főherceg volt, Mária Terézia unokája. Élt 1778-1847-ig./

A József nádor térről a nemrég árkádositással kiszélesitett József Attila utcán juthatunk el a Lánchidhoz.

A Lánchid pesti hidfőjénél a Roosevelt térre érünk. A 19. század első felében Kirakodó piacnak vagy Rakpiacnak hivták. Egy 1856-ban készült kép tanusága szerint megrakott szekerek álltak a Duna-parton és ökrök pihentek előttük. /Lásd: Sz.B. 142. oldal/ A Duna-parti házsor volt az első nagyvárosi épületsor. Ezt látta, aki a Várból kitekintett. Az 1849-es bombázás során a Duna-parti épületsor igen sulyosan megsérült, a második világháboru pedig a még épen maradt házakat is rombadöntötte. A tér mai nevét a második világháboru után kapta.

Az egyik budapesti utikönyv szellemesen igy fogalmaz:

"A tér legfontosabb látványossága - Buda." Valóban, teljes szépségében látható a Roosevelt térről a budai Vár. Megértjük Arany János /1817-1882/ lelkesedését, aki évekig a Tudományos Akadémia főtitkáraként az épületben

lakott és bizonyára sokszor gyönyörködött e panorámában:

Állok Dunának szélén,a pesti parton;
Előttem a kép,szindus üde karton:
Felleg s hegy által a menny kékje csorba,
A nap most száll le a város-majorba;
Büszkén a Gellért hordja bársonyát,
S fején, mint gondot, az uj koronát;
Lenn a Tabánban egy toronytető
Gombjának fénye majdnem égető;
Mig fönt a Mátyás ódon temploma
Szürkén sötétlik, mult idők roma;
És hosszu rendje apró sürü háznak
Fehérlik sorba, mint gyepen a vásznak;
Alant a zölden tiszta nagy folyam,
Mint egy smaragd tó bércek közt,olyan...

/Vojtina Ars poétika /Részlet/

A Roosevelt tér parkositott közepén két szobor áll egymással szemben: Széchenyi István és Deák Ferenc szobra. Széchenyi emlékművét két legnagyobb alkotása - a Lánchid és a Tudományos Akadémia - között helyezték el.

Álljunk meg a Lánchidnál,amely nemcsak egy hid a többi közül, hanem jelkép is, amint a költői megállapitás mondja:

"A hid azért született, hogy az ifju szép Pestről, Corvin agg várának nyujtsa hü kezét." Valóban, az állandó hid jelentette az első lépést, a "főváros" kialakitásához. Ez a nagy alkotás szivós küzdelem árán valósult meg.

A nagy feladatot Széchenyi István /1791-1860/ vállalta. Nemcsak a pénzt kellett előteremtenie, a terveket elkészittetnie, az épitést megszerveztetnie, hanem sok-

sok harcot kellett megvivnia a maradi magyar nemesekkel is. Volt olyan közöttük, aki a Lánchid épitésének törvénybe iktatási napját ugy emlegette, mint "az ősi magyar alkotmány temetése napját."

Valóban, a nemesi szabadság megtépázását is jelentette az a törvény, mert a hidon való átkelésért hidpénz fizetésére kötelezett mindenkit, "egyformán". Nemes és nem nemes egyenlő teherviselésén volt a hangsuly.

A megye egyik előkelő tisztviselője lángbaborult arccal mondta, hogy inkább Paksra megy le átkelni a Dunán, ha Budára kell mennie, mintsem nemes létére vámot fizessen.

A zárógát első cölöpjét 1840. julius 28-án verték le, és 1841. augusztus 24-én ünnepélyes körülmények között helyezték el a Lánchid alapkövét. Az alapitó okmányt arany és ezüst érmékkel az alapban egy üregben helyezték el, és másfél tonna sulyu követ helyeztek rá.

A munka Széchenyi felügyelete és Clark Ádám irányitása mellett szépen haladt. 1848. julius 18-án, amikor az utolsó láncot huzták fel a hidra, elszakadt a huzólánc és a 800 tonnás teher - átszakitva az állványokat - a Dunába zuhant. Széchenyi és Clark éppen az állványokon álltak, hideg fürdőt vettek a folyóban, de szerencsésen kiusztak a vizből.

Clark Ádám fogadott Széchenyivel, hogy a hibát hat nap alatt kijavittatja. Clark a fogadást megnyerte, és később is megmentette a még be sem fejezett hidat, amikor azt a szabadságharc alatt a Várat védő osztrákok fel akarták robbantani. Ezt a történelmi epizódot tanulóink Jókai: A kőszivü ember fiai cimü regényében is olvashatják.

A nemzet szomoru sorsát tükrözi, hogy az elkészült hidon - a nemzet büszkeségén - 1849. november 20-án elsőként Haynau osztrák tábornok sétált át.

A Lánchid tragédiája 1945-ben végleg bekövetkezett, amikor január 17-ről 18-ra virradó hajnalban a fasiszták felrobbantották. Megdöbbentő képét, az Sz.B. 201. oldalán láthatjuk. Az ujjáépitett Lánchidat első felavatásának 100. évfordulóján, 1949. november 21-én adták át ujra a forgalomnak.

Ha módunkban van, sétáljunk végig tanulóinkkal a hidon, és olvassuk el közösen az ujjáépitési emlékére elhelyezett tábla szövegét. S hogy a komoly és olykor tragikus szinezetü történelem egy kis vidám szinárnyalatot kapjon, nézessük meg a lánchidi oroszlánokat, és elevenitsük fel a nyelvükkel kapcsolatos anekdótát. /Sz.B. 117. oldal/

A Roosevelt tér északi oldalán a Tudományos Akadémia épületét látjuk. Széchenyi másik nagy alkotása ez, amely 1860-1864-ben épült, létrehozásának gondolata azonban már sokkal korábban felmerült. Létrehozását többek között Bessenyei György már 1781-ben javasolta: Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék cimü munkájában.

Mint tanulóink is tudják, Széchenyi István gróf 1825-ben birtokainak egyévi jövedelmét ajánlotta fel az alapitás céljára. Mások is csatlakoztak a felajánláshoz, és 1830-ban megalakult az Akadémia.

Az épület Akadémia utcai oldalfalán dombormü látható. Azt a jelenetet ábrázolja, amikor Széchenyi adományával megalapitja az Akadémiát.

Ha be tudunk jutni tanulóinkkal az épületbe, minden bizonnyal vezetővel haladunk végig, de ha magunk vezetjük tanulóinkat, készüljünk fel a témára. /Irodalom: Budapest Lexikon, 704.oldal/

Külön hivjuk fel a figyelmet a Lotz freskókra és Ligeti Miklós tájképeire, valamint az Akadémia egykori nagyjainak képmásaira. A könyvtár megtekintése külön élmény felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt.

Az Akadémia épületében szóljunk Arany Jánosról, a Toldi költőjéről is. Emlitsük meg, hogy hosszu ideig az Akadémia titkára, majd főtitkára volt. Az Akadémia közelében levő Arany János utcát halála óta hivják igy. Az 1. számu házon emléktábla található. Szövegét a felső tagozatos tanulókkal olvastassuk el.

Az Akadémia utca 1. számu ház azért érdekes, mert 1848. novemberében itt lakott Bem tábornok, "Lengyelország szülötte, Magyarország hőse, Törökország halottja." Az epigrammaszerü megállapitás valóban tömören tükrözi a hányatott sorsu Bem apó egész életét.

A Zrinyi utcából láthatjuk a Bazilika kupoláját és főbejáratát. Részletesebben a kisköruti sétán beszélünk róla.

A LÁNCHIDTÓL A MARGIT-HIDIG

A két hid között a pesti oldalon sétálva két utcanévre hivhatjuk fel a tanulók figyelmét.

Az egyik a Münnich Ferenc utca /régebben Nádor utca/. Münnich Ferenc /1886-1967/ a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kiváló harcosa volt.

A másik utca Alpári Gyuláról kapta a nevét. Alpári /1882-1944/ a magyar, sőt a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa. A Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik megalapitója volt. Hosszu rabság után, 1944-ben a fasiszták ölték meg.

Észak felé haladva a Szabadság térre érünk. Gyermekeink ezt a teret azért ismerik, mert itt van a Magyar Televizió épülete. Valamikor ez volt a Tőzsde palota.

A Szabadság tér viszonylag nagyon fiatal. Itt állt a II. József császár korában épült Uj épület, a hirhedt Neugebäude. 1898-ban bontották le. Száz éven át falai

között sok magyar raboskodott, és udvarán a szabadságharc leverése után számos kiváló magyar hazafit végeztek ki. Az akkori keserves élet regényes feldolgozását a máshol már emlitett A kőszivü ember fiai cimü Jókai regényben olvashatják tanulóink.

Az Uj épületben végezték ki Batthyány Lajost, az első felelős magyar minisztérium vezetőjét is. S a ténylegesen kivégzettek százain kivül jelképesen itt akasztották fel 1851-ben Kossuth Lajost, Táncsics Mihályt, Irinyi Dánielt és mindazokat, akiket nem érhetett el a bécsi hóhérkéz.

A tér tengelyében áll a Szovjet Hősi Emlékmü. A Vörös Hadsereg katonái emelték elesett bajtársaik emlékére.

A tér déli szakaszán diszkutat találunk. Reliefje azt a jelentet ábrázolja, amikor Széchenyi felesége 1846-ban platánfát ültet. Itt ültettek először fát a pesti utcán.

A Szovjet Hősi Emlékmü mögött északkeleti irányban indul az Aulich utca. Itt van az a hely, ahol a Neugebäude udvarán Batthyány miniszterelnököt kivégezték. Örökmécses emlékeztet erre.

A Batthyány örökmécses a fasiszta elnyomás éveiben a Petőfi szoborhoz hasonlóan szimbolikus jelentőségü volt. 1941 október 6-án az ifju munkások százai vonultak fel ide, tiltakozásuk kifejezéseként. 1943-ban a csendőr karhatalmi zászlóalj felállitásának elrendelése után is ide vonult a tüntető tömeg.

A Kossuth tér /régebben Országház tér/ a 19. század elején még szeméttelep volt. Feltöltését a század közepe táján kezdték meg. Ekkor Tömő térnek nevezték.

A Kossuth Lajos teret jól ismerik tanulóink, ha még nem is jártak erre. Itt áll az a diszes zászlórud,

melyre április 4-én, május 1-én, augusztus 20-án és november 7-én katonai diszpompával felvonják a Magyar Népköztársaság nemzeti lobogóját. Erről az ünnepélyes eseményről minden alkalommal közvetitést sugároz a televizió és a rádió.

A tér északi részén állitották fel Kossuth Lajos első budapesti szobrát 1927-ben. Addig azért nem volt, mert Ferenc József idejében nem lehetett a nagy forradalmárnak Budapesten szobra. Ez az első Kossuth-szobor igen pesszimista hangulatu volt, ezért a korszellemnek megfelelő uj alkotásra cserélték ki. Az uj Kossuth-szobrot, Kisfaludy Strobl Zsigmond alkotását 1952-ben leplezték le.

A tér déli oldalán II. Rákóczi Ferenc lovasszobra áll. A latin nyelvü felirat a fejedelem Habsburg ellenes kiáltványának első mondata: "Megujulnak a dicsőséges magyar nemzet régi sebei...".

A tér nyugati oldalán áll az Országház. Nincs 100 éve, hogy épiteni kezdték. A magyar országgyülésnek hosszu évszázadokig nem volt háza. A pozsonyi rendi gyülésen 1843-ban született a határozat a pesti állandó országgyülési épület felépitésére.

Nagy keserüsége volt a reformkori hazafiaknak, hogy nem volt Országház Pest-Budán. Erről igy ir Vörösmarty 1846-ban:

A hazának nincsen háza,
Mert fiainak
Nem hazája;...
... Neve: szolgálj és ne láss bért.
Neve: adj pénzt és ne tudd mért.
Neve: halj meg más javáért.
Neve szégyen, neve átok:
Ezért lett magyar hazátok.

A pozsonyi határozat kivitelezését a közbejött történelmi események megakadályozták. Az Országház építését az 1880. évi LXIII. t.c. rendelte el az országgyülés mindkét házának befogadására alkalmas kivitelben.

A millenniumi ünnepségekre csak részben épült fel a mai Országház, de a kupolarészt már akkor használatba vették.Az egész épület 1902-ben készült el. A tervező épitész, Steindl Imre a befejezés előtt két évvel meghalt.

Tanulóink egy része a karácsonyi uttörő ünnepségek keretében talán eljutott már a Parlamentbe.Ha lehetőségünk van rá,akkor vigyük el az osztályokat a Parlament megtekintésére, amikor hivatalos vezető magyarázza el a látnivalókat.Hogy ez mikor van, azt előre meg kell tudakolni.

Az Országház Budapest egyik legszebb és legjellegzetesebb épülete. A Duna felől, helyesebben a budai oldalról tárul ki igazán impozáns szépsége.

A Kossuth Lajos téren szemben az Országházzal két hatalmas épülettömb áll. Egyikben van ideiglenesen a Nemzeti Galéria. Egykor a legfelső bíróság - a Kuria - épülete volt. Hauszmann Alajos épitette. Szintén 1896-ban készült el. A Nemzeti Galéria a tervek szerint az ujjáépités után a budai Várpalotába költözik. Az átköltözés már meg is kezdődött.

A másik hatalmas épület a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium. Ennek déli sarkánál kapcsolódik a Kossuth térhez a kis Ságvári tér.A minisztérium térre néző oldalán márványtábla emlékezik meg Ságvári Endréről /1913-1944/,a forradalom mártirjáról.

Nem szóltunk a kerület északi részén található többi minisztériumról, mert nem zsufolhattunk tulsok adatot, látnivalót egy tanulmányi sétába.

A RÁKÓCZI ÚT

Elég egy pillantást vetni Budapest térképére, s máris nyilvánvaló az uthálózat szerkezete. A körutak gyürüsen veszik körül a várost, és ezeket a gyürüket metszik a sugárutak sugarasan ágazva szét a központból. A kör belső gyürüje, mint már szóltunk róla, a régi történelmi emléku egykori városfal nyomvonalán huzódó "Kiskörut". A sugárutak közül a város kelet-nyugati irányu tengelyében halad a mintegy másfél km hosszu Rákóczi ut. A főváros egyik legrégibb utvonala, s talán legforgalmasabb utja is. Fejlődésének illusztrálására csak néhány rövid adatot ismertetünk.

Az egykori országut két oldala a Hatvani kapun tul a 18. században kezdett beépülni. Csárdák, fogadók sorfala állt itt akkor. 1840-ben az utat a Rókus kórházig kikövezték. Ekkor kapott közvilágitást is.

1868-ban megindult a lóvasut.

1928-ban helyezték el ezen az utvonalon Budapest első forgalomirányitó lámpáit.

Mai forgalmát mi sem bizonyitja jobban, mint hogy a Keleti pályaudvartól az Astoria szállóig, a Rákóczi ut alatt száguld a Metró, fővárosunk legkorszerübb közlekedési eszköze.

Amikor a Hatvani kapu és a városfalak még álltak, az utirány miatt Kerepesi utnak hivták a Rákóczi utat.

1906-ban ezen az utvonalon haladt végig a gyászmenet: Rákóczi Ferenc, Zrinyi Ilona, Bercsényi Miklós, Thököly Imre és társaik Törökországból hazahozott hamvaival. Mai neve erre az eseményre utal.

A Kerepesi utat Heltai Jenő /1871-1957/ igy jellemezte:

Az elején a büszke szinház,
a közepén pedig
sok-ablakos, mogorva kórház
falát meszelgetik.
Végén sirások tisztogatják
a temető-kaput,
szakasztott mása életünknek
a Kerepesi ut.

/A Kerepesi ut/

Ez a néhány verssor találó, de ma már magyarázatra szorul. Itt állt a régi Kerepesi ut és a Muzeum körut sarkán a régi Nemzeti Szinház. Ez volt a főváros első magyar nyelvü állandó szinháza. 1837. augusztus 22-én nyitották meg, Nagy nemzeti összefogással, sok akadály leküzdése árán épült. Az elnémetesitő Habsburgok elleni küzdelem idején felmérhetetlen nagyságu nemzeti ügyet jelentett. Épitése érdekében összefogott az egész nemzet a munkásoktól a főnemesekig. Az akkori ujságiró nyomán egy régi irodalmi olvasókönyv szerzője igy számol be a szinház megnyitásáról:

"Szinte percek alatt, zsufolásig megtelik a nézőtér. Itt vannak a magyar szellemi élet kiválóságai, a költők és az irók. A vendégeket Bajza József, a szinház igazgatója fogadja. Megjelent Erkel Ferenc, a kiváló karmester és zeneszerző is. Buda és Pest minden részéről eljött mindenki, aki igaz magyarnak vallja magát. Az

arisztokratákat is képviselik néhányan. Itt van Széchenyi István és Wesselényi, az ifjuság bálványa. A legtöbb főur azonban tüntetőleg távol tartotta magát. Valamilyen nagy vacsorát adott éppen ma este ... Ezer és ezer kisember szerény pénzecskéje épült bele a szinházba, a megnyitás ezeknek az ünnepe. Lám, a német iparosok is előszedték vasárnapi ruhájukat, s ott ülnek áhitatos arccal a zártszékekben.

Most minden szem a baloldali első páholy felé fordul, s hatalmas éljen harsan:

- Vivát! Földváry Gábor! Vivát!

Az ő lelkes munkássága, vasakarata, izzó hazafiassága, sok dologban előrevitte a szinház ügyét. Együtt dolgozott a munkásokkal a szinház épitésénél is. Sokan látták, amikor családtagjaival együtt a földet lapátolta. Hajában ezüst szálak csillannak. Szerényen mosolyog, és a karzat felé mutat. A lelkesedés határtalan:

- Vivát! Vivát!

Ez az ünneplés azokat a munkásokat köszönti, akik hónapokon át ingyen dolgoztak a szinház épitésénél. Ők adták a legtöbbet! Feláldozták a vasárnapi pihenőjüket is, hogy a szinház idejére felépüljön. Sötétkék ünneplőben, csendesen, elégedetten néznek körül. Köztük van Turóczi Pál napszámos, a feleségével.

Az ünnepi esthez méltó a müsor is, hiszen Vörösmarty Mihály irta az előjátékot.

Ünnepélyes méltósággal felgördül a nagy, rojtokkal diszitett, sulyos függöny.

A nézőtér elcsendesedik. A nemzet szinházának első előadása megkezdődik."

A szinházat 1913-ban bontották le. Fennállásának nyolc évtizede alatt szerepelt itt a mult század valamennyi kiváló szinésze. Itt mutatták be a mult század drámairodalmának nevezetes alkotásait is.

Még egy várostörténeti érdekesség füződik az épülethez, amely mai szemmel nézve kicsit komikus, ugyanakkor megható is. Az egykori szinházlátogató ad érdekes beszámolót, nem a szinházi előadásról, hanem az akkori szinházi világitásról:

"Még hire sem volt Pest-Budában a gázvilágitásnak, amikor a Nemzeti Szinház már éveken át alkalmazta. Valahol a Ferencvárosban szürték, s tömlőkben hozták el a Kerepesi utra. Rettenetes találmány volt! Világitó ereje pislogáson tul nem terjedt, büze azonban elhatott Óbudáig. Ha a világosság lohadni kezdett, hátul az udvarban valaki rálépett a tömlőre, mint orgonataposó a fujtatóra, s aztán megint vetett egy kis lobot. De az élesztett lánggal együtt kipöffent a megáporodott émelyitő szag is. A hősnő siralmán nemcsak a szivünk facsarodott el, hanem az orrunk is."

A Rákóczi uton sétálva pillantsanak fel a tanulók a 19. számu ház első emeletére. Mátyás király szobra néz le a nagyvárosi forgalomra. A szobor egy régi kávéház cégére volt.

A Rákóczi ut 21. számu ház szecessziós mór épitészeti stilusa miatt érdekes. Az Uránia filmszinház müködik benne.

A kórház, amelyről a Heltai versben olvastunk, a Rókus kórház. Ma Semmelweis kórház a neve. Sarkán a müemlékjellegü Rókus kápolna áll. Az 1711-es pestisjárvány emlékére épült. Akkor még a Hatvani kapun tul, a városfalakon kivül állt. A nagy járvány miatt Pest város tanácsa lezáratta a városkapukat, és messze a városfaltól kórházat, járványbarakkokat épittetett. Ide hordták a betegeket, többnyire csak meghalni. A kórház első orvosa, Eckhardt Boldizsár is a betegség áldozata lett.

A járvány elég szerencsésen elmult. Ekkor határozták el, hogy hálából kápolnát emelnek. Sokat tudna ez a kis kápolna mesélni az elmult 250 év viszontagságairól. 1838-ban az árviz mintegy másfél méter magasan hullámzott a kápolnában. A második világháboru bombázása, majd az 1956-os ellenforradalom rombolása után ujjáépitették, s ma is emlékeztet a régi idők nehéz napjaira.

A Rókus kórház Budapest legrégibb kórháza. Lebontása már sokszor szóba került. Akadályozza a forgalmat is, modernizálása pedig komoly összegeket emésztett fel. A 250 éves müemlék épület azonban eddig még mindig megmenekült a lebontástól.

Nézzék meg tanulóink az anyák megmentőjének, Semmelweis Ignácnak, a világhirü magyar orvosnak szép, kifejező márvány szobrát a Rókus kórház előtt.

A Rókussal szemben kezdődik és a Nagykörut felé halad az árkádositott gyalogjáró. Ennek kiépitésére azért került sor, mert a megnövekedett forgalom számára szélesebb kocsiutat kellett biztositani.

Szemben a Verseny Áruházban, bizonyára sokan megfordultak már tanulóink közül. Itt állt valamikor az ugynevezett Marczibányi ház, melyben Petőfi Sándor utolsó pesti lakása volt.

A Nagykörut és a Rákóczi ut keresztezésénél terül el a Blaha Lujza tér. Ezt a pontot a Corvinról ismerik a gyermekek, e "Legnagyobb áruház"-ban már nyilván vásároltak is.

A téren állt 1875-1965-ig a Nemzeti Szinház. Lebontása körül sok vita folyt, végül is a Metró épitése, a helyén kialakitandó metróállomás döntötte el a vitát. Modern emlékmü idézi fel a tér közepén a nagymultu szinház emlékét.

A Blaha Lujza téren van a Magyar Szocialista Munkáspárt sajtószékháza.

A Nagykörut és Rákóczi ut kereszteződése Budapest egyik legforgalmasabb pontja. Éppen ezért a Metró épitésével egyidőben aluljáró is készült a gyalogosok részére. Amikor a nagy forgalmat figyeltetjük tanitványainkkal, emlékeztessük őket arra, hogy éppen az óriási, világvárosi forgalom tette szükségessé, hogy a Metró megnyitása után felszedjék a villamos sineket a Rákóczi uton. Igy az onmibusz, a lóvasut után a villamos is eltünt a fővárosnak erről az utvonaláról, átadva helyét a korszerübb közlekedési eszközöknek.

Ha a Keleti pályaudvar irányában továbbmegyünk, s letérünk a Luther utcán, a Köztársaság térre érünk. Ehhez a térhez az 1956-os ellenforradalom véres emlékei füződnek. A Pártház előtt áll a meggyilkolt mártirok emlékmüve.

A Köztársaság téren van a nagy befogadóképességü Erkel Szinház is, ahol opera előadásokat és hangversenyeket tartanak.

A Rákóczi uton tovább haladva a Baross térre érünk. Legelőször a korszerü közuti felüljáró tünik fel, majd a föld alá süllyesztett személyforgalmi aluljárók lépcsőit látjuk, középen a nyitott központi térrel, ahonnan a Metróhoz és pályaudvarhoz juthatunk. 1970. április 4-én adták át a forgalomnak.

A Keleti pályaudvar hatalmas homlokzata zárja le a teret.

A Keleti pályaudvar 1872-1884 között épült. Az ország legnagyobb forgalmu pályaudvara. A nemzetközi vonatok legtöbbje is ide fut be. Hivjuk fel a gyermekek figyelmét a homlokzatán látható két szoborra. Az egyik Stephensont, a gőzmozdony, a másik Wattot, a gőzgép feltalálóját ábrázolja.

A Keleti pályaudvar az ország első villamos vontatásra berendezett állomása. A hegyeshalmi villamositott vasutvonalat 1932-ben adták át a forgalomnak.

A pályaudvartól délre a mai Kerepesi ut indul ki. Itt láthatjuk a Nemzeti Lovardát és a Tattersalt. Mindkettő a lovasport központja.

A Tattersalhoz munkásmozgalmi esemény is füződik. 1912. november 17-én az itt tartott munkásgyülésen szólalt fel Karl Liebknecht, a német és nemzetközi munkásmozgalom nagy személyisége.

Ha tovább megyünk, a Kerepesi uti lakótelephez, majd Sashalmon át Mátyásföldre érünk.

A Keleti pályaudvar északi oldalán haladó ut, a Thököly ut. Ezen az utvonalon sok sportlétesitmény található. Feltehetően néhányat ismernek a gyermekek is. Itt van a Népstadion, a Sportcsarnok, a Kisstadion és a Millenáris Sporttelep.

A Népstadion 1948-53 között épült, 80 000 néző fér el a lelátókon és 50 bejárata van. Az épitmény hossza: 528 méter. A hatalmas reflektorsorok tökéletes világitást biztositanak esti mérkőzésekhez is. Ezt a létesitményt valószinüleg kivétel nélkül ismerik gyermekeink, bármely korosztályhoz tartozzanak is, ugyanis a televizió a hazai és a nemzetközi atlétikai versenyeket, valamint a labdarugó mérkőzéseket innen közvetiti.

A Baross térről dél felé induló Mező Imre uton mintegy 500 méternyire nyilik a Kerepesi temető főbejárata. Erre utal a fejezet elején idézett vers utolsó megállapitása. 1850-ben nyitották meg a temetőt, akkor bizony ez a rész még a város széle volt. Ma már nem temetnek ide rendszeresen. Ez a temető megmaradt nemzeti pantheonnak. A többi fővárosi temetőből is ide hozták, itt nyugszanak a nemzet és a főváros történetének kiemelkedő egyéniségei.

A történelemből ismert személyiségek közül Batthyány Lajos és Kossuth Lajos mauzóleumát is itt látjuk.

Ebben a temetőben van a munkásmozgalom nagy halottainak sirkertje, emlékműve és kolumbáriuma.

•-•-•-•-•

A főváros legszebb sugárutja, sőt bátran állithatjuk, hogy Európa egyik legszebb és még ma is korszerü utja.

Épitésének eszméjét Kossuth is felvetette a Pesti Hirlap 1841. évi 18. számában: Mire van szüksége Pest városának, hogy magára városi alakot öltsön? cimü cikkében. Széchenyi István is foglalkozott a sugárut kiépitésével. Elsősorban árnyat adó fasorok ültetését kivánta a Lánchidtól a Városligetig, a régebbi Városerdőig.

A szabadságharc és az azt követő nehéz idők elodázták a sugárut épitését, de végül is a terv megvalósult. Az 1870. évi LX.t.c. intézkedett létesitéséről. Nagy összegekről volt szó, mert nemcsak épiteni kellett, hanem le is kellett bontani a meglevő földszintes házakat, vityillókat. Ki kellett sajátitani a külsőbb részeken levő szőlőket, présházakat, meg a mai Hősök terén zöldellő buzaföldeket. Nagy feladat volt a talajelőkészitő munka is, mert a terep egyenetlen, zsombékos volt és a közmüveknek nyoma sem volt. Mindez, száz évvel ezelőtt!

A munka 1872-ben kezdődött meg, és dicséretes gyorsasággal - bár sok bonyodalom árán - 1876-ra elkészült a Sugár ut, és a Közmunkák Tanácsa átadta a fővárosnak. Szinte egyszerre épült fel a mintegy 2,5 km hosszu ut, Ybl Miklós müvészi irányitása alatt. A sugárut átgondolt, egységes koncepciót tükröz.

Az elkészült utvonalat a terv támogatójáról, id. Andrássy Gyuláról nevezték el. Ezt a nevet viselte a felszabadulásig. Az ut kialakitásáról lássunk egy rövid szemelvényt Krudy Gyula tollából:

"... Voltak olyan férfiak, akik fogadalmaikat egy életen át nem felejtették. Ilyen volt Podmaniczky Frigyes, aki lelkesedéssel, emberi elragadtatással nézegette a mai Andrássy ut kopasz telkeit, a külvárosi tanyáknak udvarait, az Operaház helyén petyhüdő mocsarat, a hozzá tartozó betyárcsárdával együtt.

Sok megbeszélésen, tanácskozáson, sőt támadáson kellett átesni a főváros történetében legnevezetesebb embernek, amig a vad növényzettel, rákosi homokkal, pusztai bojtorjánnal, elhagyatottsággal és vadvizességgel is köritett Andrássy uti telkeket el tudta sózni olyan kezekbe, amelyek az épitkezést is vállalták.

Legtöbb baja volt a mai Operaház helyén álló csárdával, mely találkozó helye volt városi és pusztai csavargóknak, vándorlegényeknek...

Végre a gyanus csárdától is sikerült megszabadulni; a vadvizet a mérnökök kiszáritották, a szinház nagy mélységü alapvető munkája elkezdődhetett...

Még messzire nyulnak a városerdő bozótjai: bokrok, fák, ligetek, ember nem lakta magányok már azon a helyen kezdődnek, ahol mostanában a Körönd palotái nézegetik egymást..."

Ezen az uton minden bizonnyal jártak és járnak tanulóink. Tudatositsuk bennük az ut tervezési és kivitelezési szépségét.

Miért szép a Népköztársaság utja? Épitészetileg három szakaszból áll. Az első a November 7. térig tart. Itt, a nyolcszögletü térnél /régi neve: Oktogon/ kiszélesedik az ut három uttestüvé, az uttestek között két

kétfasoros sétánnyal. Az ut első szakasza 34 m, a további szakaszok 45,5 m szélesek. A Kodály köröndtől előkertesek a házak. Ezért innen még tágasabbnak tünik a sugárut. A Hősök terébe torkollik, ahol a Millenniumi emlékmü zárja le a sugárutat.

Vétessük észre, hogy három arculatot mutat az ut jellegében is. Az első szakasz reprezentativ kereskedelmi jellegü. A másodikon kulturális intézmények a jellemzőek. A harmadik szakasz a diplomáciai negyed.

Gyermekeinknek azt is tudniok kell, hogy ez az ut, és különösen a külső szakasza régen a felső tizezer lovagló és kocsikázó utja volt. Nem véletlen, hogy 1919. május 1-én, a történelmi emléku napon itt vonult fel a munkásság.

A millenáris ünnepségekhez még egy nevezetes eseménnyel járult hozzá a Sugárut. 1896. május 2-án adták át a forgalomnak a Sugár ut alatt haladó, ma "kis" földalattinak nevezett kéregvasutat. Nagy szenzáció volt ez! A világon Anglia után a második, az európai kontinensen az első ilyen létesitmény volt. Persze megvalósitása nem ment nagyon egyszerüen.

A Sugár utból átkeresztelt Andrássy uton a belügyminiszter nem engedélyezte a villamosvonal megépitését, mert mint mondta: "Ez az ut sétakocsikázásra szolgál."

Ekkor merült fel a földalatti vonal kiépitésének gondolata. A hatóságok ez ellen is tiltakoztak: "A boltozatot tartó vasszerkezet rugalmas mozgása folytán az utburkolat megromlik, és igy az Andrássy ut sétakocsikázásra alkalmatlanná válik, továbbá az alagut a kocsik alatt oly mértékben fog dübörögni, hogy a kocsikázást lehetetlenné teendi."

Szerencsére ezek az érvek végül is nem akadályozták meg a földalatti megépitését.

A közönség egy része sokáig idegenkedett a föld alatt való utazástól, de a többség hamar kegyeibe fogadta az ujfajta közlekedési eszközt, amely minden akadálytól mentesen, gyorsan és óramü pontossággal közlekedett.

A kis földalatti pályáját 1973-ban meghosszabbitották, korszerüsitették, uj szerelvényekkel látták el. A Deák téren csatlakozik a Metróhoz, és igy a legkorszerübb közlekedés része lett.

A felszabadulás után a Népköztársaság utját müemléki szempontból védetté nyilvánitották.

A Népköztársaság utján annyi a látnivaló és az érdekesség, hogy szinte minden házhoz füzhetnénk megjegyzést. Az ut mentén szebbnél szebb árukat kinálnak a kirakatok, de a gyönyörü épületeket is érdemes szemügyre venni, feljebb is pillantani a kirakatok üvegeinél. Tegyünk müvészeti szempontu sétát a "Sugár uton"! Az egyes épületek fontos látnivalóinak magyarázatát a Budapest Lexikon 849-853.oldalán találhatjuk.

Mi csak azokat emlitjük, ahol az általános iskolai anyaghoz kapcsolódóan fontos mondanivaló akad.

A Bajcsy-Zsilinszky utról indul a Népköztársaság utja. A 2. számu ház falán a polgári ellenállás mártirjának, Bajcsy-Zsilinszky Endrének emléktábláját látjuk.

A Népköztársaság utja 22. házszámu épület az Állami Operaház. Ybl Miklós /1814-1891/ épitette, 1884-ben nyilt meg. Első főigazgatója Erkel Ferenc, /1810-1893/ a nagy magyar zeneszerző volt. Már korábban is voltak operaelőadások Pesten, de ezeket a régi Nemzeti Szinházban tartották. Az Operaház belső kiképzése, diszitése egyaránt lebilincselő. Ha tanulóinkkal eljutunk egy opera előadásra, jó lenne felhivni a figyelmet a szép zene mellett az épület esztétikumára is.

Székely Bertalan, Than Mór, Lotz Károly és Feszty Árpád képei önmagukban is müvészi élményt jelentenek.

Hivjuk fel a figyelmet a nézőtér mennyezetére. Ezt is Lotz Károly festette. A freskó az Olimpust ábrázolja az istenekkel, a muzsákkal.

A 24. számu házon Ady Endrére emlékeztető tábla áll a következő felirással: "Röpülj hajóm!" E helyiségben volt a Három Holló vendéglő, ahol Ady Endre /1872-1919/, a magyar lira nagy alakja, a Vér és arany és az Illés szekerén cimü ciklus legtöbb versét irta. Ide sereglettek az ujuló magyar irodalom alkotói. A Három holló, persze, már régen bezárta kapuit.

A következő keresztutca a Nagymező utca, amelyben szinte egymás mellett szinházak, szórakozó helyek állnak, és itt van az Ernst Muzeum is. Utóbbinak egy-egy kiállitását felsőbb osztályu tanulóinkkal érdemes megtekinteni.

Tovább haladva téglalap alaku térre jutunk. Baloldalt a Jókai téren a Jókai szobor, jobbra a Liszt Ferenc téren Ady Endre szobra áll.

A Népköztársaság utja a nyolcszögletü November 7. térbe torkollik. A tér forgalma óriási, egyik a város legforgalmasabb pontjainak. 1895-ben itt a Savoly kávéház előtt robbant ki a ma már komikusnak tünő nagy botrány az első budapesti automobil miatt. /Sz.B. 158. oldal./

A November 7. tér után a "Sugár ut" kiszélesedik. Néhány évtizeddel ezelőtt még szigoru tábla közölte, hogy a kétoldali fasorban "A gyalogos közlekedés tilos!" T.i. az utnak ez a szakasza az urlovasok számára volt fenntartva.

A November 7. tér és a Kodály körönd közötti szakaszon számos középület és hirneves patinás emlékmü ház áll.

Csak a legfontosabbakat emlitjük. A 67. számu ház volt a régi Zeneakadémia épülete. A ház falán dombormüves tábla látható Liszt Ferenc képmásával. A világhirü müvész maga is lakott ebben a házban.

A 69-71. számu ház a Képzőmüvészeti Főiskola. Régebben ez volt a Mücsarnok. Erre hivja fel a figyelmet a ház homlokzatán látható felirat: "Az Országos Magyar Képzőmüvészeti Társulat Mücsarnoka, épült MDCCCLXXVII. közadakozásból." Ezt az épületet növendékeink azért ismerik, mert a földszintjén müködik a Bábszinház. Érdekességként elmesélhetjük a gyermekeknek, hogy már a 18. században volt bábjáték nálunk. Akkor a Várban, a Vörös Sün házban tartottak bábelőadásokat. A felszabadulás után ujra teret nyert ez a müveszi forma.

A Szinyei Merse utca és a Felsőerdősor kiágazásánál már a Sugár ut létesitésekor kör alaku teret alakitottak ki. A Kodály körönd egyik házában lakott Kodály Zoltán /1882-1967/. Az épületen 1972-ben emléktáblát helyeztek el.

A téren álló négy szobor ismerős neveket jelent a felsőtagozatos tanulóknak. Vak Bottyán kuruc generális, Zrinyi Miklós Szigetvár védője, Szondy György Drégely várának kapitánya és Balassi Bálint, a 16. század kiváló lirai költő szobrát látjuk itt.

A Köröndtől a Népköztársaság utjának jellege - mint már emlitettük - ismét változik itt, a diplomáciai negyedbe érünk. Egymás mellett állnak a nagykövetségek,és a keresztutcák épületeiben is számos diplomáciai képviselet van.

Ezen az utszakaszon található a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Müvészeti Muzeum. Ha csak arra sétálunk és nem is látogatjuk meg a kiállitást, akkor is ejtsünk néhány szót a muzeum névadójáról. Hopp Ferenc /1833-1919/ ke-

letázsiai utazásai alatt összegyüjtött értékes gyüjteményét villájával együtt a magyar államra hagyományozta /1919/. Ez a muzeum alapja, amelyet azóta sok uj muzeumi tárggyal ki is egészitettek.

A Népköztársaság utját széles keresztut, a Dózsa György ut zárja le. Ezt az utat minden budapesti ember, felnőtt és gyermek egyaránt ismeri. Az ünnepi felvonulások utvonala ez.

A Hősök terén - a "Sugár ut" tengelyében - a Millenniumi Emlékmü áll. Előtte egy 470 mázsás monolit kő a Hősök emlékmüve. Azoknak a hősöknek emlékére állitották, akik népünk szabadságáért és a nemzet függetlenségéért áldozták életüket. Ezt is ismerik növendékeink. Itt róják le kegyeletüket a külföldi látogatók. Koszorut helyez el itt a magyar társadalom is nemzeti ünnepek, évfordulók alkalmával. Ezeket az ünnepélyes eseményeket általában a televizió is közvetiti.

A Millenniumi, vagy Ezredéves Emlékmü tervezői, Schickedanz Albert /1846-1915/ épitész és Zala György /1858-1937/ szobrász. Az emlékmü középpontjában egy 36 méter magas oszlop áll, tetején Gábriel arkangyal szobrával. Zala György alkotása, a párisi világkiállitáson 1900-ban nagydijat nyert. Az oszlop talpazata körül helyezkedik el Árpádnak és a hat törzsi vezérnek lovas szoborcsoportja. Az emlékmü a honfoglalás ezredéves emlékére készült. Épitését 1896-ban a millennium évében kezdték el, 1929-ben fejezték be. Az oszlop mögött, félkör alaku oszlopsorban állnak a kiemelkedő magyar királyok, kormányzók és fejedelmek szobrai. Minden szobor alatt bronz relief egy-egy történelmi eseményt örökit meg, a szoborral ábrázolt személy életéből.

Balról jobbra haladva a szobrok a következők: I. /Szent/ István, I. /Szent/ László, Könyves Kálmán,

II. András, IV. Béla, Károly Róbert, I. /Nagy/ Lajos, majd Hunyadi János, Mátyás, Bocskai István, Bethlen Gábor, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos.

A jobboldali oszlopsorban régebben Habsburg uralkodók szobrai álltak, ezeket 1919-ben, majd a II. világháboru után eltávolitották.

A Hősök terén, baloldalt áll a Szépmüvészeti Muzeum, jobboldalt a mai Mücsarnok épülete.

A Szépmüvészeti Muzeum épitését a magyar kormányzat a millennium évében, 1896-ban határozta el. 1900-ban kezdték meg az épitkezést, és 1906-ban fejezték be.

Lehet, hogy növendékeink közül néhányan már jártak külföldön, és láttak már nagyobb muzeumokat. Hivjuk fel a figyelmüket, hogy a legtöbb európai országban a muzeumok alapja a királyi gyüjtemény volt. A mi Szépmüvészeti Muzeumunk állami vásárlásokból és magánszemélyek gyüjteményeinek adományozásából alakult ki. A második világháboru idején a muzeum anyagának egy részét nyugatra szállitották. A háboru során sok értékes muzeumi tárgy elpusztult vagy eltünt. Az ebből származó veszteség jelentős. Államunk képzőmüvészeti értékeket, muzeális tárgyakat vásárol, igy gyarapitja a muzeumok állományát. A kiállitások anyagát katalógusok ismertetik.

A Szépmüvészeti Muzeummal szemben áll a Mücsarnok. 1896-ban költözött ide. Mint emlitettük, a régi, a "Sugár ut" 69. szám alatt volt. Ebben az épületben rendezik az időszakos népmüvészeti, iparmüvészeti és képzőmüvészeti kiállitásokat.

A Mücsarnok mögött, a Dózsa György uton áll Lenin szobra. Pátzay Pál müve, 1965-ben állitották fel. Ugyancsak a felvonulási téren áll az 1969-ben felállitott Tanácsköztársasági emlékmü, Kiss István alkotása. Gondolkozzanak el tanulóink azon, miért áll éppen ez a két szobor egymáshoz közel és az ünnepi felvonulások utvonalán.

A VÁROSLIGET

A főváros legnagyobb és legvonzóbb parkja.

Amikor muzeumait látogatjuk, művészeti alkotásait felkeressük, vagy sportolási célból járunk erre, nem igen jut eszünkbe, hogy ez a gyönyörü park viszonylag nagyon fiatal létesitmény.

Helyén régi történelmi események játszódtak le. Az első okmányszerü adat arról szól, hogy Batu kán 1241-ben visszavonulást szinlelve a Városliget helyén levő mocsaras területre csalta a magyarokat, bekeritette és lenyilazta őket.

1298 után több országgyülés szinhelye volt. Az egykori Rákos mezőnek volt része.

Mátyás király feltételezhetően vadaskertként használta.

Dózsa György vezéri szállása is ezen a környéken volt 1514-ben.

A török időben teljesen kipusztult a növényzete, mocsaras, bozótos területté vált. Mária Terézia rendeletére füzfákkal ültették be. Ettől kezdve Városerdőnek nevezték.

Az 1808-ban megalakult Szépitő Bizottmány József nádor kezdeményezésére pályázatot irt ki a Városerdő rendezésére. A mostani faállomány sok öreg fáját József nádor hozatta alcsuti birtokáról.

A Városliget két alkalommal is menedéket nyujtott az elmult században a bajba került pesti lakosságnak.

Az 1838-as nagy árviz idején sokan ide menekültek. 1849-ben pedig, amikor Hentzi a Várból lövette a várost, a veszélyeztetett belső területek lakossága napokig itt tanyázott.

Később fás liget a pesti lakosok számára egyre inkább a kirándulás, a levegőzés területévé vált. Akkor persze még messze esett a városközponttól. A Sugár ut nem létezett, igy a közlekedés a Király utcán /a mai Majakovszkij utca/ haladt. A dolgozó emberek "korszerü" közlekedési eszköze az omnibusz volt.

Milyen is volt az akkori korszerü közlekedés? Pest és a Városerdő között 64 társaskocsi járt, és sokáig kellett várni, mire egy-egy kocsi feltünt a láthatáron. Ilyenkor aztán, uccu neki, szaladt a közönség! A nagy tömegtől az omnibuszt sokszor már látni sem lehetett. Egyesek az ablakon, mások a kerekeken bujtak át. Néha még a kocsisnak sem hagytak helyet. Igy ment ez mindaddig,mig a mulatozók a városba visszajutottak.

A millenniumi készülődés uj lendületet adott a Városerdő fejlesztésének.

A századfordulón és a következő évtizedekben a kibontakozó munkásmozgalom számos eseményének volt szintere a Városliget. Itt vonultak fel 1880-ban Budapest nagy üzemeinek sztrájkoló munkásai. 1890-ben itt volt az első május 1-i felvonulás. 1917-ben a Nagy Október Szocialista Forradalom hirére itt követelték a magyar dolgozók a békét. Az 1930-as "Munkát, kenyeret!" követelő tüntetés itt tetőzött.

A felszabadulás óta a május elsejei felvonulások után a dolgozók ezrei szórakoznak ebben a gazdag történelmi multu szép parkban.

A Budapesti Nemzetközi Vásár hosszu ideig a Városliget területén rendezte kiállitásait. Az uj vásárváros kialakitásával felszabadult a park nagy része. A Városliget legujabb arculatának kiképzése napjainkban történik. Korszerü rendezésével az a cél, hogy ez a nagy park minden korosztály számára kulturált szórakozást, pihenést nyujtson. Mintha Vajda János verse kelne életre ebben az elgondolásban:

Ha a Városligetben járok,
s az ég derült, a nap ragyog,
oly szépnek látom a világot!
Oly boldog, oly vidám vagyok.

/A Városligetben /Részlet/

Melyek a Városliget mai látnivalói?
A gazdag választékból csak néhányat emelünk ki, azokat, amelyek az általános iskolás koru gyermekek számára is érdekesek.

Emlitettük, hogy a millenáris ünnepségek idején 1896-ban nagy események szinhelye volt a Városliget.Itt volt az Ezredéves Országos kiállitás. Rendezték az egész területet. A Rákos patak vizét a tóba vezették. Megépitették a tó feletti hidat. Pályázatot hirdettek olyan épületcsoport elkészitésére is, mely a Magyarországon található valamennyi épitészeti stilust képviseli. Igy készült el a városligeti Vajdahunyad vára és a Jáki kápolna is. A pályázatot Alpár Ignác nyerte meg. Szobra a Vajdahunyad bejáratánál áll.

A millenniumi épületcsoport barokk palotarészében kapott helyet a Mezőgazdasági Muzeum, amellyel az általános iskolás gyermekek tanulmányaik során megismerkednek. Segitségével olyan ismeretek birtokába juthatnak, melyeket a városlakó gyermekek nehezen szerezhetnének meg.

A Városligetnek sok olyan létesitménye van, mely a sportolást és szórakozást szolgálja. Csak a leglényegesebbeket emeljük ki.

A Városliget nagy vonzóereje az 1926-ban megnyilt müjégpálya. Az egyetlen olyan müjégpályánk, melyet a nagyközönség használhat.

A Széchenyi gyógyfürdő egyik legszebb kiképzésü és legnépszerübb strandfürdője a fővárosnak. 1868-78 között furták első, 970 m mély ártézi kutját. A viz hőmérséklete 74,5 C^{o}. 1936-ban ujabb kutat furtak. 1240 m mélyről 77 C^{o}-os viz tör fel. Ez Európa legmélyebb hévforrása. A fürdőtől a tópartig sétány vezet.

A Városliget területén fekszik többek között a Vidám Park. Látnivalóit gyermekeink talán nálunk is jobban ismerik.

Az Állat- és Növénykertet a gyermekek és a felnőttek is szivesen lágotatják. 1862-ben határozta el a Természettudományi Társulat a budapesti állatkert alapitását. 1866-ban nyilt meg. A világ huszadik állatkertje.

1912-ben vette át a főváros. Az oly jól ismert kapuzat és az épületek jórésze is akkor épült. A hamburgi Hagenbeck állatkert mintájára rendezték be. Az állatokat olyan környezetben igyekeztek elhelyezni, amelyben szabadon is élnek. Az épületek egy részét Kós Károly, az ismert erdélyi iró és épitész tervezte.

1944-ben hadszintérré változott az Állatkert területe is. Nemcsak az épületek dőltek romba, hanem vagy éhenhaltak az állatok, vagy agyon kellett lőni őket, mert az elszabadult nagy ragadozók veszélyessé váltak.

Van a Városligetnek egy olyan uj létesitménye, melyet szerencsére a gyermekeink nem látogatnak, de jó, ha tudnak róla. Ez a Vakok kertje. Európában az elsők között nálunk épitettek a vakok részére kertet, mégpedig

intézetük közelében. A kertet csak a vakok látogathatják. Megnyitása 1972. augusztus 20-án volt.

A vakok önálló közlekedését a kertben sokféleképpen segitik. Például a főbejáratnál plasztikus térkép van, melyen tapintással leolvashatják a kert alaprajzát. Az un. fix pontok is segitenek a vakoknak a tájékozódásban. Más és más anyagu és igy más hangzásu és érdekességü az utburkolat. A növények közül elsősorban illatos fajtákat ültetnek ide, s a Braille irásos jeltáblákról a világtalan látogatók megismerkedhetnek a növények nevével.

A Városliget sok szobra, emlékműve közül csupán néhányat emlitünk.

A Városliget déli részén, a Népstadion ut közelében van egy vörösmárvány sirkő. Az arra sétálók sokat találgatják, ki nyugszik itt. A gyermekek számára egy történelmi vonatkozás miatt érdekes. Horváth Jakab sirja ez, aki halála előtt alapitványt hagyott Pest városára, azzal a kikötéssel, hogy névtelen sirba ide temessék, és sirkövére csak azt véssék "Fuit", volt. A történelmi érdekesség pedig az, hogy ő volt a Martinovics csoport védőügyvédje. Martinovics Ignácot /1755-1795/ és társait, a magyar jakobinusokat forradalmi szervezkedés miatt 1795-ben végezték ki a Vérmezőn.

A városligeti tó kis hidja közelében áll Washington szobra. Érdekessége, hogy a szobrot a nagy amerikai államférfi tiszteletére az USA-ban élő magyarok állitották 1906-ban, és ugyanekkor állitottak szobrot Kossuth Lajosnak Clevelandban.

A szigeten találjuk Anonymusnak, III. Béla király névtelen jegyzőjének ismert szobrát is. Ligeti Miklós /1871-1944/ alkotása. Az arcba huzott csuklya jelkép: a krónikás személyének ismeretlenségét jelzi.

A KISKÖRÚT

A Kiskörut nem egyszerre épült ki, és ezért nem is nyujt egységes képet. Déli és keleti szakasza a Dunától a Deák Ferenc térig, a régi városfalak árkán kivül vezető országut nyomvonalát követi. Részei: Tolbuhin körut, Muzeum körut, Tanács körut és Bajcsy Zsilinszky ut. Régebben a Deák Ferenc utca számitott a Kiskörut befejező részének, mert az vezet ki a Dunához, de nem lévén forgalmi kifutása, ujabban a Bajcsy Zsilinszky utat tekintik a Tanács körut folytatásának. Ezen át csatlakozik a Marx térnél a Nagykörutnoz.

A Kiskörut déli - a Dunához kapcsolódó - szakaszán a Dimitrov teret találjuk. Forgalmas hely volt már a multban is.

Erről többek között régi elnevezése is tanuskodik. 1817-ben például Salzplatz volt a neve. Ugyanez a név 1866-ban Só térre magyarosodik. Itt állt a sóraktár és a sóvám hivatal. 1874-től Fővámtérnek hivták.

Dimitrov bolgár forradalmár államférfi mellszobrát 1954-ben helyezték el a téren, azóta Dimitrov tér a neve.

Az 1. honvéd gyalogezred hőseinek emlékoszlopa is a téren áll 1949 óta.

A Dimitrov tér szép épülete az Ybl Miklós által tervezett Marx Károly Közgazdasági Egyetem. Mellette a

legnagyobb budapesti vásárcsarnok, amelyet Petz Samu tervezett.

A Tolbuhin körut vezet a Kálvin térre. Tolbuhin marsall a magyar főváros felszabaditásáért harcoló déli szovjet hadsereg parancsnoka volt.

A Kálvin tér a város egyik legforgalmasabb tere volt a multban is. Itt állt a déli városkapu, az un. Kecskeméti-kapu. Régen itt a kapu előtt volt a szénapiac, ezért a teret Széna térnek is nevezték. Déli oldalán áll a Kálvin téri református templom. Muzeális értékeket rejt magában.

A nagy árviz alatt sokat szenvedett a környék. Wesselényi irja naplójában: "A Sóház s Molnár utca felé értünk ki a szénapiacra /Kálvin tér/; a református templom előtt sebesen rohant a viz keresztül.

Innen az Üllői utra mentünk, s több apró ház fedeléről az embereket leszedtük. Néhány teher embert vittünk az országut még szárazban levő részére /a Nemzeti Muzeum előtt/, s ezeknek jó szolgálatot tettünk, mert ahonnan kihoztuk őket, a ház nemsokára vizbe dőlt."

Hogy fontos közlekedési csomópont volt később is, arra az utal, hogy innen indult a lóvasut, s az Országuton haladt Ujpestig. Ezt az utat egy óra alatt, "futotta be" a lóvasut, melynek a következő állomásai voltak: Nemzeti Muzeum, Zrinyi-kávéház, Evangélikus templom, vasuti indóház és végül Ujpest. A szénapiac és az indóház között bárhol megállt, ha fel- vagy leszálló utas jelentkezett.

A második világháboru alatt sokat szenvedett ez a környék. Erről Darvas József számolt be. /Sz.B. 194. old./

A tér közepén Ybl Danubius kutja állt. Az 1945-ös harcok során sulyosan megsérült. A helyreállitott kut az Engels térre került.

A Kálvin térre futnak be ma is a városba tartó déli utvonalak. Kilenc nagyforgalmu utca torkollik a térre. 1973 végén itt indult meg a többszintü közlekedési csomópont kialakitása. A Kálvin tér alatt fog áthaladni a Metró észak-déli vonala, és itt fog csatlakozni a csepeli gyorsvasuthoz. A közeljövőben tehát Budapest legkorszerübb közlekedési csomópontja lesz.

A Baross utcába bepillantva látjuk a Szabó Ervin könyvtár központi épületét. Számunkra érdekes része a Budapest-gyüjtemény. Az irodalomjegyzékünkben felsorolt könyvek itt mind megtalálhatók.

A Muzeum körutat régebben - még a mult században is - Országutnak hivták. Bármily hitetlen, a Muzeum és környéke akkor még külváros volt. A régi közvilágitásról feljegyzett sorok tanuskodnak erről: "A Muzeum-park lámpáit nem kell attól félteni, hogy a csókák ellopják nagy fényes voltuk miatt, e lámpák kormosak, mintha legalábbis egész télen át sonka módjára valami kéményre, füstre akasztották volna."

A Nemzeti Muzeumot gyüjteményei és az épülethez füződő történelmi események is az ország egyik legkiemelkedőbb fontosságu intézményévé, épületévé teszik.

A Muzeum előtt közismerten jelentős történelmi események zajlottak le. 1848. március 15-én a márciusi fiatalok a muzeum lépcsőjének széles oldalfaláról szóltak a népgyüléshez, itt olvasták fel az ifjuság márciusi kiáltványát. Az eseményt emléktábla örökiti meg. Külön emléktábla szól Vasváriról, a márciusi ifjuság egyik vezetőjéről.

A Muzeum kertjében sok szobor, tábla emlékeztet a történelem és tudomány nagyjaira.

A Muzeum előtt Arany János szobra áll. A két mellékalak a költő két legkedvesebb hőse, Toldi Miklós és Rozgonyi Piroska. A szobor Strobl Alajos alkotása.

A Bródy Sándor utcai oldalon Kazinczy Ferenc /1759-1831/ és Kisfaludy Sándor /1772-1844/, valamint Herman Ottó /1835-1914/ emlékműve áll. Itt találhatjuk a kertben Garibaldi és Berzsenyi mellszobrát, Széchényi Ferencnek, a Nemzeti Muzeum alapitójának szobrát és Kisfaludy Károly /1788-1830/ márvány emlékművét. Még egy emlékműről kell szólnunk, amely a főváros története szempontjából fontos. Három régész: Römer, Pulszky és Hampel közös emlékműve is itt látható. Römer Flóris a főváros történetirásának tudós atyja volt. Utcát is neveztek el róla hálából a fővárosban.

A Muzeumot Pollack Mihály tervei szerint épitették 1837-46-ig. Történeti és természettudományi anyag állandó kiállitása van az épületben.

Jelenleg a Széchenyi könyvtár is itt van a muzeum épületében. Rövidesen az ujjáépült Királyi Várba költözik. A könyvtár könyvállománya meghaladja a 4 millió egységet. Minden Magyarországon megjelenő nyomtatott dokumentumot gyüjt, gondoz. Itt őrzik a Halotti Beszédet, a különböző krónikákat, ősnyomtatványokat, Corvinákat, az 1848-as szabadsajtó termékeit, az illegális kommunista párt sok nyomtatványát, hogy csak néhányat ragadjunk ki a rengeteg és felbecsülhetetlen kulturális kincsből.

A Nemzeti Muzeum dísztermében történelmi jelentőségü események is zajlottak le. 1848-ban itt ülésezett az első népképviseleti országgyülés, és 1945-ben is itt tartotta első budapesti ülését az országgyülés.

A Bródy Sándor utcába bepillantva a Magyar Rádió háztömbjét látjuk. Itt vannak a szerkesztőségek, a studiók és a központi adók.

Ha tovább megyünk a Muzeum körúton, a 6-8. szám alatt találjuk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának épületét. Neves épitész, Steindl Imre tervezte.

Az épület körutra néző árkádja alatt látható a csillagászati tanszék pontos órája.

Az egyetem mellett a Rákóczi ut sarkán állt a régi Nemzeti Szinház, amelyről már szóltunk. Ide hozták Táncsicsot a Várból 1848. március 15-én /Lásd: Sz.B. 123. old./.

Az egyetemmel szemben a Ferenczy István utca elején két ház tüzfalába beépitették a pesti városfal maradványait.

A forgalmas utkereszteződésről, az Astoria aluljáróról, a régi Hatvani-kapuról, a Rákóczi uttal kapcsolatban már szóltunk.

A Tanács körúton ballagunk tovább, melynek szintén több neve volt a multban. Például hivták régen Országutnak, Károly körutnak, Károly király körutnak és még többféleképpen.

A Tanács körut elején, közel a Kossuth Lajos utcához van a Fővárosi Tanács bemutató terme. Itt szokták időről-időre kiállitani a városrendezés legujabb terveit, a tervek makettjeit.

A Dohány utca elején áll a zsinagóga, és a Wesselényi utcai oldalon a fasizmus áldozatainak emlékkertje található. A zsinagóga Förstner Lajos bécsi épitész tervei szerint épült. Müemlék, a főváros romantikus épitészetének érdekes, szép alkotása.

A Madách tér modern, magas épületei kiemelkednek a környezetből. Itt a második világháboru előtt a "Sugár uthoz" hasonló utat kivántak vágni a sürü és zsufolt VII. kerületen keresztül. A második világháboru azonban meghiusitotta a tervet.

A Deák Ferenc tér is régi forgalmi központja Pestnek. 1837-ben német nevét kétféleképpen forditották le, és mind a kettőt használták is. Hivták Káposztás piacnak meg Szénpiacnak is. Mai nevét 1866-ban kapta.

A Deák téren áll a Pollack Mihály tervei szerint épült evangélikus templom. Itt tartotta esküvőjét Kossuth Lajos. Ma müvészi hangversenyeket is rendeznek a kiváló akusztikáju templomban.

Itt eltérünk a régi városfal nyomvonalától, és a Bajcsy Zsilinszky uton haladunk tovább. Ez az észak felé tartó váci országutnak volt a része.

A Népköztársaság utjának majdnem a tengelyében áll, sajnos nem eléggé tágas környezetben, a Szent István Bazilika. Hild József dolgozta ki a tervét. /Az egri és esztergomi székesegyházak is az ő tervei szerint épültek/. Halála után Ybl Miklós vette át az épités vezetését. A Bazilika pincéjébe menekitették 1945-ben a régi fővárosi levéltár értékes gyüjteményét.

A Marx téren fut össze a Kis- és a Nagykörut.

.-.-.-.

A NAGYKÖRÚT

Ha a pesti ember körutat mond, mindig a Nagykörutra gondol. Jellegzetes utvonala ez a fővárosnak. A város belterületén félkörben fut végig. Nagyjából párhuzamosan halad a Kiskörúttal és a Külső körúttal, amelyik a várost az Árpádhidtól kiindulva öleli körül, és a Csepel sziget északi csücskénél csatlakozik a Soroksári utba. Ma a Nagykörut a város életének fő ütőere.

Százhusz évvel ezelőtt a Nagykörut helyén az un. nagy árok huzódott. Áradáskor a Duna vize megtöltötte az árkot, és bizony bármennyire hihetetlen, a pesti polgárok ide jártak horgászni. A régi térképeken és metszeteken jól látszik a nagy árok, mely mint a Duna egyik mellékága fogta körül a várost. A városrendezési tervekben sokféle elgondolás merült fel a mocsaras vizesárokkal kapcsolatban. Az egyik ilyen elképzelés volt a Reiter féle Dunakanális terve /Sz.B. 150.old./

Végül 1871-ben ugy döntöttek, hogy feltöltik az árkot, kiképezik a körutat, és beépitik a területet. Nem volt egyszerü és olcsó dolog. Nagy földmunkát jelentett, amelyet akkor emberi erővel és lovas kocsikkal kellett végezni. Fel kellett tölteni az ingoványokat, számos épületet le kellett bontani, és hatalmas területeket kellett kisajátitani. A millennium évében, 1896-ban nyitották meg a Nagykörutat, bár akkor még akadtak az ut mentén "foghijak", főleg a déli részén. Az egy időszak-

ban történő épitkezés következtében a körut házainak stilusa, jellege nagyjából egységes, az utcaképet háromtól öt emeletes épületek alkotják. Egyetlen fásitott tér szakitja meg csupán, a VIII. kerületben a Rákóczi tér.

A Nagykörut öt kerületen halad át, mint a főváros egyik fő utvonala. Az épületek jellege ugyan hasonló, de a benne és mellékutcáiban zajló élet a körut egyes szakaszain más és más. Négy részre tagozódik: Szent István, Lenin, József és Ferenc köruti szakaszokra. Bár a Nagykörut csak mindössze 80 éves multra tekint vissza, mégis nagy eseményeknek volt tanuja.

1917-ben az őszirózsás forradalom és a béke mellett tüntető tömeg vonult végig rajta.

1945. január 14-én a Nagykörut vonalánál indultak a felszabaditó szovjet seregek a Pestet megszállva tartó német csapatok ellen. A Szent István körut környékén lefolyt ütközetet Vigszinházi csata néven ismeri a hadtörténelem és az irodalom.

A Nagykörut önmagában nem célpontja tanulmányi sétánknak. Bármerre megyünk azonban, egyes szakaszain végighaladunk, vagy keresztezzük a körutat. Tekintsük végig tehát nagy vonalakban.

A Margit-hidtól indulunk. A Jászai Mari téren áll a Magyar Szocialista Munkáspárt és a KISZ Központi Bizottságának épülettömbje. Előtte Marx és Engels szobra.

A Korutnak ezen a szakaszán egyetlen müemlék van, a Vigszinház, 1896-ban épült.

A környék két mellékutcája Fürst Sándor és Sallai Imre munkásmozgalmi mártir nevét viseli. A Visegrádi utcában a 15. számu házon márványtábla hirdeti, hogy 1918. november 20-án itt alakult meg a Kommunisták Magyarországi Pártja, és itt is müködött egy ideig az első pártszervezet. A Rajk László utca neve a személyi kultusz mártirjának állit emléket.

A Marx tér a főváros egyik igen forgalmas tere. Az észak felé haladó utvonalak kiinduló pontja. A Váci ut a fővárosból kivezető egyik leghosszabb főutvonal. Nehézipari üzemek, nagy, nemzetközi hirü gyárak mentén halad a Dunával párhuzamosan. Ha benézünk a Váci utba, az Élmunkás téren látjuk a zsámbéki román stilusu templom mását.

A Nyugati pályaudvar Budapest legrégibb, de ma már nem legnagyobb pályaudvara. Innen indult az első vonat Vác felé 1846-ban. /Lásd: Sz.B. 105 old./ A régi indóházat a Nagykörut épitésekor lebontották és a mait emelték helyette. Érdekessége, hogy Eiffel, a hires francia épitész tervei alapján készült.

A Nagykörut következő szakasza a Lenin körut, a VI. és VII. kerületben vezet keresztül. A XVIII. században még majorságok voltak itt, jórészt mezőgazdasági terület volt az egész környék. Jelenleg a VII. kerület a főváros legsürübben lakott része.

Ezen az utvonalon, a Nyugati pályaudvar és a Majakovszkij utca között indult meg az első villamosjárat. A nevezetes nap 1887. november 20-a volt. Az egész kocsipark három villamoskocsiból állt, mégis óriási szenzáció erejével hatott.

A Majakovszkij utca, amig a Sugár ut meg nem épült, a Városliget felé irányuló főutvonal volt. Ezen az utvonalon onmibusz is járt. Nagy haladás volt, amikor sinen járó lóvasuton lehetett a ligetbe kijutni.

Az utcának sok háza müemlékként védett. /Lásd: Budapesti Lexikon 713.old./

A következő keresztutca a Dob utca. Ennek a sarkán lévő 44-46. számu házban, a Jókai udvarban élt utolsó éveiben a nagy mesemondó. Itt is halt meg. A Dob utcai homlokzaton emléktábla van.

A Dob utca érinti a Hevesi Sándor teret, ahol a Nemzeti Szinház előadásait átmenetileg tartja.

A Nagykörúton tovább haladva keresztezzük a Rákóczi utat és a József körutra érünk. Érintjük a Rákóczi teret. A Baross utca és az Üllői ut között torkollik a Nagykörutba a Pál utca. Ma már nyoma sincs annak a grundnak, amelyik Molnár Ferenc irodalmi feldolgozásában halhatatlanná vált. Molnár Ferenc egykori lakóházát emléktábla jelzi.

A VIII. kerület elavult részeit folyamatosan lebontják. Területén egy uj, modern városrész van kialakulóban. Ugyanez a sors vár a IX. kerület régi, idejétmult részeire is.

Az Üllői ut a dél felé haladó leghosszabb kivezető utja a fővárosnak, öt kerületet érint. A Nagykörut és az Üllői ut sarkáról a Belváros felé nézve, jól látható az Iparmüvészeti Muzeum. Állandó és időszakos kiállitásait érdemes megtekinteni.

Ha az Üllői uton dél felé haladunk, a Kun Béla térre érünk. Itt áll a Magyar Tanácsköztársaság vezetőinek, Kun Bélának, Landler Jenőnek, Szamuelly Tibornak a szobra. Ezen a környéken sulyos harcok folytak a felszabaduláskor és az ellenforradalom alatt is. Az Üllői ut sarkán levő régi laktanyába és a környező utcákba vették be magukat az ellenforradalmárok. Igy a környék sokat szenvedett 1956. őszén.

A Ferencváros leghiresebb szülötte József Attila. Hányatott gyermekkorának legnagyobb részét itt élte le. /Lásd: Sz.B. 168-173.old./ Itt született a Gát utcában, ahol a költő emlékére most muzeumot rendeztek be.

A kerület nagy lakótelepe is József Attila nevét viseli. Az uj korszerü házak éles ellentétjei azoknak a nyomoruságos épületeknek, amelyekben József Attila gyer-

mekkorában a szegény munkáscsaládok laktak. Azokról a lakásokról igy ir:

Minden nedves, minden nehéz.
A nyomor országairól
térképet rajzol a penész.

/Külvárosi éj /Részlet/

A Ferenc köruton tovább haladva a Boráros térnél érjük el a Dunát, ahonnan a Csepeli Gyorsvasut indul. Innen indul a nagyforgalmu Soroksári ut is, amelyen a Ferencváros, Pesterzsébet és Soroksár forgalma bonyolódik le. Ez egyben az ország déli részei felé kivezető főforgalmi ut is.

.-.-.-.

A VÁR

A Vár a magyar mult városrésze. Budavár sok száz évig volt az ország központja, minden kövéhez történelmi emlékek tapadnak. Tanuja volt az elmult századok dicsőséges éveinek, szenvedéseinek, harcainak, ostromainak.

Szép a Vár a pesti oldalról nézve is, nem csoda, hogy annyi költőt megihletett. Már a régebbi korok külföldi utazói elragadtatással irnak róla. Az sem véletlen, hogy az uj, hatalmas, nemzetközi szálloda, a Hotel Duna Intercontinentál szobáinak ablakai is erre a panorámára nyilnak.

A Vár a reggeli napsütésben, - amikor az épületek homlokzatát világitja meg a nap -, éppen ugy gyönyörködtető, mint a lenyugvó nap fényében, amikor Pestről a Vár szilüettje látható. Az esti kivilágitás megint más szépségeit emeli ki.

Szép a Vár a déli oldalról nézve is, amikor a középkori védőfalak kerülnek előtérbe, vagy a Krisztinaváros felől, ahonnan a Várpalota magas tömbje és a rondellák nyujtanak megkapó képet.

De a város is szép a Várhegyről nézve. A Várhegy mindkét oldalán - a keletin és a nyugatin - sétányok vezetnek végig. Igy teljes körpanorámát nyujtanak a városnézőknek. Ha a Halászbástyán, vagy a Bástyasétányon sétálunk - főleg tavasztól őszig-, gyakran hallhatjuk

idegenek elragadtatott megjegyzéseit. Ezek a mi figyelmünket is felhivják a páratlan, de nekünk talán már megszokott látványra.

A Várhegy tulajdonképpen csak domb. Legmagasabb pontja az északnyugati részén 260 m a tengerszint felett. A várnegyed hossza 1,5 km, szélessége mintegy 500 méter.

A tatárjárás előtt erdő boritotta a "hegyet". Amikor a Duna bal és jobb partján minden épület elpusztult, mert felégették és lerombolták a tatárok, IV. Béla levonta a történelmi tanulságot: várat kell épiteni, és fallal kell körülvenni a várost. Kőből kell épitkezni és nem fából, mert igy az épitmények kevésbé eshetnek áldozatul a tatárok támadásának.

IV. Béla 1255. julius 26-án kelt oklevele alapján az ugynevezett Pesti Ujhegyet falakkal vették körül, és erődített várost épitettek, amely rövidesen virágzóvá fejlődött.

A Buda név eredete, a városnév jelentése nem tisztázott. A régi okleveleken Buda személynévként szerepel. Egyik régi krónikásunk Attila testvérétől, Budától származtatja a város nevét. Mások más személlyel hozzák kapcsolatba. Kezdetben a mostani Óbudát nevezték Budának. Amikor a Várhegyen megépült Buda, s királyi székhellyé lett, a régi Budából Óbuda lett.

A 13. század végén már állt a mai helyén a Nagyboldogasszony és a Mária Magdolna templom. A domb északi részén kiépült a polgárváros, délen pedig a királyi palota. A polgárváros lakosai nagyrészt németek voltak, kereskedők, kézművesek, akik a város védelmére katonai szolgálatot is teljesitettek.

A 14. században, amikor a királyi udvar véglegesen ide költözött, a főnemesek is itt épitkeztek. A 15. szá-

zadban, Zsigmond király idejében fellendült a királyi palota épitkezése. Megépült a diszes Friss Palota.

A városi tanács élén, ezidőben felváltva magyar és német biró volt.

Buda fénykora Mátyás király idejére esik, amikor Buda nemcsak az ország, de Európa egyik hires kulturális központjává válik. Mátyás uralkodása végére Buda tulnyomóan magyar-lakta várossá lett. Lakóinak száma mintegy 8000 volt.

Ebből az időből származik Buda legrégibb ábrázolása, és egy Németországban megjelent krónikában található. A Duna felől ábrázolja a pazarfényü királyi palotát, ahol Mátyás király mesés könyvtára volt. /Lásd: Sz.B. 34.old./

Ma már csak a metszet és a leirt szó alapján képzelhetjük el, milyen is volt a palota. Antonio Bonfini nevü tudós, aki Mátyás udvarában élt, leirta a palotát és a királyi kertet. /Lásd: Sz.B. 34. és 36. old./

Mátyás halála után megkezdődött a hanyatlás, és pusztul Buda vára.

A mohácsi csata után a királyi udvar és a gazdag polgárság elmenekült. A török kirabolja és felgyujtja a várost, azután visszavonul.

Zápolyai János király 1526-1540 között épitteti fel ujra a védőfalakat, épületeket, hogy ellen tudjon állni a török támadásának. Erre azonban nem kerül sor. 1541-ben a várost harc nélkül, csellel foglalja el a török. /Lásd: Sz.B. 53. old./ Maga a vár épen maradt. A következő évtizedek alatt azonban pusztult, mert a török nem törődött az épületek karbantartásával.

Igy ir erről egy korabeli külföldi utazó:

"Egykor a magyar nemesség ragyogó házai diszitették Budát, de ezek a házak már vagy összeomlottak, vagy gerendákkal vannak megtámasztva, hogy romba ne dőljenek.

Hiszen majdnem mindben török katonák laknak, ezeknek a napi zsold az életük, nem jutnak hozzá, hogy ilyen nagyszabásu épületek tatarozgatásával, cserepezésével törődjenek.

Igy aztán nem is nagyon bánják, becsorog-e az eső a tetőn, vagy lyukas-e a ház oldala, csak legyen ahol száraz helyre vihetik a lovukat, s maguknak fekvőhelyet készithetnek a földön."

A város képe is átalakul. A minaretek szilüettje már nem emlékeztet Mátyás palotájára.

Közben elemi csapások is pusztitották: villámcsapás, tüzvész, földrengés. 1578. pünkösdhétfő éjszakáján megrázkódott a föld Pest-Budán. Egész éjjel borzalmas vihar tombolt. Mennydörgött, vészesen cikkáztak a villámok. A mennykő lecsapott Buda várába. Ezt a pillanatot szörnyü földrengés követte.

Reggelre rémületes látvány magyarázta meg a szerencsétlen lakosságnak a földrengés titkát. A villám a puskaporos toronyba csapott és felrobbantotta a lőszert. 500 ház omlott össze. A Vár egyik oldala darabokra szakadt. A Csonka-torony, amelyben a keresztény foglyok raboskodtak, a levegőbe repült. A bástyán álló viziárosi ágyúk a Dunába repültek. A hajóhidat darabokra tépte a robbanás, s a hid roncsai elmerültek a folyó hullámaiban. A budai oldalon levő köveket a nagy robbanás a pesti oldalra szórta. A Vár közelében tartózkodó török katonák egytől egyig elpusztultak. A hagyomány szerint Budán két-háromezer emberáldozata volt a borzalmas éjszakának. /Lestyán Sándor nyomán./

1686-ban a török kiüzése céljából az egyesült királyi sereg ostromolta a várat. A hosszu, nehéz küzdelem alatt a Vár romhalmazzá lett. A pusztulást csak fokozta, hogy a lőporos torony is felrobbant.

Az esztergomi rondellánál hatoltak be a várba a felszabaditó csapatok. Fiath János, a győri talpasok kapitánya tüzte ki a magyar zászlót a bástyára.

Az ostrom végső szakaszát Jókai Az utolsó török basa cimü novellájából ismerhetjük meg. /Részletét lásd: Sz.B. 63./

Európa ujjongott a győzelem hirére, de Buda füstölgő romhalmazzá lett és elnéptelenedett. A visszafoglalt városban egyetlen magyar család élt. Buda megszünt főváros lenni.

Az ujjáépités lassan, vontatottan indult meg. Főleg németek települtek az elnéptelenedett városba, amelynek az egykori feljegyzések szerint ekkor csak mintegy 6000 lakosa maradt. A nagyobb épületeket a szerzetes rendek emelték. A város németté lett.

Közben ujabb tüzvészek, járványok tizedelték a lakosságot.

Buda városát Lipót császár 1703-ban ismét szabad királyi várossá emelte, és megerősitette régi kiváltságait.

A királyok nem laktak Buda várában, az országgyülés 1790-ig Pozsonyban ülésezett, mert igy közelebb volt Bécshez.

A nádor, a király helyettese 1790-től Budán lakott. A kereskedők és iparosok lakta Pest az idők folyamán gyorsabban fejlődött, lakossága is meghaladta Budáét, pedig a 17. század elején a pestiek száma volt sokkal kisebb.

Budán jórészt németek laktak, ezért Kossuthék a szabadságharc idején 1849. május 21-én ostrommal foglalták el a várat. Ez ismét nagy pusztulást jelentett. Buda ostromának regényes feldolgozását Jókai A kőszivü ember fiai cimü regényében olvashatjuk.

A szabadságharc leverése után az osztrák csapatok és hivatalok telepedtek a várba. Emlékművet állitottak a magyar vár gyülölt osztrák védőjének, Hentzi tábornoknak.

A három város egyesülése /1873/ után megkezdődik a Királyi Palota ujjáépitése, a Halászbástya, a Mátyás templom épitése. Ekkor épülnek azok az épületek, melyek ma is diszei a Várnak.

Lassanként a Vár az arisztokrácia lakhelyévé vált.

Az első világháboru után minisztériumok, kormányhivatalok települtek ide, igy a vár az ország kulcsfontosságu helye lett.

1944. november 19-én a hitleri megszálló csapatok foglalták el a Várat. Itt védekeztek az SS csapatok legtovább: 1944. február 12-ig. Éppen ezért a Vár pusztult el a legjobban az 1944-45-ös ostrom alatt. Mindössze egyetlen háznak maradt épp a homlokzata és a tetőszerkezete.

Ismét olyan volt a kép, mint a történelem során már olyan sokszor. Buda vára és a Várnegyed romhalmazzá lett. Ugy tünt, talán sosem épül fel ujra.

Másként történt! Az ország ujjáépitése után sor került a Várnegyedre is. Nagy tudással és áldozattal fogott hozzá államunk és a főváros a restauráláshoz. Igyekeztek a Várat ujjáépiteni és megmenteni a történelmi emlékeket. Minden pusztulás szomoru, mert menthetetlenül elvesznek pótolhatatlan értékek. Néha azonban a pusztulásnak van pozitiv oldala is. Előkerülnek a régen betemetett maradványok, amelyek addig ismeretlenek voltak.

Igy volt ez a Várban is. Az összedőlt épületek romjai alól előkerültek a régi, főként középkori épületek maradványai.

A Várnegyedben még mindig folyik a tervszerü, nagyszabásu munka. Az épületek müemlékvédelem alatt állnak, s igy megőrizhetők a régi idők emlékei.

A BÉCSI-KAPUTÓL A SZENTHÁROMSÁG TÉRIG

A Várba több irányból lehet feljutni.

Ajánlatos a történelmi eseményekre utaló Várfok-, Ostrom-, vagy Fiath János utcát választani. Igy a Bécsi-kapuhoz érünk.

A Bécsi-kapu és a várfal előtt vétessük észre a jobboldalon álló Táncsics szobrot. Táncsicsot a forradalmárt és pedagógust ismerjük. Kevésbé ismertek azok a javaslatai, amelyeket fővárosunk felvirágoztatása érdekében tett.

Táncsicsnak 1867-ben jelent meg egy könyve. Cime: Fővárosunk. A könyv mottója igy hangzik: "Amilyen mértékben teremtitek a Fővárost nagyszerüvé, olyan mértékben válik a hon hatalmassá, dicsővé." Külön érdekessége a tervnek néhány javaslata éppen ma, amikor a levegő tisztaságáról oly sokat tanácskozunk. "Fákat, fákat, a város belsejébe, a külterületét pedig erdősáv vegye körül, hogy a levegő állandóan tisztuljon."

A Bécsi-kaputól balra, a főváros egyik érdekes uj létesitménye látható. Budapest egyesitésének centenáriumán a különböző országok és fővárosok képviseletében a polgármesterek az ünnepség emlékére egy-egy fát ültettek a várfal mentén létesitett parkban. A fák tövében kis kőtáblák szimbolizálják a várost.

A Bécsi-kapun át lépünk a Várba. Itt szivárogtak be a törökök is, amikor a várost 1541-ben csellel, harc nélkül elfoglalták. Egyébként ostrom idején is ez volt a legnehezebben védhető kapuja a Várnak, mert itt legmene-

telesebb a domboldal. Buda felszabaditása idején, 1686-ban is itt törtek be a Várba Fiath János vezetésével a szabad hajduk.

Érdemes elmondani a Bécsi-kapu egyik érdekességét, amelyet Bél Mátyás irásából ismerünk. "A bolthajtáson felfüggesztve láttuk a csodás erejü Toldi Miklós fegyvereinek maradványait. Ezek között van egy szokatlan temérdekségü vasból vagy acélból kovácsolt pajzs, mely akkora sulyu, hogy ma alig-alig viselhetné a legizmosabb férfi is. Ott látni továbbá a megvasalt póznából álló lándzsát, mely olyan nagy és nehéz, hogy azt vélhetnék, óriás hordhatta egyszer. Ott függ a láncon a kőgolyóbis, melyet, mint mondják, a harcban Toldi a szablya sziján viselt. Emberfejnél nagyobb és két kézzel sem lehetne könnyen ütésre lóditani. Vaskarikákból, háló módjára szőtt páncélingjének darabja olyan, hogy manapság eliszonyodnánk tőle. Minden olyan nehéz rajta, hogy ha egész volna, alig találnánk embert, aki azt viselni birná.

Sarkantyuja és lovának patkói szokatlan nagyságuak. Beszélik, hogy mikor erejének megmutatására kérték, lándzsájának egyetlen lóditásával döfött keresztül egy kopatlan ekevasat. Ez az ekevas is ott található, a lándzsa vasára szegezve."

A középkorban ezt a kaput egyébként Szombat kapunak hivták. A kapu nevét a szombati napokon itt tartott vásároktól kapta. Ehhez azt is kell tudni, hogy abban az időben a vásár igen nagy jelentőségü volt a város és a környék életében.

A vásár, a piac a legnagyobb szórakozása és mulatsága is volt a polgároknak. Persze ez a szórakozás egészen más volt, mint a mai. Izelitőt kaphatunk a Hogyan vigadtak? cimü szemelvényből. /Lásd: Sz.B. 49. old./

A Bécsi-kaput mai formájában 1936-ban építették ujjá, a Vár felszabaditásának 250. éves évfordulója emlékére. Ekkor állitották fel a kapu belső oldalán az un. Rohanó angyal szobrot, amely - az alapzatán kiképzett felirattal - a várost felszabaditó keresztény sereg emlékét hirdeti. Ugyanerre utal a kaputól balra látható márvány emléktábla is.

A kapun belépve kis térre érünk. Itt minden ház müemlék. Müvészettörténeti szempontból sok érdekeset lehet ezekről elmondani. Mi csak arra szoritkozunk, ami a gyermekek tanulmányi anyaga szempontjából érdekes.

A tér közepén áll a Kazinczy emlékkut. Az iró dombormüvü arcképe a talpazaton található. Kazinczyt, a nagy nyelvujitót az Uri utca 51-53. szám alatti egykori kolostorból vitték hosszu fogságba, többek között a kufsteini börtönbe. A felsőtagozatosok tudják, hogy Kazinczy Ferenc részt vett a Martinovics féle forradalmi összeesküvésben.

A Várnak négy észak-déli irányu párhuzamos utcája van: a Táncsics utca, a Fortuna utca, az Országház utca és az Uri utca.

Induljunk el a Táncsics utcán, mely a Vár keleti oldalán vezet a Bécsi-kapu térről a Mátyás templomhoz. A 13. számu házban lakott Tóth Árpád. A Vár nyugati oldalán végigfutó bástyasétányt nevezték el róla. Ezen sokszor végig sétált, gondolataiba elmerülve, vagy kislányával, Eszterrel beszélgetve.

Sok szép versben örökitette meg a vár hangulatát:

Kora este a padon
Ülök, künn a Bástyán,
Tünődöm a csillagok
Néma fordulásán...

/Kaszáscsillag /Részlet/

A Táncsics utca 9. számu ház igen nevezetes. A 18. században puskapor raktár, majd börtön volt. A ház falán elhelyezett tábla hirdeti, hogy itt raboskodott három évig Kossuth Lajos, 1837-től 1840-ig. Táncsics Mihály is itt volt fogságban 1846-48-ban. Innen vitték 1848. március 15-én diadalmenetben Pestre. /Kép: Sz.B. 123.old./

A 7. számu palota udvarán nyári kamarazene hangversenyeket tartanak. Ennek is megvannak a történelmi előzményei. Vendégként itt lakott 1800-ban Beethoven, és több hangversenyt adott.

A Táncsics Mihály utcával párhuzamosan halad a Fortuna utca, amely szintén a Mátyás templomhoz vezet. Sok müemlék jellegü házat láthatunk ebben az utcában, homlokzatán a müemléki védettséget hirdető márványtáblával.

Külön érdekessége az utcának a 13. számu ház, mely az 1686-as időkből maradt meg. Természetesen többször átépitették. Pincéje a 13. századból való.

Ha a Bécsi-kapu térről akár a Táncsics, akár a Fortuna utcán haladunk déli irányban, a Hess András térre érünk. Névadóját ismerik a gyermekek. Hess András 1470-ben létesitette az első könyvnyomdát Budán. Itt nyomtatták a hires Budai Krónikát.

A tér sok történelmi nevezetességre utal. A tér közepén áll XI. Ince pápa szobra. Annak emlékére állitották, hogy az 1648-as török elleni szövetség létrejöttében kiemelkedő szerepe volt.

A tér közelében esett el a török kézen levő, Buda védelmében a hős Abdurrahman, az utolsó budai basa. Emlékmüve az északi, un. Anjou bástyán található. A hős ellenfél emlékét éppugy megbecsüljük, mint ahogy Ali basa 1552-ben vitéznek kijáró végtisztességgel temettette el a hős Szondy Györgyöt.

Érdekes a teret északról határoló ház. Kapuja felett dombormü látható, a "Vörös sün". Ez az épület volt a Vár első vendégfogadója. A 18. században bálok és szinielőadások voltak a fogadó falai között. Később nyomda is volt benne. Petőfi Sándor is járt itt, amikor szerkesztő korában a Pesti Divatlapot korrigálta.

Kiemelkedő történelmi emlék a tér keleti oldalán emelkedő Szent Miklós torony. Eredetileg a domonkosok templomának tornya volt. Az oklevelek szerint már 1232-ben állt a kolostorral és a templommal együtt.

Itt müködött 1470-től a Nagyszombatból áthelyezett egyetem, melyet Mátyás budai egyetemeként is emlegették. A törökök a kolostor és templom maradványait istállóként használták, majd a visszafoglalás után magtár lett. A jezsuiták 1700-ban a kolostor egyik részét saját kolostorukhoz csatolták, a másik részét lebontották. A tornyot 1924-ben restaurálták, az időközben végrehajtott feltárások alapján. A második világháboruban sajnos ismét erősen megrongálódott, később helyreállitották.

A gyermekek előtt ismert az a dombormü, amely a torony falán látható. A sziléziai Bautzen város kapuján van az eredetije. A dombormü Mátyás király élethü képmása. /Lásd: Sz.B. 41.old./

A toronytól délre látható homlokzat a jezsuita kolostor része volt. A kolostort 1867-től, részben átalakitva a pénzügyminisztérium céljára használták. Az 1945-ös ostrom igen sulyosan megrongálta. Ma a bontások után már csak a homlokzata áll.

Ezt a területet érdemes figyelemmel kisértetni tanulóinkkal. Itt kezdődött meg a nagyszabásu Hilton szálló épitése. A szálló helyén ásatásokat végeztek és feltárták a domonkos kolostor maradványait. Megtalálták például Mátyás király cimeres kutját. A szálló bejárata a Hess

András tér felől nyilik majd. Igy mód lesz arra, hogy az egykori domonkos kolostorudvar és kerengő, a Mátyás kut, a domonkos templom nagy északi fala a szálloda fogadó részébe beleépülhessen. Itt látványosan érvényesülhetnek majd a középkori részletek.

A Bécsi-kapu térről indulva az Országház utcát a Hatvani Lajos utcán vagy a Petermann biró utcán át érhetjük el.

Érdekes ennek az utcának régebbi neveit is megismerni. A középkorban Olasz utcának hivták, mert olaszok laktak itt. A török korban itt volt a város közfürdője, s ezért akkor Fürdő utca volt a neve. Buda visszafoglalása után, a pékek utcája lett, ezért Sütő utcának hivták. 1790-ben a mai Országház utca 28-30. szám alatti és másik oldalával az Uri utca 49-51.és 53. számmal jelzett épülettömbben országgyülést tartottak. Ettől kezdve nevezték az utcát Országház utcának.

Egyik müemlékház követi a másikat. Szebbnél szebb paloták, érdekes cégérek láthatók itt. Érdemes a felsőtagozatosok figyelmét felhivni arra, hogy a 18., 20., 22. számu ház nagyjából épen maradt, gótikus stilusu. Szép ez a három ház igy egymás mellett.

A 9. számu házban van a Bartók Archivum.

A következő, legnyugatibb utca az Uri utca, amelyet a Bécsi-kapu térről, a Petermann biró utcán és a Kapisztrán téren át érhetünk el. Az Uri utca a Vár legrégibb utcája, végigvezet a régi polgári város teljes hosszán.

A Petermann biró utca elején találjuk a Bécsi-kapu teret északról határoló Országos Levéltár épületét és az Állami Nyomdát.

A Kapisztrán tér déli oldalán magasodik a Mária Magdolna templom helyreállitott tornya. A templom, amely az 1944-45-ös ostrom idején teljesen elpusztult, ősi formá-

jában Buda magyar lakosainak volt a plébánia temploma, később helyőrségi templom lett. A 13. század közepén kezdték építeni. A török megszállás idején a Vár egyetlen keresztény temploma volt. Érdekessége, hogy a reformáció után egy ideig a katolikusok a templom szentélyét, a protestánsok a főhajót használták.

1596-ban ezt a templomot is átalakitották dzsámivá. Tornyában óra is volt, ezért "órás dzsámi"-ként is emlegették. A tornyot minaretnek használták.

1686 után a ferencesek kapták meg, és a romos gótikus templomot kora barokk stilusban épitették ujjá. Itt koronázták meg I. Ferencet 1792-ben. Három évvel később itt fosztották meg Martinovics Ignácot papi méltóságától a jakobinus mozgalom miatt.

Ma csak a helyreállitott torony áll, de tőle keletre látható a templom rommezeje. A romok rendezése során középkori maradványok kerültek felszinre. Igy például a 13. századbeli uttest és kövezet maradványai.

Az Uri utca 53. számu ház ferences rendháznak épült, majd a katonai parancsnokság börtöne lett. Itt tartották fogva Martinovics Ignácot és a jakobinus mozgalom több vezetőjét. Innen vitték őket a vesztőhelyre. Később az épület a helytartótanács székhelye lett. Ide hozták Petőfiék az 1848. március 15-i követelést Táncsics szabadonbocsátására. Ezt a történelmi eseményt a legilletékesebb, Petőfi Sándor örökitette meg naplójában:

"A Nemzeti Muzeum előtt összegyülekezett néptömeg azt a hirt kapta, hogy katonaság közeledik. Fegyvert követeltek, s ezt kiáltották: Budára! Budára! ... A helytartótanácshoz!... Nyittassuk meg Táncsics börtönét! A választmány, legalább háromezer ember kiséretében, felment Budára a helytartótanácshoz és előadta kivánalmait. A nagyméltóságu helytartótanács, sápadt volt és reszket-

ni méltóztatott, s ötpercnyi tanácskozás után kegyeskedett mindenbe beleegyezni."

A 9. számú házat valószínűleg ismerik vagy majd megismerik gyermekeink. Ha nem az iskolával, akkor a szülőkkel tekintsék meg a tanulók a Várbarlangot. Minden vasárnap van vezetés, több csoportban. Utcai ruhában járható a barlang. A vezetett séta kb. 1 óra.

Több kilométer hosszú az un. Várbarlang. Tulajdonképpen, kettős pincerendszer hálózza be a várat. Érdekes a cseppkőképződmény, de érdekes a Várbarlang története is. Egyes részeit börtönnek is használhatták. Ezt egy 1931-ben lelt csontváz igazolja. Olyan személy lehetett, akit a falhoz láncoltak, és így pusztult el. Kürtők vezettek a felszínre, ezek részben szellőző kürtők, de ezeken át a barlangban levő kutak vizét is fel lehetett juttatni a felszínre.

A barlangrendszer a történelem sok viszontagságában védelmet nyujtott a lakosságnak. Így volt ez a második világháborúban a várostrom idején is, amikor ez jelentette az óvóhelyet.

Az Országház utcát az Uri utcával sok érdekes sikátor, kis utcácska köti össze. Ezekben érzékelhető a városrész középkori hangulata.

Az Uri utca déli végénél az utolsó keresztutca a Móra Ferenc utca. Ennek 2. számú háza falán emléktábla hirdeti, hogy a gyermekek által ismert és sokat olvasott író itt lakott egyetemi tanulmányai idején.

A SZENTHÁROMSÁG TÉR

Ez a várnegyed központja. Ide futnak össze a Vár legjelentősebb utcái. Itt állnak a legnevezetesebb épületek. A tér a városnéző séták kiinduló pontja is lehet. Idegenforgalmi időszakban szinte mozdulni sem lehet a sok hazai és külföldi autóbusztól és személyautótól.

A tér a nevét a közepén álló szobortól nyerte. A török uralom után szomoru képet mutatott Pest-Buda közegészségügyi állapota. A sok szenny, piszok kedvezett a járványok kialakulásának. A pestis ellen védekezni nem tudtak az emberek. A fekete halált Isten büntetésének tekintették. Rettegésükben bünbánatot tartottak, vezekeltek és büneik engeszteléseként fogadalmi emléket emeltek. A Szentháromság téri szobor is ilyen járványemlékmü, melyet 1706-ban állitottak.

Hogy helyes kép alakuljon ki a középkori városról, tanulóinknak elmondhatjuk, hogy itt, a tér helyén utca huzódott a középkorban. A középkori városban nem igen akadt ilyen tágas tér. Ezt a teret az 1686-os ostrom pusztitása alakitotta ki.

A Szentháromság tér délnyugati sarkán áll a régi budai Városháza, az egykori kápolna tornyán óra látható. Az erkély alatt a sarkon a városvédő Pallas Athene szobra áll Buda város cimerével. A szobor a 18. században a Tárnok utca elején levő kutat diszitette. Ez a szobor másolat, az eredetit a Fővárosi Tanács épületében helyezték el.

A tér, és egyben a Várnegyed legjelentősebb épülete a Mátyás templom. Hivatalos neve budavári Nagyboldogasszony plébánia templom. A régi okiratok szerint vitathatatlanul ez a Vár legrégibb temploma.

A templomot először 1247-ben említék. IV. Béla király a Várhegyen - vagy ahogy akkor mondták, a Pesti Ujhegyen - épittette. Több jel utal arra, hogy a helyén már előzőleg is volt egy szerényigényü Mária templom. Később Buda német lakosságának lett a temploma, körülötte a németek temetőjével.

A Vár épitésében résztvevő nagy királyok mind hozzájárultak a templom további bővitéséhez, szépitéséhez. Nagy Lajos a déli kaput épittette hozzá, Zsigmond és Mátyás is tovább bővitették. Mátyás épittette a déli tornyot, rajta a Corvin cimer.

A török támadás hirére, 1526-ban a templom kincseit Pozsonyba menekitették. Szolimán 1526-ban felgyujtatta a várost, s akkor a templom is sok kárt szenvedett. 1541-ben, Buda török kézre kerülése után mecset lett, mégpedig a törökök főtemploma. A várost elfoglaló szultánról Szulejmán szultán dzsámijaként emlegették.

A török kiüzése után, az akkori épitési stilusnak megfelelően, barokk stilusban állitották helyre. A jezsuiták kolostorukkal szorosan összeépitették a templomot.

A Mátyás templomot Schulek Frigyes 1873-1896 között restaurálta, illetve ujjáépitette. Felkutatta az eredeti részeket, és ehhez igazodva végezte az ujjáépités müvészi munkáját.

A templom 1944-45-ben sulyosan megsérült és csak 1970-ben fejeződött be külső és belső restaurálása.

A főhomlokzat északi oldalán áll a csonka Béla torony. Ez utal az épittető IV. Béla emlékére. A jobboldali a Mátyás torony. Arra emlékeztet, hogy a templom épitésében kiemelkedő érdeme van Hunyadi Mátyásnak.

Nézzük meg a templom gyönyörü üvegablakait. Székely Bertalan és Lotz Károly tervezte.

Sok történelmi esemény zajlott le a templom falai között. Néhány példát említünk. 1303-ban itt átkozták ki a polgárok a pápát. Mátyás király mindkét esküvőjét itt tartotta. A Székesfehérvárott megkoronázott királyokat teljes királyi díszben itt mutatták be a népnek. Itt ravatalozták fel a halott királyokat, mielőtt a fehérvári királysirba eltemették.

Koronázó templomként emlegetik, jóllehet csak három királyt koronáztak itt. Károly Róbertet, I. Ferenc Józsefet és IV. Károlyt.

Zsigmond kora óta szokás volt a győzelmes hadjáratokkor zsákmányolt zászlókat a templomban elhelyezni. A főhajó oszlopait ma díszítő régi zászlókat Ferenc József koronázásakor használták.

Az egyházi zenei élet több jelentős eseménye kapcsolódik a templomhoz. 1867-ben itt csendült fel először Liszt Ferenc koronázási miséje. Kodály Zoltán Budavári Tedeuma pedig 1936-ban.

A templom multjának emlékei az altemplomban lévő muzeumban láthatók.

A templom déli oldalán áll I. István király bronz lovasszobra. Nézzük meg a szobor alapzatán lévő domborműveket, amelyek a király uralkodásának fő eseményeit mutatják be.

A Vár keleti oldalát a templom mögött a Halászbástya zárja le. Schulek Frigyes 1901-1902-ben épitette. Jóllehet még száz éves sincs, a bástya mégis annyira népszerü, és annyira hozzátartozik a Várhoz, a Vár képéhez, hangulatához, hogy szinte elképzelhetetlen a Vár a Halászbástya nélkül.

Gyönyörü innen a kilátás a Dunára, a Margitszigetre, s főként, a pesti oldalra.

A nagyszerű, messzi vidékre kiterjedő rálátást felismerték a törökök is. Ahol most a vendéglő és eszpresszó van, ott állt egykor a törökök Hiradás Bástyája.

Miközben nézelődnek a gyermekek, elmondhatjuk a Halászbástya elnevezés eredetét is. Azért érdekes, mert a mult krónikájának egy darabja.

A mai Szilágyi Dezső tértől délre /régebben budai belső Vásártérnek, Cserép-, Fazekas térnek hivták/ volt egy nevezetes település, a Halászváros. Ennek emlékét őrzi a Halász utca is. Ez a királyi halásztanya nem tartozott Buda városához, hanem a királyi vár udvarbirájához. A halászok feladata volt a Nagyboldogasszony /Mátyás/ templomtól keletre eső bástya védelme, s ezt hősiesen meg is tették. Innen a Halászbástya neve.

Ezeknek a halászoknak és halárusoknak különféle engedményeik voltak. Például a Duna távolabbi részein fogott halakat is kimérhették itt. A Duna vastag jégtábláit a Várhegy oldalában lévő jégvermekben tárolták, ahol aztán a halakat is tartósithatták. A Jégverem és Ponty utca ezt az emléket őrzi.

Tekintsünk le a Halászbástyáról! A hegy lábánál kanyarog a Hunyadi János ut. A Halászbástya alatt áll Hunyadi János /1407-1456/ szobra. Hunyadi nándorfehérvári győzelme emlékére rendelte el a pápa a déli harangozást. Az erről szóló pápai bullát itt hirdették ki a Mátyás templomban.

A Hunyadi szobor mellett áll a Kolosvári testvérek alkotásának a Szent György szobornak a másolata. Eredetije a prágai vár udvarán látható.

Ha észak felé nézünk, nagyon érdekes, szép szobrot látunk. Két férfialak kelet felé mutat. Juliánus, domonkos rendi barát szobra ez. 1235-ben Juliánus társával, Gerhardussal elindult keletre, hogy megkeresse a magya-

rok őshazáját. Juliánus eljutott egészen a Volgáig. Gerhardus előbb meghalt. Ezt érzékelteti a szobor a lerogyó alak mozdulatában. Visszatérve Juliánus hozta a gyászos hirt: a mongolok Európába készülődnek. Kodolányi regényben örökitette meg Juliánus barát alakját.

A SZENTHÁROMSÁG TÉRTŐL A VÁRPALOTÁIG

A Szentháromság térről a Tárnok utcán érhetünk ki a Disz térre. Ide torkollik a Vár északi végén induló Uri utca is.

A Disz tér A vár déli közlekedési központja. A keletről és nyugatról felvezető autóutak ide torkollanak. Innen lehet tehát lemenni a Krisztina városba és a Lánchidhoz.

A középkorban ez volt a város legjelentősebb tere. Szent György térnek hivták a Nagy Lajos által itt emeltetett Szent György templomról. Itt végezték ki Kontot és társait. Itt gyülekeztek a beszivárgó janicsárok 1541. augusztus 28-án. A török időben piac lett a térből és a templomból dzsámi.

A hajdani és eltünt Szent György templom helyén áll a Honvéd szobor, a szabadságharcban elesett honvédek emlékére.

A tér valamennyi épülete elpusztult az 1944-45-ös ostrom alatt. A házak napjainkban épültek ujjá.

Induljunk tovább, déli irányban, a Várpalota felé. A tér keleti sarkán indul a Szinház utca. Nevét a Várszinháztól kapta. Az utca 1-3. száma alatt állt Buda első állandó szinháza. Nem szinháznak épült. Még IV. Béla 1269-ben Ferences templomot alapitott itt. A templom sorsa a török idők alatt az lett, ami a többié: dzsámivá

alakitották át. Az 1686-os ostrom alatt a lőportorony robbanása teljesen elpusztitotta. Helyén 1736-ban karmelita kolostor épült. II. József feloszlatja a rendet, és 1784-ben a templomot szinházzá alakitják át.

Az első magyar nyelvü előadást 1787. október 16-án tartották itt. Az idők során a legkiválóbb magyar müvészek szerepeltek szinpadán. Hangversenyeket is tartottak benne. Itt hangversenyezett 1800-ban például Beethoven is.

A szinház épülete 1924-ben életveszélyessé vált, ezért az előadásokat betiltották. 1944-45-ben sulyosan megsérült. Helyreállitása folyamatban van, ismét Buda kamaraszinháza lesz.

A Várpalota épülettömbje előtt a mai Szent György teret találjuk. A középkorban Zsigmond piaca, majd Zsigmond tere néven ismerték. Mély árok huzódott itt a Várpalota előtt. Erre nyilt Zsigmond király Friss palotája.

A téren lovagi tornákat tartottak, de kivégzéseket is. A hagyomány szerint, Hunyadi Lászlót is itt végezték ki. A török feltöltette az árkot. A két tér - a mai Disz tér és a Szent György tér - később összeolvadt. A kettős tér közepén állt az a Hentzi emlékmü, amelyről a Vár cimü fejezetben szóltunk. Az emléket 1898-ban lebontották. Helyén épült a Honvédelmi Minisztérium, mely 1944-45-ben, az ostrom idején, teljesen romba dőlt.

A Szent György teret 1945 előtt sikló vasut kötötte össze a Lánchid budai hidfőjével. A tér Duna felőli oldalán állt, a Sándor palota. 1867-től ez volt a miniszterelnökség palotája, ahol a minisztertanácsokat tartották. Minden nagy fontosságu kérdésről itt döntöttek. A nagyobb tanulók talán hallották a rádióban a "Sándor palotában történt" történelmi politikai sorozatot. A szép müemlék épület sajnos elpusztult az ostrom alatt. Ujjáépitése folyamatban van.

A BÁSTYASÉTÁNY

A Vár nyugati oldalán, a Tóth Árpád sétányon haladunk végig, a Bécsi-kapu tértől a Disz térig. A gyermekek számára feltétlenül élményt jelent a sétányról látható Budai-hegység koszoruja. A szépen kiépitett sétány élvezetes sétahely az év minden szakában.

Séta közben a várfalakat ismertethetjük. A Disz térről indulva az első nagy kerek bástya a Fehérvári rondella. A Vár legnagyobb körbástyája, falának vastagsága 4,5 m, átmérője 50 m.

Mellette van a Fehérvári kapu. Innen indult a Székesfehérvárra vezető országut.

Elmondhatjuk, hogy 1648-ban a felszabaditó csapatok először itt ostromolták a várat. Ezért a török megerősitette a falakat. 1686-ban erősen megrángálódott ugyan ez a falrész, de a Várba elsőként a Bécsi-kapu felől betörő magyarok hatoltak be.

A Fehérvári-kapu környékén 1849. május 21-én egyetlen rohammal jutottak a Várba a magyar honvédek. A történelmi erődítményt sajnos, 1867-ben lebontották, s mai formájában 1952-ben alakitották ki.

A Fehérvári kaputól észak felé huzódik a Hosszu Falnak nevezett falrész. Miközben végigsétálunk rajta, beszélhetünk a várfalak multbeli jelentőségéről. A várfalak komoly védelmet nyujtottak a város lakóinak. Ezért Buda város jogkönyvében elrendelte, hogy a kapukat éjszakára be kell zárni, és a kapukat, kaputornyokat őrizni kell. A kapukon kivül 4-5 m mély árok - farkasverem - akadályozta a bejutást. Az árkon a kapuknál felvonóhid vezetett át. A várba csak a felvonóhidakon lehetett bejutni. Ha nem kivánatos látogató érkezett, a hidat fel-

vonták. A kétszárnyu kapukon erős kapuzárak voltak. A kaputornyokban a virrasztó, fegyveres kapuőrség tartott szolgálatot. A fegyvereseken kivül kürtös, üstdobos zenészek is tartózkodtak a kaputoronyban, akik hangjelzéseket adtak.

Állandóan őrizték a város falait is. Komoly őrizet volt ez. A városnak fegyverei, ágyui is voltak. Feljegyezték, hogy Mátyás király korában a felhévizi malmok őrölték a puskaport, és ágyukat is öntöttek Budán.

Este 9 órakor "kezdődött az éjszaka." Ilyenkor bezárták a város kapuit is. Éjszaka a várkapuk és a városfalak őrsége meg a tüzőr vigyázott a városra.

Ahol a Szentháromság utca a Bástya sétányra ér, fedett lépcső vezet le a Várból a Krisztinaváros felé. A következő félkör alaku bástya a Savanyuleves bástya, majd a Velim bástya következik. Az utolsó nyugati bástya, az Esztergomi bástya, amely előtt lépcső vezet le a Sziklai Sándor utcába. A Vár északi lezárása, az Anjou bástya, amely a Bécsi-kapuig terjed. Az Esztergomi bástyán pedig láthatjuk az Abdurrahmann pasának, Budavár török védőjének emlékművét, az alábbi szöveggel: "A 145 éves török hódoltság utolsó budai helytartója, vezir Abdurrahmann Abdi Arnaut pasa e hely közelében esett el 1686. nyárutó hava 2. napján délután, életének 70-ik évében. Hős ellenfél volt. Békesség vele!" Ha az északi bástyáról letekintünk, ujabb panorámarészlet tárul elénk, a Rózsadomb, a Gugger-hegy, a Hármashatár-hegy.

Tanulóinkat a Tóth Árpád sétány még egy vonatkozásban érdekelheti. Itt áll a Hadtörténeti Muzeum és Levéltár. Előtte a különböző történelmi korokból származó ágyucsövek láthatók. A legérdekesebb egy török ágyucső, amelyet az Esztergomi rondellába süllyedve a második világháboru előtt találtak meg.

A muzeum igen gazdag és érdekes anyagot tartalmaz. Itt láthatók a legrégibb magyar hadi emlékek, a Rákóczi-szabadságharc fegyverei, az 1848-as szabadságharc hadi emlékei. Megismerhetik a tanulók nemcsak az első világháboru, hanem a Nagy Szocialista Forradalom harcaiban, az azt követő polgárháboruban harcoló magyar internacionalisták személyes emlékeit, a Magyar Tanácsköztársaság gazdag gyüjteményét is, valamint a második világháboru előtti, alatti ellenállási és partizán mozgalom vonatkozó anyagát.

A Bécsi-kaputól a Duna felőli oldalon lépcső vezet fel a Babits Mihály sétányra. Itt, észak felé tekintve a panoráma a Dunával, a Margitszigettel és a pesti háztenger képével bővül. Dél felé látható a Vár legfiatalabb bástyája, az Erdélyi bástya, amelyet Zápolya János 1530-ban a mohácsi csata után épittetett.

A VÁRPALOTA

Az első palota a 13. században épült. Jóformán csak azt tudjuk, hogy létezett, mert leirás nem maradt róla. Maga a palota nyilván elpusztult, és a későbbi épitkezések során lebontották a még megmaradt részeit is.

A Várpalota épitésének első nagy időszaka Zsigmond király uralkodásának idejére esik. Ő épittette a polgárváros felé néző un. Friss palotát. Erős védőtornyokat emeltetett, elkészült a várkápolna, és uj termek sorakoztak a dunai oldalon.

Mátyás király továbbépiti a palotát. A kápolna mellett elkészül a világhirü könyvtár. Ismét ujabb szárnnyal

bővül a palota dunai oldala. Ekkor épül ki a csodálatos kert is, amelyről már beszéltünk.

Szó volt arról is, hogy mindez a török idő alatt és a felszabaditó ostromban elpusztult. Buda megszünt főváros lenni. Nem volt szükség palotára sem.

Mária Terézia uralkodása idején 1740 és 1777 között épült fel a déli épülettömb és a kétemeletes barokk palota.

1890-1905 között pedig Ybl Miklós és Hauszmann Alajos tervei szerint nyugat és észak felé további szárnyépületek készültek. Ekkor emelték a Várpalota kupoláját is a dunai oldalon.

1945-ben a Várpalota kiégett, tetőszerkezete beomlott. Helyreállitása nagy anyagi áldozattal és gondos, hozzáértő munkával évek óta folyik. Mint irtuk, a romok eltakaritása során itt is lehetőség nyilt szakszerü ásatásokra, amelyek során régebbi korok becses épitészeti és szobrászati emlékei kerültek elő. Az 1945 előtti Várpalota helyreállitásakor arra is törekednek, hogy az előkerült történelmi emlékü várrészleteket korhüen rekonstruálják.

Itt kap majd többek között otthont a Széchényi Könyvtár és a Nemzeti Galéria is.

A Budapesti Történeti Muzeumot jelenleg a Szarvas tér felől közelithetjük meg. Kiállitásai érdekesek tanulóink számára is.

Utközben láthatjuk az ujjáépitett nagy Déli rondellát, a Buzogány tornyot, a középkori vár magját képező István tornyot. A kiállitás felé haladva átmegyünk a 18. századi Ferdinánd kapun és feljebb a 15. századból való Ujvilág kapun.

A Történeti Muzeum értékes és korszerüen elrendezett anyagot tartalmaz. A különböző korok emlékeivel

részletesen foglalkozik Filla István és Kubinyi Margit Budapest helytörténete az iskolai oktatásban cimü kiadványa. /Tankönyvkiadó 1971./ Ez a könyv minden fővárosi iskola könyvtárában megtalálható.

.-.-.-.-.

A VIZIVÁROS

Érdekes, szinte különálló egysége a fővárosnak. Mint a neve is utal rá, a Duna mentén huzódik.

Ha a Duna megismerésére vagy egyéb alkalommal hajón utazunk ezen a folyamszakaszon, az egész vizivárosi panoráma elénk tárul. Az előtérben a Duna szalagja, mögötte a tornyokkal csipkézett, keskeny, lakott terület, háttérben a Várhegy. A Duna és a Várhegy szinte megszabta a városrész fejlődésének, életének lehetőségeit.

Budapest világvárossá fejlődésében ez a városrész lemaradt a versenyben, és kisvárosi jellegü volt. Csak napjainkban kezd kibontakozni, s az ostrom során rommá lett házak helyén épülő korszerü épületeivel és kiszélesitett utcáival nagyvárosiassá válik.

Lehet, hogy külön városnéző sétát ide nem tervezünk tanitványainkkal, - hacsak valamilyen tematikus séta nem vonz bennünket - az azonban majdnem bizonyos, hogy a Viziváros fontos közlekedési csomópontjain: a Clark Ádám téren, a Batthyány téren keresztül fogunk haladni. Érdemes itt megszakitani az utat és körülnézni, mert több érdekes látnivaló akad, mint azt első pillanatra gondolnánk.

Milyen is volt ennek az egyéni arculatu városrésznek elmult élete, a története?

A Fő utca nyomvonalán római kori ut haladt, maradványai részben felszinre kerültek. 1258-ban hallunk elő-

ször a Szent Péter templomról. Ennek maradványait az 1942-es ásatások a Csalogány és Gyorskocsi utca sarkán megtalálták.

A Vár kiépitésével fejlődni kezd ez a városrész is, s ettől kezdve sorsa, élete függvénye a Vár életének.

A középkorban két központja volt: a Szent Péter külváros a templom körül, délen a Halászváros. Utóbbiról a Várnál, a Halászbástya elnevezésénél már szóltunk.

A Vár kiépülésekor először kereskedők, iparosok telepedtek itt le, s feltehetőleg Zsigmond idejében várfalakat is épitettek a legvédtelenebb északi oldalon. A Mártirok utja 66. szám alatt látható a városfal maradványa.

A török idők alatt először elpusztult a Viziváros, azután a törökké alakuló vár képéhez hasonult. Területén öt nagyobb dzsámi volt. A legnagyobbnak - Tajgun pasa dzsámijának - falmaradványát a budai kapucinusok templomának falába beépitették.

A települést, éppen fekvése miatt többször pusztitotta árviz és tüzvész is. Az 1578-as nagy robbanás szinte megsemmisitette. /Részletesen a Vár történeténél ismertettük./ A Vár visszafoglalása után ez a városrész szegényes romhalmaz volt csupán. Később főként németek telepedtek ide.

Az árviz 1838-ban ujra nagy pusztitást végzett és az 1849-es várostrom alatt is sokat szenvedett a Viziváros.

A 19. században ujra felépült, de a második világháboru alatt ismét osztozott a Várnegyed sorsában.

Jelenleg több utcája ujjáépül, a Metró megépitése óta uj, nagyvárosi képe van kialakulóban.

Tekintsük át a Vizivárost észak-déli irányban haladva. A Margit-hidtól délre fekvő Bem téren áll a Bem

szobor. "Bem apóról" tanitványaink olvasnak, hallanak, ismerik kapcsolatát Petőfivel. Ez a szobor egy nevezetes hadi esemény, a piskii hid ostroma előtti mozzanatot örökiti meg. "Előre magyar, ha nincs hid, nincs haza!" - olvashatjuk Bem szállóigévé vált mondását szobrának alapzatán. A talapzat előtt, üveg alatt a tarnovi szülőházának egy tégláját helyezték el.

A városrész északi határvonala a Mártirok utja, régi nevén Margit körut, még régebben Országut. A budai körut része, a főforgalom egyik utszakasza.

Legelőször magyarázzuk meg az ut mai nevét. A kommunista párt harcosai közül sokan éltek Budapesten a felszabadulás előtti szomoru korszakban. Ott dolgoztak a nagy gyárakban a munkások között, és tanitották őket az eljövendő uj és szebb világ eszméire. Közülük sokan nem érték meg a felszabadulást. A II. kerületi Mártirok utjának neve is ezekről az áldozatos hősökről beszél. A Mártirok utja 85. számu épület a felszabadulásig katonai fogház volt. A munkásmozgalom sok harcosa szenvedett itt. Itt végezték ki a Horthy-rendszerben többek között Schönherz Zoltánt. Itt raboskodott Bajcsy-Zsilinszky Endre, és itt halt mártirhalált Kiss János altábornagy. A ház falán emléktábla van.

Az épülettel szemben a Mártirok utja 66. szám alatt, megtalálhatjuk a régi városfal maradványát. Olvastassuk el az emléktábla szövegét. Érdekes a régi várfal térképvázlata is.

A Mártirok utja környékének másik nevezetessége a régi GANZ Gyár. Ma, a Bem József utcában muzeum őrzi emlékét. /Sz.B. 206. oldal./

A Bem térről indul a Fő utca. A Fő utcán haladva gondoljunk arra, hogy a római birodalom régi utvonala felett járunk.

A Fő utca 90. szám alatt a budai görögkatolikus templom, ismertebb nevén Flórián templom található. Ez a templom mint müszaki bravur is érdekes. Az utca feltöltésével igen mélyre került a bejárata. Az egész templomot eredeti szintjéről 2,5 méterrel magasabbra emelték. Ebben az időben vitatkoztak a Belvárosi templom elmozditásáról is. /Lásd, ott!/

A 82-86. szám alatt ismét Szokoli Musztafa nevével találkozunk. Ő épittette ezt a fürdőt, mai nevén a Király fürdőt. Feltehetően ez a főváros legrégibb fürdőépülete. Vizét a Lukács fürdő forrásából kapja.

Tovább haladva az ujonnan restaurált Szent Erzsébet templomhoz érünk. A Viziváros legrégibb temploma. Érdekes, legendás, régi emlékek vannak a templomban, például a Szent Erzsébet botja. A templom mellett levő kolostorépület ma szociális otthon.

Az épület déli homlokzata előtt állitották fel ujra a Himnusz költőjének, Kölcsey Ferencnek /1790-1838/ a szobrát, amelyet a Metró épitése miatt a tér közepéről néhány éve elmozditottak.

Közben eljutottunk a Viziváros központjába. A Batthyány térre. A Metró megépülése óta innen indul a helyiérdekü vasut, itt van több autóbusz és villamosvonal végállomása. Igy lett a tér Buda igen forgalmas pontjává, pedig az előző évtizedekben csendes, szinte jelentéktelen volt.

Történelme érdekes és változatos. A 17. században itt, a Felső vásártéren - mert akkor igy hivták - tartották az országos vásárokat. Később Bomba tér néven vált ismertté. Nevét az itt elhelyezett lőszerraktárról kapta. /Képét lásd Sz.B. 104. oldal./

Az első pillantásra láthatjuk, hogy régi tér ez. A müemlékjellegü régi épületei - és a déli oldalán lévő

templom is - jóval mélyebben fekszenek a mai utcaszintnél. A feltöltést jórészt a dunai partfalak kiépitésekor végezték.

A sok régi ház közül a 4. számura hivjuk fel a figyelmet. Nevezetes fogadó volt ebben az épületben. A 18. században ez volt a Viziváros legjobb "szállodája": a Fehér Kereszt fogadó. Falai között lakott II. József császár, és állitólag a hirhedt kalandor, Casanova is.

Az sem véletlen, hogy éppen itt volt ilyen nevezetes szálló. Már abban az időben is közlekedési központ volt ez a tér. Innen indultak a gyorskocsik, amelyekkel a távolsági közlekedést bonyolitották.

A telekkönyvek alapján a kutatók azt is megállapitották, hogy régi uthálózatunk távolságait a Bomba téri gyorskocsiállomástól számitották.

A hajdani gyorskocsi "pályaudvart" sok fogadó, kocsma vette körül. A régi budai postaház tőszomszédságában - a mai Iskola utca táján - kerékgyártók, bognárok, kocsi- és patkolókovácsok műhelyei helyezkedtek el. Ezek a mesteremberek mindig készen álltak a kocsik vasalására, javitására, a gyógykovácsok pedig a lovakat kurálgatták és patkolták. Mindennek emlékét ma is őrzi a Gyorskocsi utca neve.

Az sem véletlen, hogy más érdekes események is zajlottak le itt. Amikor ma hetenként sok-sok ember izgatottan várja a lottóhuzás eredményét, nem is gondol rá, hogy a lottónak Budán milyen régi hagyományai vannak. Kétszáz éve - 1770. szeptember 2-án - volt az első budai lottóhuzás. Persze akkor nem rádió és televizió közvetitette a nyerőszámokat! A budai Bomba téren volt az a hivatali épület, ahol a huzás történt. Itt hirdették ki a kihuzott számokat. A kiváncsiskodók ott ácsorogtak, tolongtak és lesték, hogy az ő megtett számaikat huzzák-e ki.

A Batthyány tér déli oldalán áll a kéttornyu impozánsan szép Szent Anna templom. Nemcsak a főváros, hanem az ország egyik legszebb barokk emléke is. Felső tagozatos gyermekeinknek, - akik az építési stilus iránt már érdeklodnek - mutassuk meg a templomot, mert a barokk stilus minden jellegzetes vonását illusztrálni tudjuk vele.

A Batthyány tér a város történetének egy nehéz időszakában - bár rovid időre - ismét nevezetes ponttá vált. Amikor nem gyorskocsival, villamossal, autóbusszal, vagy metroval jartak, hanem gyalog bandukoltak az emberek az ideiglenes hidon, a Kossuth hidon Pestről Budára és vissza. A felszabadulás után, 1945 őszén, még a tél beállta elott nyolc hónap alatt készult el ez az ideiglenes híd. A régi hidak akkor roncsokban hevertek a Duna medreben.

A Kossuth híd a Batthyány tér és a Parlament kozott epult. Ezt a tortenelmi emléku hidat már nem láthatjuk, mert 1960-ban lebontották. A Duna partvédő muvének kőkorlatjaban elhelyezett emléktábla orzi emlékét.

Továbbhaladva dél felé, a Fő utcán, érintjuk a Szilagyi Dezső teret, a Corvin teret a Budai Vigadóval és nehany muemlék házzal.

Vegul elérjuk a Vizivaros másik, nagyforgalmu kozlekedesi gócpontját, a Clark Ádám teret. Clark Adám volt a Lanchid épitésvezetője és az Alagut kivitelezője. Az Alagut a centenáriumra megujult, széppé és modernné vált. Hossza 349,5 m, belső magassága 8-11 m. Olvassuk el, hogyan is tortent az Alagut megépitése. /Sz.B. 118.old./

A Clark Ádám térről indult a sikló a Várba. Az 1944/45-os harcok során pusztult el. Felujitásáról sok vita folyik.

Innen a Lánchid budai hidfőjétől számitják a távolságokat. Nézzük meg a "0" kilométert jelző követ. Gondolkoztassuk el tanitványainkat, - ha a reformkorról és Lánchidról már beszéltünk, - miért is áll éppen itt az ország közlekedési központját kifejező kő.

.-.-.-.

ÓBUDA

Óbuda neve összefonódott a római kori emlékekkel. Legfőbb kirándulási célpont általában ezeknek az emlékeknek végigjárása. Valóban gazdag látnivalót kinál e témakörben ez a séta. A városrész azonban sokrétűbb. Szinte szemünk előtt változik egyik hónapról a másikra a szegényes külseje világvárossá. A legrégibb emlékek igy a legmodernebb részletekkel váltakoznak. Jónéhány olyan épülete, történelmi jelentőségü emléke is van e városrésznek, amelyet vagy a római emlékek megtekintésével kapcsolhatunk össze, vagy önálló kirándulásként is célul tüzhetünk ki.

Tekintsük át ennek a sokarcu, nagymultu és jövőjü városrésznek a történetét!

Óbuda és környéke Budapest legrégebben várossá alakult része.

Már az ókorban lakott település volt. Kétezer évvel ezelőtt a kelta eraviszkuszok alapitottak itt várost. A rómaiak megszállták a mai Dunántult, ahogy ők nevezték Pannóniát, és ezt a régi kelta települést fejlesztették a tartomány fővárosává.

Mi volt ennek a helynek a vonzereje? Kedvező átkelési hely a Dunán, nagy kereskedelmi utak találkozása. /A Dunavonal és a mai Bécs irányában huzódó völgy./ Volt fa és épitési anyag. Különös vonzerőt jelentettek

a hőforrásai, melyeket később, a római korban kitünően hasznositottak. A legrégibb korban pedig a hegyekben levő barlangok is vonzották az embereket.

A rómaiak a mai Árpád-hid környékén az 1. században kiépitették első táborukat, amely a birodalom fontos katonai őrhelyévé vált. Nyolc-tizezer katona /legionárius/ tartózkodott itt állandóan. Az erődített tábortól nem messze északra épült ki a polgárváros, Aquincum.

Legnagyobb virágzásának korában hatvanezer lakosa volt a városnak. Igen nagy szám ez, mert csak 160 évvel ezelőtt élt ujra ennyi ember Budapest területén.

Mindkét római városrészben volt vizvezeték, csatornázás, voltak fürdők. A polgári és a katonai városrészek vizellátását a mai Római-fürdőnél feltörő források szolgáltatták. A vizet több kilométer hosszu, pillérek közti boltivekre fektetett agyag csővezetékeken juttatták a városba. A pillérek közül több megmaradt, s a Szentendrei ut mentén ma is látható. A régészek feltárták Aquincum tiz nagy, nyilvános fürdőjét és igen sok magánfürdőt. Ezeket a csodás források, a "kiapadhatatlanul bugyogó vizek" táplálták.

"A hatalmas római birodalom minden tájáról bizalommal, örömmel, vágyakozva jöttek ide azok az emberek, akik a legnagyobb kincset: az egészséget keresték. Ide jártak a császárok udvartartásukkal, a nagy hadvezérek családjukkal és a birodalom valamire való emberei, hogy Aquincum hévizében beteg testük meggyógyuljon. S mivel a világ gazdagjai itt adtak egymásnak találkozót, ezért Aquincum vásáraira hordta drága prémjeit észak minden vadászó népe, és idehozta minden délvidéki kalmár kincseit, mert itt mindig jó vásárt csinált." /Részlet az Sz.B. A rómaiak Aquincumban cimü olvasmányából./

A barbárok támadásai miatt a 4. század végén elhagyják a rómaiak a tábort is és a várost is. A népvándor-

lás során, az 5. században a hunok kezére kerül. A leletek azt tanusitják, hogy longobárdok, avarok és szlávok is laktak e területen.

A korai magyar hagyományok és krónikák szerint a hunok épségben találták a római települést. A hagyományok Attila városa néven is emlegetik, jóllehet ezt tudományosan alátámasztani nem lehet.

A magyar történelem szempontjából is, ez a legrégibb része városunknak, amely akkor Buda néven szerepelt, Árpád és nemzetsége telepedett itt le a honfoglalás után. A krónikások szerint Árpádot Budán /a mai Óbudán/ temették el.

I. István király Budán alapitotta a budai káptalant. Tudjuk, hogy az első árpádházi királyok sokat tartózkodtak itt. IV. Béla a királyi székhelyet Esztergomból ide helyezte át. Palotát is épittetett itt.

A település életében sorsdöntő volt a tatárjárás. Nemcsak azért, mert minden elpusztult, hanem, mert a mongol invázió tanulsága alapján, a "második honalapitó" a jobban védhető Várhegyet jelölte ki székhelyéül. Igy Buda jelentősége erősen csökkent. Neve is megváltozik idővel. A régi Buda Óbuda lett.

I. Lajos 1343-ban Óbudát édesanyjának ajándékozza. Ezentul a királyné városa. Ujra felépül a palota és a templom.

Zsigmond 1389-ben itt alapitja az egyetemet. A fejlődésnek induló városrész azonban uj tragédiákat él át. A török idők alatt teljesen elnéptelenedik. A török kiüzése után Ausztriából, Morvaországból jönnek ide telepesek.

A 19. században megélénkül a kereskedői tevékenység, gyárak települnek ide. A budai szőlők a század második felében kipusztulnak a hegyoldalakon, és igy az egész

városrész ipari jellegüvé válik. Hajógyár, textilgyárak, téglagyárak létesülnek. A kisemberek, a fizikai munkások lakhelyévé válik. Lemarad a nagyvárosias fejlődésben Buda és Pest mögött.

A három városrész egyesülése után is lassan indult meg az épitkezés, a közmüvesités hiánya hátráltatta a nagyvárossá fejlődést.

1950-ben megépült az Árpád-hid, és bekapcsolta Óbudát a fővárosi forgalomba.

1966-ban müködni kezd itt az első házgyár. A régi, rendezetlen, földszintes házak helyén világvárosi külsejü, modern lakótelepek épülnek, igy lesz Óbuda a többi városrész méltó vetélytársává.

Az eddigiektől eltérően az óbudai látnivalókat nem területi elv szerint rendezzük.

Külön fejezetben beszélünk a római kori emlékekről, és külön a városrész többi látnivalóiról.

RÓMAI KORI EMLÉKEK

Óbudán némelyik római kori emlék az utcán járó ember számára is látható, mások házakban, pincékben, muzeumokban találhatók. Az Árpád hid mellett egy modern lakóház /Korvin Ottó u. 63./ földszintjén kis muzeum van. A római tábor egyik lakóházának a leletei, maradványai láthatók itt. Viszonylag épségben maradtak a füthető fürdőhelyiségek.

A Nagyszombat utcában tárták fel a katonai amfitheátrum romjait. Ez az ókori szinház hatalmas épitmény volt. A nézőtéren 13 000 ember fért el. A tömeg a husz bejáraton át juthatott be a lelátókra és gyorsan megtalálhat-

ta a helyét, akárcsak egy modern stadionban. A cirkuszban ma is jól látható a vadállatok ketreceinek alapfala. A 4. században erődnek használták a cirkuszt, s mint irtuk, a kortársak Attila várának vélték.

A Flórián tér 3. számu házban kis földalatti muzeum található. Katonai fürdő maradványai láthatók itt, a meleg és hideg vizrendszer részleteivel.

A Szentendrei uton áll, az ugynevezett "kövi" Mária, egy kis kőkápolna. Előtte egy római kori vizvezeték földbesüllyesztett pillére.

A vizvezeték pillércsonkjai végigkisérik a Szentendrei utat. Érdekes elgondolkodni azon, hogy 1686 táján egy tudós még látta és le is rajzolta az ép vizvezetéket. Azután rohamosan elpusztult.

A Meggyfa utca 18. szám alatt ismét érdekesen ötvöződik a mult a jelennel. Modern épületek között találjuk az ugynevezett Herkules villa maradványait. Itt van a legnagyobb, épségben megmaradt pannóniai mozaikpadló.

A köztudatban az él, hogy a római emlékeknek Aquincum a szintere. A mai aquincumi romok a régi polgárváros egy részének alapjait mutatják be. A város lényegesen nagyobb volt a feltárt és demonstrált rommezőnél. Ezek a romok és a muzeumban őrzött leletek nemzetközi viszonylatban is rangos helyet foglalnak el. Aquincum is a többi római város sorsára jutott, századokon át kőbányának használták.

A muzeum teljes bemutatására nem vállalkozunk, nem is feladatunk. Ezt vagy külön irodalom alapján, vagy vezető segitségével tekintsük meg tanulóinkkal.

A muzeum darabjai közül, egyet emelünk ki. Ez a legérdekesebb. Ez az ugynevezett viziorgona, amelynek azonban semmi köze sincs a vizhez, mert a valóságban légfujtatásu orgona volt.

Az Aquincumi Muzeumtól északra, a vasuti töltésen tul találjuk a polgárváros amfitheátrumát. Kisebb mint a katonai, "csak" 9 000 néző fért el benne. Az amfitheátrumban talált tetőfedő cserepek arra utalnak, hogy a nézőtér fedett volt.

Érdekes még a tanulók számára az amfitheátrum mellett az Aranyhegyi patak. Ebbe ömlik a Római fürdő vizét levezető kis patak.

Szép római kori emlék, a Csucshegy oldalában feltárt római villa. Ez is azt bizonyitja, hogy a római település igen kiterjedt volt.

Ha tovább haladunk észak felé, a főváros egyik látogatott fürdőtelepéhez, a Római fürdőhöz érünk.

Nem véletlen a neve. Mint ismeretes, már a rómaiak használták. Tizennégy forrása egy tóban egyesül. Mátyás király idején kórház állt a partján. A 16. században keresztes lovagok is megfordultak itt.

A Római part az Ujpesti összekötő hidtól, mintegy 5 km hosszuságban huzódik északnak, az evezés és fürdőzés üdülőtelepeinek területe.

További fürdők találhatók a sokszinü III. kerület északi részén. Ezek közül kiemeljük a Csillaghegyi-strandot és Pünkösdfürdőt. Mindkettő medencéit 25-26 C^{o}-os artézi viz táplálja.

UJLAK ÉS ÓBUDA EGYÉB LÁTNIVALÓI

A Margit-hid budai hidfőjétől indulunk Buda északi részének felfedezésére. Előbb azonban tegyünk egy kis kitérőt, és látogassuk meg Gül Baba türbéjét. Földrajzi fekvése, megközelithetősége, leginkább ehhez a tájegységhez kapcsolja. A Rózsadomb felé emelkedő Margit utcából

nyilik a Mecset utca. Itt találjuk Gül Baba sirját. Ezt az emlékhelyet a hazánkba látogató külföldi mohamedánok is felkeresik, s tanulóink időnként az ujsághirekben is hallanak róla.

Ki volt Gül Baba? Török dervis, aki 1541-ben, Buda elfoglalása idején halt meg. A hagyomány szerint a Rózsadomb elnevezése is összefügg nevével, ugyanis rózsakertet telepitett a mai Rózsadombon. A legendából annyi igaz, hogy a rózsák ültetése a török időben terjedt el Magyarországon. A külföldiek azért keresik fel a sirját, mert a mohamedánok Gül Babát holta után szentként tisztelték.

A kitérő után, észak felé haladva, a Frankel Leó utcában emlékezzünk meg Frankel Leó személyéről. Emléktáblája a Frankel Leó utca és Mártirok utja sarkán található.

Tovább haladva a Lukács és Császár fürdők épületeit érjük el. Ezt a környéket már a krónikák is emlegetik Felhéviz néven. Itt állt a johannita lovagok kolostora. A mai gyermekek elsősorban az uszodát ismerik. A most épülő korszerü versenyuszoda elkészülte után nyilvánvalóan nagymértékben megnövekszik majd az uszoda forgalma.

Az idősebb korosztály életében a gyógyfürdők szerepe igen számottevő. Itt találjuk az Országos Reuma és Fürdő Kórházat, amely nemzetközi hirü.

Érdemes egy pillantást vetni a Rózsadomb keleti peremén épült hatalmas, modern SZOT üdülő felé. Uj létesitménye a fővárosnak,és szinte uralja ezt a környéket.

Sok - inkább csak helyi értelemben vett - nevezetességet láthatunk utunk folyamán. Ezekre nem térünk ki. Szólnunk kell azonban a Goldberger Textilmüvekről,vagy amint becézik a "Goli"-ról. A főváros egyik legjelentősebb textilgyára. 1781-ben alapitották. Már a 19. század

végén és a 20. század elején nemzetközi hire volt. Később, a huszas évek elején a Lágymányoson uj, korszerübb, nagyobb telepe épült.

Ennek a gyárnak komoly munkásmozgalmi emlékei is vannak. A Goli munkásai 1918 októberében és 1935-ben bérharcot folytattak a kizsákmányolás ellen.

Az óbudai rész kiemelkedő épülete a Kiscelli ut 108.sz. alatt a Kiscelli Muzeum, a Budapesti Történeti Muzeum Ujkori Osztályának épülete. 1686-tól 1849-ig tárja elénk Budapest történetének igen érdekes és értékes dokumentumait.

A muzeum épülete maga is érdekes. A 18. század közepén kolostor és templom volt. Amikor II. József a szerzetesrendeket feloszlatta, laktanya és raktár lett belőle. Később egy Schmidt nevü butorgyáros vette meg. Ezért emlegetik az idős óbudaiak még ma is Schmidt kastélyként.

A muzeum részletes bemutatására itt sem vállalkozhatunk, csupán néhány - az általános iskolai tanulók számára - különlegesen érdekes látnivalóra hivjuk fel a figyelmet.

Igen érdekesek pl. a különböző korokban készült városképek, amelyek segitségével nyomon követhetjük fővárosunk arculatának változását. A nagyobb tanulóknak idézhetjük Devecseri Gábor igen kifejező versrészletét:

Ha régi metszetet nézegetünk,
mely rólad készült, Budapest,
mosolygunk fájdalmas-örvendőn,mintha szeretett
hozzánktartozó régi, gyerekkori
képét szemléljük, halványodót,
ismerős-ismeretlent,
mely önmagával s velünk társalog.

/Töredék-óda Budapesthez /Részlet/

Gazdag a Budavár visszavételével /1686/ kapcsolatos anyag, és a nagy fontosságu történelmi esemény nemzetközi visszhangjának dokumentumai.

Érdekesek a 18. századbeli céhek emlékét őrző tárgyak, irások.

Az 1848-as események relikviáit is megmutathatjuk tanulóinknak. Talán akad a gyermekek között olyan is, aki arról is tud, hogy a muzeum udvarán nyaranta hangversenyeket tartanak.

Páratlan látnivaló a müemlékvédelem alatt álló Harrer Pál utca 44-46. számu ház. Az érdekes ovális alaprajzu épület 1785-ben épült. Selyemgombolyitó manufaktura müködött benne 1830-ig. Közben legendák születtek vele kapcsolatban. Például az, hogy a török korból származik. Időközben restaurálták. Ma lakások vannak benne.

Óbuda északi részén a gyárak sorát találjuk. Különösen a hajógyár, a gőzmalom, a gázgyár és a téglagyárak a jellegzetesek.

.-.-.-.

A MARGITSZIGET

A Margitsziget Budapest egyik legszebb ékessége. Szinte egyedülálló a maga nemében. Ilyen nagykiterjedésü, parkositott sziget nincs más európai fővárosban. Nem véletlen, hogy a Margitszigetet mint "a szigetet" emlegetik a budapestiek, és azok a külföldiek is, akik már jártak Budapesten.

Kirándulási célpont lehet az árpádházi királyok korának, a tatárjárásnak tárgyalásakor, hiszen korabeli történelmi emlékek találhatók itt.

Érdekes a földrajzi alapfogalmak kialakitása szempontjából is.

Irodalmi sétaként főként Arany Jánosra emlékezhetünk. A természet szépségében való közös gyönyörködés is megér egy sétát. Tavasszal és ősszel a legszebb a Margitsziget.

A sziget hajóval, autóbusszal, villamossal és gyalog egyaránt elérhető.

Leggyakrabban a Margit-hidon át közelitjük meg szépséges szigetünket. A hid a szigetről nyerte nevét.

1870-ben határozták el, hogy meg kell épiteni a város második hidját. Nagy vita folyt, hogy itt vagy a mai Szabadság-hid helyén épüljön-e meg az uj hid. Valójában mindkettőre szükség volt. Előbb a Margit-hid épült meg: 1872-76 között. A hid alacsony, nyugodt vonala nem

nyomja el a sziget panorámáját. Szépen beleilleszkedik a tájképbe. A szigetre vezető leágazást 1900-ban épitették meg.

Százéves multja alatt több jelentős esemény történt, a hiddal. 1935-37 között kiszélesitették, majd 1944-ben ez a hid volt az első, amely a fasisztáknak áldozatul esett. Az aláaknázott hid müszaki hiba folytán a legforgalmasabb délutáni időben, teljes forgalmával a levegőbe repült, és a Dunába zuhant. Sok ember elpusztult, s a tragikus esemény szinte előre vetette a későbbi gyászos időszak árnyékát.

Földrajzi szempontból érdekes a Margitsziget kialakulása. A mai egységes Margitsziget a mult század elején még három szigetből tevődött össze, köztük sekély Duna-ágakkal. Az északi sziget volt abban az időben a Fürdő-sziget, a középső a tulajdonképpeni Margitsziget, mig a délit Festő-szigetnek hivták. A szigetek a Duna hordalékából rakódtak le.A viz mozgása északon mindig koptatta a szigeteket és déli végükön megint lerakta a hordalékot. Igy vándorolt a sziget lassan északról délre, mig a mult században a Duna szabályozásakor ki nem épitették a kőpartokat. Ekkor a Fürdő-szigetet részben kikotorták, és egységes szigetté töltötték fel a három egységből álló szigetcsoportot.

A sziget jelenlegi hossza 2,5 km, legnagyobb szélessége 500 m.

Érdekes és szines a Margitsziget története. Erre utal gyakran változó régi neve is: Nyulak szigete, Nagyboldogasszony szigete, Urak szigete, Budai sziget, Dunasziget. A 19. században akkori birtokosa után Nádor-szigetnek, vagy Palatinus-szigetnek is nevezték.

Kétezer éves történetének legrégibb emlékei a római korból származó falmaradványok, amelyek katonai őrtornyok

alapjai lehettek, de az is lehetséges, hogy a római helytartónak is állt itt nyaralója.

Az árpádházi királyok idején vadaskert volt. Innen származtatható a Nyulak szigete elnevezés.

A 12-16. századokban főként kolostorokat épitettek a szigetre, erre nyugalmas, körülhatárolt zártsága alkalmassá is tette.

A történészek öt kolostorról tudnak. Ezek közül háromnak a maradványait tárták fel eddig a szigeten.

A török időkben katonai célt szolgált. Jókai Török világ Magyarországon cimü regényében arról ir, hogy török hárem is volt a szigeten. Mindenesetre a régi épületek elpusztultak, s ami még megmaradt, azt elpusztitotta az 1686-os visszafoglalási harc.

Uj életre a 18. században ébredt, amikor József nádor tulajdonába került. Kastély épült ekkor, és diszparkot létesitettek itt. Az 1838-as árviz azután mindent elsöpört, de érdekes módon felszinre is hozott egyet és mást a régi idők maradványaiból.

A sziget értékeit Kossuth Lajos is felismerte. A Hivatalos Közlöny 1849. julius 2-i számában a következőt olvashatjuk: "Kossuth az ország szivének, Pest városának emelésére különös gondot kiván forditani, a pénzügyminisztériumot oda utasitotta, hogy a Margitszigetnek népkertté alakitásáról intézkedjék, s az evégett szükséges épitkezések mi módoni legcélszerübb eszközlése iránt magát a budapesti hatóságokkal tegye érintkezésbe." Ez akkor természetesen nem valósulhatott meg.

A mult század második felében elkészül a kőburkolatu partvédelem, Zsigmondy Vilmos 1867-ben artézi kutat fur itt,és megjelenik a gyógyhatásu viz, amely uj szakaszt nyit a sziget fejlődésében.

1870-ben megépül a Margit-fürdő és a gyógyszálló. A fürdő a második világháboruban annyira megrongálódott, hogy le kellett bontani.

1871-ben a "korszerü" lóvasut teszi könnyen járhatóvá a szigetet. Itt járt legtovább - mintegy 60 évig - ez a közlekedési eszköz.

A főváros 1908-ban megveszi a szigetet akkori tulajdonosától, József főhercegtől. Ezután a Margitsziget rohamos fejlődésnek indul, és idegenforgalmi központtá alakul.

1918-ban, a Tanácsköztársaság idején nagy vivmány volt a szabad belépés a szigetre. Addig ugyanis csak beléptidij fizetése ellenében lehetett a szigetet lágotatni.

Hogy milyen fontos esemény volt ez, arról az Sz.B. 178. oldalán olvashatunk.

Később sorra épülnek a Palatinus strand, a sportklubok házai, a Sportuszoda, az Operaház Szabadtéri Szinpada stb.

A második világháboru nagy pusztitást végzett az épületekben és a sziget fáiban is.

1948-ban nyilt meg ujra a Margit-hid, majd 1950-ben elkészült az Árpád-hid. 1973 óta autóval csak az Árpád-hid felől szabad megközeliteni a szigetet a Nagyszállóig.

Induljunk sétánkra!

A Margit-hidról bevezető ut tengelyében a köralaku virágágyakban nemcsak a virágok szépek. Itt állitották fel a 100 éves évforduló alkalmából Pest, Buda és Óbuda egyesitésének emlékmüvét. A három város egybefonódását szimbolizáló bronz alkotás Kiss István müve. A bronzkompozició talapzaton áll, körülötte 22 m átmérőjü füves tér van, amelyet Budapest utcáit jelképező andezit csi-

kok osztanak meg. A gyermekek számára érdekes, és vonza a felnőtteket is.

Az emlékmü mögött, az ut tengelyében a nagy és esténként szines fénnyel kivilágitott szökőkut áll.

Ha a baloldali főuton haladunk, a Fővárosi Vizmüvek gépházát látjuk. A 70-72 fokos termál vizzel fütik a XIII. és III. kerület lakóházainak egy részét. Ez a viz kerül a Sportuszodába és a szigeti kertészetbe is.

A Sportuszodát sok gyermek ismeri. 1938-ban nyilt meg. Érdekessége, hogy az 1896-os athení olimpia magyar bajnoka, Hajós Alfréd épitette. Az előcsarnok márványtáblájára felvésték az uszás magyar olimpiai bajnokainak nevét.

Továbbhaladva gyermekjátszótér mellett megyünk el. Álljunk meg itt. Kitünő pihenő, mintegy a sziget felében.

A Vörösmarty kertmozi következik.

További utunk a fővárosi Szikvizüzem mellett halad el. Ez a gyermekeknek azért érdekes, mert a "Kristályvizet" ismerik. A Margit forrás vizét itt palackozzák és telitik szénsavval.

Az ut jobboldalán a 14. századból származó ferences templom maradványai láthatók. Emellett épült József nádor egykori nyaralója. Ma már az is rom. A második világháboru pusztitotta el.

A Palatinus strandfürdőt nem kell bemutatni. Legfeljebb megjegyezhetjük, hogy 1937-ben nyilt meg, és a strand medencéjét lehütött artézi vizzel töltik. Utalhatunk a Palatinus név eredetére.

Szemben van a rózsakert, amely rózsanyilás idején a Margitsziget egyik legszebb látványossága.

Elhaladunk az uttörő tábor mellett, amelyet 1948-ban alakitottak ki. Nyári táborként talán a mi iskolánk gyermekei is élvezték.

A sziget északi részén van a sziklakert, kis tavacskával. A Margit-forrás vizével táplálják. A tó főleg aranyhalai miatt népszerü a gyermekek között.

A zenélőkut is érdekes a sziget északi részén. Marosvásárhelyi eredetijét Bolda Péter székely ezermester készitette 1820-ban. A másolat 1936-ban készült el.

Visszafelé a sziget keleti oldalán sétálunk. Körüljárjuk a Nagyszálló épületét. Ybl Miklós tervezte. Többször átépitették, mert megrongálódott és korszerütlenné vált. Legutóbb két éve nyitották meg mai formájában.

A Nagyszálló előtt keressük meg azt a fekete diófát, melynek sérült törzsén az 1838-as árviz nyoma látható.

A közelben a 12 emelet magas viztorony hivja fel magára figyelmünket. A szigetet látja el vizzel.

Körülötte az Operaház szabadtéri szinpada.

Nem messze tőle található a Szent Mihály kápolna, az egykori premontrei kápolna restaurált épülete. Romjait 1923-ban tárták fel. A templom és a kolostor egy része még ma is a föld alatt van. 1932-ben végezték el az ujjáépitést a mult maradványaiból és a régi formájának megfelelően. Tornyában az ország legrégibb harangja a 15. századból származik. 1914-ben - érdekes módon - egy vihar által kidöntött fa gyökerei között találták meg.

A kápolnához közel a domonkosrendi templom és apácakolostor épületének maradványait láthatjuk, Margit királylány jelképes sirjával. Ez a templom és ez a kolostor, a Margitsziget multjában a legjelentősebb emlék. A tatárjárás után IV. Béla alapitotta, és fogadalmának megfelelően ide hozta apácának 9 éves Margit nevü leányát, aki élete végéig itt lakott a rend tagjaként.

A 22 éves korában meghalt Margit királylány személye körül legendák alakultak ki. Az egyház boldoggá avatta. A 13. századbeli magyar kéziratok nem maradtak fenn, de ezeket másolta le Ráskai Lea domonkosrendi apáca, és igy tudunk a legendákról.

A IV. Béla korabeli épitkezéseket és az akkori életet is leirja Gárdonyi Géza az Isten rabjai cimü regényében. /Részlet olvasható belőle az Sz.B. 21-29. oldalon./

A törökök elől az apácák elmenekültek a Nyulak szigetéről. A kolostor és a templom rombadőlt. Csak az 1838-as árviz hozta felszinre az alapok maradványait. A köztük talált emléket a Budapesti Történeti Muzeum őrzi.

Utunkat folytatva feltétlenül sétáljunk végig a gyermekekkel a Művészsétányon. Ez a Nagyszállótól a romkertig vezet. Arany János mellszobra is itt áll, akiről tudjuk, hogy mennyire szerette a Margitszigetet, és milyen sokszor tartózkodott itt. Itt irta például a Hidavatást, az Őszikék verseit. A tölgyek alatt cimü versével irodalmi emléket állitott a margitszigeti fáknak.

1966 óta helyezik el neves emberek mellszobrait a margitszigeti müvészligetben. A sétautak mentén irók, képzőművészek, zenészek szobraival találkozunk. A gyermekek által ismert, kiemelkedő személyek szobra szinte kivétel nélkül megtalálható itt.

Bucsuzzunk el a szép szigettől Arany János soraival:

A tölgyek alatt
szeretek pihenni,
hova el nem hat
város zaja semmi.

Zöld lomb közein
"áttörve" az égbolt,
s a rét mezein
vegyül árny- és fényfolt.

/A tölgyek alatt /Részlet/

Bejártuk könyvünk sétáit. A pedagógusok mindennapi munkájuk végzése során bizonyára folytatják lakóhelyünk felfedezését, és eljutnak azokra a helyekre is, amelyekre a könyv terjedelme miatt nem térhettünk ki.

A séták alatt emlékek, élmények alakulnak ki a tanulókban. Igy számukra szép fővárosunk tájai már nemcsak térképet jelentenek majd, hanem a mult és jelen ötvözetét, a fejlődő élet szeretetét.

.-.-.-.

3.429

Budapest Lexikon. Akadémiai Kiadó. Bp. 1973.
Budapest Enciklopédia. Corvina Kiadó. Bp. 1970.
Budapest Utikönyv. Corvina Kiadó. Bp. 1969.
Budapest. Utikönyvek sorozat. Panoráma kiadás. Bp.1969.

Müemlékeink cimü sorozat. Képzőmüvészeti Alap Kiadóvállalat. Bp.

Egry - Wellisch: Az országház
Feuerné Tóth Róza: Margitsziget
Gerő Győző: Buda török müemlékei
Gerő László: A pesti Belvárosi plébániatemplom
Gerő László: A budai Vár
Hajnóczy - Póczy: Római fürdők Budán
Lócsy Erzsébet: A budavári Hess András tér
Radnai Lóránt: Lánchid
Ruisz Rezső: Nagykörut
Szalai Imre: A Halászbástya
Zakariás G. Sándor: A budai Batthyány tér

Budapesti séták cimü sorozat. A Fővárosi Emlékmü-felügyelőség és a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat kiadványa.

Aquincum /Szilágyi János/
A budai Vár /Gerevich László/
Margitsziget /Fauer Istvánné/
Óbuda /Eszláry Éva/
Pest a reformkor és a szabadságharc idején /Bertalan Vilmos/
Városliget /Csengeryné Nagy Zsuzsa/
Tabán és Viziváros /Eszláry Éva/

Genthon I. - Zakariás G. Sándor: Magyarország müvészeti emlékei I - III. k. Bp.

Lechner Jenő: Épitőmüvészetünk a 19. sz. második felében. Bp. 1945.

Nagy Lajos: Az esküténi római erőd, Pest város őre. Bp. 1946.

Pogány Frigyes: Budapest müemlékei. I - II. k. Bp. 1955. 1962.

Rómer Flóris: Régi Pest. Bp. 1873.

Schmall Lajos: Buda-Pest utcái és terei. Bp. 1906.

Schoen A.: A budapesti központi városháza. Bp. 1930.

Siklóssy László: Hogyan épült Budapest? Bp. 1931.

Voit Pál: A barokk Magyarországon. Bp. 1970.

Vujicsics D. Stoján: A pesti szerb templom. Bp. 1961.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

TARTALOMJEGYZÉK

oldal

ELŐSZÓ..... 3
GELLÉRTHEGYI SÉTA..... 10

A GELLÉRTHEGY..... 12
A DUNA..... 15
A DUNA SZIGETEI..... 20
A DUNA-HIDAK, RAKPARTOK..... 23
A GELLÉRTHEGYI KÖRKÉP..... 26
LEFELÉ A GELLÉRTHEGYRŐL..... 27

A BELVÁROS..... 33

AZ ERZSÉBET-HIDTÓL AZ ASTORIÁIG..... 39
A KOSSUTH LAJOS UTCÁTÓL A VÖRÖSMARTY TÉRIG. 50
A KOSSUTH LAJOS UTCÁTÓL A TOLBUHIN KÖRUTIG. 54

A VÖRÖSMARTY TÉRTŐL A SZENTISTVÁN KÖRUTIG..... 58

A VÖRÖSMARTY TÉRTŐL A LÁNCHIDIG..... 60
A LÁNCHIDTÓL A MARGIT-HIDIG..... 65

A RÁKÓCZI UT..... 69
A NÉPKÖZTÁRSASÁG UTJA..... 77
A VÁROSLIGET..... 85
A KISKÖRUT..... 90
A NAGYKÖRUT..... 96
A VÁR..... 101

oldal

A BÉCSI-KAPUTÓL A SZENTHÁROMSÁG TÉRIG..... 107
A SZENTHÁROMSÁG TÉR..... 115
A SZENTHÁROMSÁG TÉRTŐL A VÁRPALOTÁIG..... 119
A BÁSTYASÉTÁNY..... 121
A VÁRPALOTA..... 123

A VIZIVÁROS..... 126
ÓBUDA..... 133
RÓMAI KORI EMLÉKEK..... 136
UJLAK ÉS ÓBUDA EGYÉB LÁTNIVALÓI..... 138

A MARGITSZIGET..... 142

FORRÁSMUNKÁK..... 150

Állományból tör[illegible]e
3.429

Lektorálta:

dr. Horváth Gedeonné

© Makoldi Mihályné, 1974.

Felelős kiadó:
Kaján László
a Fővárosi Pedagógiai Intézet igazgatója
Felelős szerkesztő:
Lőrincz László
Megjelent 2500 példányban, az MSZ 5601-59 és 5602-55 szabványok szerint
9,75 /A5/ ív terjedelemben

74 3424 - FŐVÁROSI NYOMDAIPARI VÁLLALAT 16. ÜZEMEGYSÉGE
Üzemegységvezető: Csuka Tivadarné